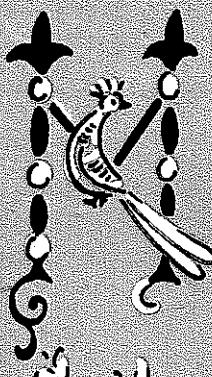
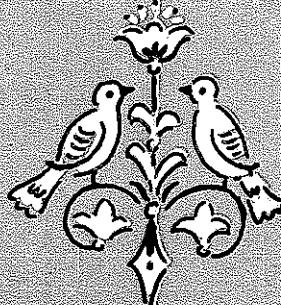

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ
ΧΡΙΣΤΟΔΟУЛΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΩΝ

ΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΑ

ΝÁΛΕΚΤΑ

ΕΝΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΠΙΑΣ
ΑΘΗΝΑΙ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Κ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ

ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΑ
ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΑΘΗΝΑΙ

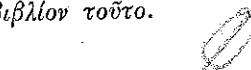
ΠΡΟΛΟΓΟΣ

‘Η ἐκκλησιαστικὴ βυζαντινὴ μουσικὴ ἀποτελεῖ δὶ’ ἡμᾶς τὸν δρθοδόξους Ἑλλήνας θησαυρὸν πνευματικῆς κληρονομίας ἀνεκτίμητον, τοῦ δποίου δμως δὲν ἔχοντοι οἱ πάντες συνειδητοποιήσει τὴν ἀξίαν. Τὸ σύγχρονον πνεῦμα τοῦ «ἀνοίγματος» πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν Δύσιν καὶ η ἀνεπίγνωστος, ἐν πολλοῖς, ἀπομάκρυνσις ἥ καὶ ἀποκοτή μας ἀπὸ τὶς φίλας τῆς ἑθνικο-ἐκκλησιαστικῆς μας παραδόσεως εἶναι αἱ αἰτίαι τῆς ὑποτιμήσεως τῶν προγονιῶν καταπιστευμάτων ἐπὶ ζημίᾳ τῆς αὐτοσυνειδησίας μας. Ἐν τούτοις εἰς τὴν προσήλωσίν μας εἰς τὰς δυναμικὰς πηγὰς μας ενδισκεται ἥ ἔξασφάλισις τῆς δρθῆς μας πορείας καὶ η ἐπιτυχῆς ἀνέλιξις μας εἰς τὸν ιστορικὸν στίβον. Κατὰ συνέπειαν πᾶσα προσπάθεια τονισμοῦ καὶ ἔξαρσεως τῆς κληρονομίας ταύτης ἀποτελεῖ σοβαρὸν ἔργον μὲ ενρεῖαν βάσιν καὶ μεγάλας προοπτικάς.

Τοιαύτην προσπάθειαν συνιστοῦν καὶ αἱ εἰς τὸν παρόντα τόμον ἐκδιδόμεναι μελέται τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου, δστις ἐν στερρῷ προσηλώσει πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς ἐκκλησίας μας μουσικῆς, ἐφενῆ ἀπὸ διαφόρων ἐκάστοτε πριμάτων προβλήματα καὶ ζητήματα σχετιζόμενα πρὸς

τὴν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ὅψιν τῆς πατρῷας βυζαντινῆς μουσικῆς ὡς αὕτη παραδίδεται σήμερον καὶ ἐκτελεῖται εἰς τοὺς δρθοδόξους ναούς μας. Τὰς ἐν λόγῳ μελέτας διακρίνει πνεῦμα παραδοσιακὸν καὶ πρακτικόν, μὴ ἀφιστάμενον ὅμως, ὃπου δεῖ, τῶν μουσικολογικῶν δεδομένων τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία ἐκδίδοντα τὸν τόμον τοῦτον πιστεύει, ὅτι προσφέρει καὶ δι' αὐτοῦ ὅχι μόνον εἰς τοὺς θιασώτας τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας ἐπαρκεῖς περὶ αὐτῆς γνῶσεις, τὴν δυνατότητα περαιτέρω ἀξιολογήσεως μιᾶς ἀπὸ τὰς ὠραιοτέρας ἐκφάνσεις τῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας τῶν προγόνων μας, οἷα ἀναμφισβήτητως τωγχάνει ἡ ἐκκλ. μουσική. Καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα αὐτὴν παραδίδει εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀναγρωστῶν τὸ βιβλίον τοῦτο.

ΤΕΣΣΑΡΕΣ “ΘΕΕΙΕΙC,, ΕΠΙ ΤΗC ΒΥΖΑΝΤΙΝΗC ΜΟΥΣΙΚΗC

Δὲν θὰ ἥτο κανεὶς ἑκτὸς πραγματικότητος ἐὰν ὑπεστήριξεν ὅτι τὸ θέμα τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς περιβάλλεται σήμερον ὑπὸ δεινῆς παρεξηγήσεως. Ἐνθρωποι διλίγηντος καὶ μηδαμινῆν περὶ αὐτῆς διαθέτοντες γνῶσιν δὲν διστάζουν νὰ καταφέρωνται κατ' αὐτῆς, ἐνῷ καὶ ἄλλοι, εἰδήμονες αὐτοῖ, μετὰ περιφρονήσεως διμιούν περὶ αὐτῆς. Ἄλλοι πάλιν τὴν θεωροῦν «ἀνατολικήν» καὶ κατὰ συνέπειαν μὴ γνησίαν Ἑλληνικήν μουσικήν, ἐνῷ ἔτεροι, παραλληλίζοντες αὐτὴν πρὸς τὴν εὐρωπαϊκήν, τὴν εἰρίσκουν κατὰ πολὺ ὑποδεεστέραν. Αἱ κρίσεις δμῶς αὗται πόρρω ωπέχουσαι ἀπὸ τῆς σοβαρᾶς καὶ τεκμηριωμένης θέσεως ἔναντι τοῦ προβλήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, συντελούν κατὰ πολὺ εἰς τὸ νὰ ἀποκρύπτεται καὶ ὑπὸ πέπλου νὰ κατακαλύπτεται ἡ ἀλήθεια περὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο, γεγονὸς τὸ δόποιον ἔχει σοβαράς καὶ ποικίλας ἐπιπτώσεις. Βεβαίως δὲν ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν μέχρι σήμερον σοβαρὰ ἐπιστημονικὴ ἐνασχόλησις μὲ τὴν βυζαντινήν μουσικήν. Ἡρέσθημεν εἰς προχειρότητας καὶ πρακτικάς λύσεις, ἐνῷ ἡ μετ' ἐπιστασίας μελέτη τῶν σχετικῶν θεμάτων, δλως σποραδικῶς καὶ εὐκαιριακῶς ἐνεφανίσθη. Καὶ

τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὸ ἔξωτερικὸν μελετᾶται ἐπιστημονικῶς ή μουσική, καὶ δὴ καὶ ή βυζαντινή, ἀναμένομεν δ' ἡμεῖς νὰ λάβωμεν τὰ φῶτα περὶ τῆς πατρώας μας μουσικῆς ἐκ τῶν ξένων, ἐν ἐλλείψει μελετῶν ἐλλήνων μουσικολόγων. Ἀλλὰ καὶ ή ἔλλειψις μιᾶς συστηματικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν συναφῶν πρὸς τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν ζητημάτων ἐκ μέρους τῶν ὑπευθύνων ἐκκλησιαστικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν παραγόντων, ὥδη γηγενεῖ εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν, ἥτις ἔγκυμονεῖ πολλοὺς κινδύνους διὰ τὸ μέλλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν αὐτῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν, καὶ τὴν διάδοσίν της ως γνησίου ἐλληνικοῦ θησαυροῦ. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἐὰν ὑποστηρίξωμεν ὅτι μόνη ή περὶ τὴν πρακτικὴν τῆς μουσικῆς καλλιέργειαν ἄσκησις, χωρὶς τὴν ἐπιστημονικὴν θεμελίωσιν, κινδυνεύει νὰ ἐκφυλισθῇ σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου εἰς προσωπικὴν παράδοσιν, τῶν ἐκάστοτε διδασκάλων τῆς τέχνης περιοριζομένων εἰς τὴν μετάδοσιν τοῦ ἴδιου ἔκαστος ὄφους, ὅπερ οὕτως ἀνεξελέγκτως μεταβιβάζομενον καὶ παραδιδόμενον ὀδηγεῖ ἀναποφεύκτως εἰς μουσικὴν ἀναρρίζαν, ἐπὶ μεγίστῃ βλάβῃ τῆς γνησίας μορφῆς τῆς μουσικῆς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μας. Αὐτὸς δὲ ὁποῖον ὁνομάζομεν «ὄφος» τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς, κατήντησεν εἰς τὰς ἡμέρας μας τόσον ρευστὴ ἔννοια, ὅστε πᾶς τις νὰ διεκδικῇ δι' ἑαυτὸν τὴν γνησιότητα τοῦ ὄφους, ἔστω καὶ δὲν τὰ παραδιδόμενα ὑπὲρ αὐτοῦ ως γνήσια βυζαντινὰ μέλη πόρρω ἀπέχουσι τῶν πραγματικῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑμνωδιῶν.

Θὰ εἴπωμεν παρακατόντες τὰ δέοντα ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δόλου θέματος. Ἀπὸ τοῦδε ὅμως τονίζομεν ὅτι ή βυζαντινὴ μουσικὴ δὲν εἶναι προσωπικὸν κτῆμα οὐδὲνός.

'Ανήκει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ "Εθνος. Καὶ ως τοιοῦτο ιερὸν καὶ ἔθνικὸν Παλλάδιον ἔχει δικαιώματα εἰς τὸν σεβασμὸν δλῶν δσοι δύνανται νὰ ἀσχολῶνται μὲ αὐτήν. Αἱ δλίγαι σκέψεις αἱ δποῖαι θὰ ἀκολουθήσουν σκοπὸν ἔχουν νὰ τονίσουν ἀφ' ἐνὸς μὲν ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς γνησίας βυζαντινῆς μουσικῆς, ών ἀνευ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ αὐτῇ ἀνεξαρτήτως πάσης ἔλλης μουσικῆς, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν εὐθύνην δλῶν ἡμῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔναντι τῆς παρακαταθήκης ταύτης τῶν πατέρων ἡμῶν. Καθὼς ἐπίσης καὶ νὰ δώσουν ἀφορμὴν εἰς διατύπωσιν οἰκοδομητικῶν σκέψεων ἐπὶ τοῦ πάντοτε ἐπικαίρου, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ὑπὸ πυκνοῦ νέφους παρεξηγήσεως περιβαλλομένου θέματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς.

Πρὸς ἡ ὅμως ἐκθέσωμεν τὰς τέσσαρας «θέσεις» ἐφ' δν, κατὰ τὴν ἡμετέρην γνώμην, δέον νὰ ἐδράζεται θεωρητικῶς ή βυζ. μουσική, ζητοῦμεν τὴν ἄδειαν τοῦ ἀναγνώστου διὰ νὰ ἀναφέρωμεν δλίγα τινὰ περὶ τῆς ἱστορικῆς προελεύσεως τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Γενικῶς εἶναι γνωστὸν ὅτι ή μουσικὴ ἀποτελεῖ «τὴν τέχνην τοῦ συγκινεῖν τὴν ψυχὴν διὰ καταλλήλων τοῦ ἥχου τροποποιήσεων καὶ συνδυασμῶν» κατὰ τὸν πλέον ἐπιτυχῆ καὶ πληρεστερὸν δρισμόν. Ο δρισμὸς οὕτος προσιδιάζει περισσότερον πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν λατρευτικὴν μουσικὴν διότι αὐτῇ πρωτίστως σκοπὸν ἔχει τὴν δημιουργίαν εὐλαβῶν συναισθημάτων μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πιστοῦ. Η ποίησις καὶ ή μουσικὴ εἶναι τὰ δύο μόνα ἵσως μέσα διὰ τῶν ὁποίων ή ἀνθρωπίνη ψυχὴ δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἀπειρον κόσμον τῶν συναισθημάτων της ἴδιας πρὸς τὸν Θεόν. Ἡδη δὲ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων δ ἀνθρωπος ἥσθιανθη τὴν ἀνάγκην νὰ κάμη χρῆσιν τῶν δύο

τούτων μέσων, δίδων οὕτω διέξοδον εἰς τὸ ἔμφυτον θρησκευτικόν του συναίσθημα. Εἰδικότερον παρ' Ὁμήρῳ οἱ Ἐλλῆνες «πανημέριοι μολπῇ Θεὸν ἐλάσκοντο». Εἰς τὴν Ἑλλάδα μάλιστα ἀνέκαθεν ὅμοι μετὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἐθεραπεύετο καὶ ἡ μουσικὴ εἰς τοιοῦτο δὲ σημεῖον, ὥστε νὰ πιστεύηται διτὶ «εἰ διελέγοντο καὶ θεοὶ ἂν ἐλάλουν αὐτήν». Οὕτως ἡ μουσική, ἀποκληθεῖσα προσφυᾶς καὶ «γλῶσσα τῆς καρδίας», ἐγένετο ἡ κοινὴ δι' ἄπαντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς διάλεκτος πρὸς ζωηροτέραν καὶ παθητικωτέραν ἔκφρασιν καὶ ἐκδήλωσιν τῶν πρὸς τὸν Θεόν ποικίλων τῆς ψυχῆς συναίσθημάτων.

Τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν ἔχρησιμοποίησε καὶ ἡ Ἑκκλησία πρὸς ἔκφρασιν τῶν εὐλαβῶν πρὸς τὸν Θεόν συναίσθημάτων τῶν πιστῶν, δι' αὐτῶν δὲ ὡς διὰ δύο πτερύγων κατώρθωσε νὰ ἀνυψώσῃ εἰς σφαίρας ὑψηλάς οὐρανίων μετεωρισμῶν καὶ Ἱερᾶς θεωρίας τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ θρέψῃ πνευματικῶς γενεᾶς γενεῶν δρθιδόξων. Βεβαίως ἡ Ἑκκλησία παραλαβοῦσα καὶ χρησιμοποιήσασα ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν προσέδωκεν εἰς ἀμφοτέρας χαρακτῆρα Ἱερόν, δξέως διαφοροποιήσασα ταύτας ἀπὸ πάστης ἐτέρας μορφῆς καὶ δὴ καὶ κοσμικῆς. Οὕτως εἰς τὸν χῶρον τῆς θρησκευτικῆς σφαίρας ἡ μὲν ποίησις ἀπεκλήθη Ὅμνολογία, ἡ δὲ μουσικὴ Ἱερὰ Ψαλμῳδία ἡ Ὅμνῳδία.

Καὶ δὲς μὴ ὑποθέσῃ τις διτὶ ἀπλῶς λεκτικὴ διαφορὰ ἀντιδιαιστέλλει τὰ δύο ταῦτα μέσα τῆς ἔκφράσεως τῶν συναίσθημάτων πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τὴν κοσμικὴν ἡ τὴν δημάρδη ποίησιν καὶ μουσικὴν. Ἡ διαφορὰ εἶναι πολὺ βαθυτέρα καὶ περισσότερον οὐσιαστικὴ ἀπὸ δ, τι ἐκ πρώτης ἵσως δύγεως φαίνεται. Καὶ ἡ κατανόησις αὐτῆς τῆς διαφορᾶς εἶναι ἀκριβῶς

ἐκεῖνο τὸ δποῖον ἐλλείπει εἰς τὰς ἡμέρας μας, μὲ ἀποτέλεσμα εἰς μεγάλην σύγχυσιν νὰ δόηγάνται τὰ σχετικὰ θέματα καὶ πολλὰ παρεξηγήσεις νὰ ἐμφιλοχωροῦν ἐκεῖ δποῦ σαφήνεια καὶ κρυσταλλίνη διαύγεια ὑπάρχει.

Ἡ Ψαλμῳδία, ἡτις καὶ εἰδικότερον ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Λατρείαν μας ἥδη ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων τῆς ἐπιγείου ἰδρύσεως τῆς χριστιανικῆς Ἑκκλησίας. Ἀπὸ τὰ κείμενα κοιτάζοντας λοιπάς πληροφορίας γνωρίζομεν διτὶ ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις πρώτη χριστιανικὴ κοινότης ἔχρησιμοποίει διὰ τὴν Λατρείαν τοὺς εἰς τὰ πρῶτα αὐτῆς μέλη γνωστοὺς ιουδαϊκοὺς ὄντας λ.χ. τὸν ὅμνον τῶν τριῶν Παιδῶν, τὴν ὁδὴν τοῦ Μωυσέως κ.ἄ. ἐνστερνισθεῖσα τὰς ἐν τῇ Π.Δ. ἐπὶ τὸ ψάλλειν προτροπάς «Ψάλατε τῷ Κυρίῳ οἱ δοῖοι αὐτοῦ» (Ψαλμ. 29, 4). «Ἄσωμεν καὶ ψαλοῦμεν τὰς δυναστείας σου» (Ψαλμ. 20, 14). «Ἄσω τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ζωῇ μου ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἔνως ὑπάρχω» (Ψαλμ. 145, 2), δι' ὧν καλεῖται ὁ πιστὸς νὰ ἐκφράσῃ διὰ τῆς ψαλμῳδίας τὸν αἰνον τῆς καρδίας του πρὸς τὸν Θεόν. Τοὺς ἐν λόγῳ ιουδαϊκῆς προελεύσεως ὄντας οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι χριστιανοὶ ἔψαλλον δομοῦ κάτὰ τὴν διάρκειαν τῶν λατρευτικῶν αὐτῶν συνάξεων συνεχίζοντες οὕτω τὴν ἐν τῷ ιουδαϊσμῷ κρατοῦσαν τάξιν. Ἐνωρίς δμως ἥρχισε νὰ κατανοῆται ἡ ἀνάγκη χρησιμοποιήσεως ιδίων ὅμνων χριστιανικοῦ περιεχομένου. Ὡς γνωστὸν οἱ ὄμνοι τῆς Π. Διαθήκης ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Θεόν - Πατέρα. Οἱ χριστιανοὶ δμως ἥσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ὅμνων ἀπευθυνομένων καὶ πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Κύριον Ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διν ἐτίμων καὶ ἐλάτρευον ως Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν καὶ Εὐεργέτην. Οὕτως ἐνεφανίσθη ἥδη ἀπὸ τῶν πρώτων ἐκείνων χρόνων ἡ χρι-

στιανική ύμνολογία, τὴν πρὸς τοῦτο δὲ κίνησιν ὑπεστήριξαν ἐκθύμως καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ νέοι κατὰ τὸ περιεχόμενον ύμνοι ὀδήγησαν καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ μέλους. Ἔπαινε σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἄμετρος χρησιμοποίησις μουσικῶν μοτίβων ξένων πρὸς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ νέα ποιοτικὰ δημιουργήματα παρέσχον τὴν εὐκαιρίαν διὰ τὴν εἰσαγωγὴν νέας μορφῆς ἐκκλησιαστικοῦ μέλους, ὅχι πλέον δανείου ἐκ τῆς ἔβροικῆς μουσικῆς, ἔναντι τῆς ὁποίας οἱ χριστιανοὶ διέκειντο ἥδη ἀσυμπαθῶς, ἀλλὰ ἐλληνικοῦ. Πρὸς τοῦτο συνέβαλεν ἀποφασιστικῶς ἡ περαιτέρω ἐξάπλωσις τοῦ Εὐαγγελίου μεταξὺ τῶν ἐλλήνων, οἵτινες ἔκτοτε ἀνέλαβον νὰ θέσουν τὴν σφραγίδα των ἐφ' ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς.

5
Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ ἐλληνικὴ ποίησις καὶ ἡ μουσικὴ «εὐρίσκουν ἐν μὲν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ τὸ κατάλληλον καὶ γόνιμον ἔδαφος πρὸς μεταφύτευσιν καὶ καλλιέργειαν, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει ἀτέρμονας δρίζοντας ἀναπτύξεως», ὃν τὸ ἀπόγαιον ἐσημειώθη κατὰ τὴν ἔνδοξον βυζαντινὴν περίοδον, τὴν διὰ τοῦ ὀνόματός της χαρακτηρίζουσαν μέχρι σήμερον τὴν ἐκκλησιαστικήν μας μουσικήν. Καὶ αὐτὴ ἡ μέχρις ἡμῶν φθάνουσα παράδοσις ἀποτελεῖ καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς πηγὴν εὐφροσύνης καὶ καυχήσεως. Λαοὶ ποὺ δὲν ἔχουν παραδόσεις καὶ δὲν καυχῶνται δι' αὐτὰς εἶναι ἐπιφανειακοί καὶ καταδεδικασμένοι εἰς ἀφάνειαν. Καὶ τοῦτο διότι «ἡ παράδοσις ιεραρχοποιεῖ καὶ ἡ ἐλευθερία συγκρατούμενη καὶ φωτιζούμενη ὑπ' αὐτῆς ἐκχέεται εἰς χαροποιούς δημιουργίας». Ἡ παράδοσις ἐν πολλοῖς σημειώνει τὴν ὠραιοτέραν ἀνθησιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐθνῶν. Ἄσ μὴ λησμονοῦν ταῦτα δοσοὶ ἀσχάλλουν ἐνδεχομένως διὰ τὴν προσήλωσιν

τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς τὴν παράδοσιν, ἐπιδιώκοντες νεωτερισμοὺς καὶ ἐκσυγχρονισμοὺς εἰς τὸν χώρον αὐτῆς. Ἄσ μὴ διαφεύγῃ δὲ τῆς προσοχῆς τῶν ἡ πικρὰ ἀλήθεια διὰ τὸ πάραχει πάντοτε δι' αὐτούς, μήπως ἐν τῇ ἀγνοίᾳ των βαδίσουν πρὸς παραχάραξιν μιᾶς Ἱερᾶς παρακαταθήκης καὶ μιᾶς ἐθνικῆς κληρονομίας, οἵαν ἀναμφισβήτητως ἀποτελεῖ ἡ βυζ. μουσική. Οἱ ἐκ τῶν ἀκρίτων νεωτεριστικῶν τάσεων κίνδυνος δὲν ἀπειλεῖ μόνον τὸ δόγμα τῆς Πίστεως ἀλλὰ καὶ τὴν Λατρείαν καὶ εἰδικότερον τὴν μουσικὴν τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ δὲ τὸ παρελθόν διεφάνη διαυγέστερον δικίνδυνος οὗτος ἐκ τῆς σημειωθείσης ἐντέχνουν καὶ ἐπιμόνου κινήσεως ὀρισμένων κύκλων ἐν Ἀθήναις πρὸς εἰσαγωγὴν μουσικοῦ εἴδους ἐν τῇ Λατρείᾳ δλῶς ξένου πρὸς τὴν γνωστὴν παράδοσιν αὐτῆς. Θὰ διαλαβώμεν δλίγα τινὰ εἰς τὴν συνέχειαν περὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ περὶ τῆς ἀξίας αὐτῆς. Καὶ θὰ εἴπωμεν εὐθαρσῶς τὴν γνώμην μας περὶ αὐτῆς καὶ ἴδιᾳ περὶ τῆς θέσεώς της ἐν τῇ δρυθοδόξῳ λατρείᾳ. Τώρα περιοριζόμεθα ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ τονίσωμεν διὰ δὲν τασσόμεθα κατὰ τῆς δημιουργίας νέων μορφῶν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ «Υμνοδίᾳ, ἀντιθέτως δὲ θεωροῦμεν διὰ τὸ εἶδος τῆς ἐν χρήσει ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς ἐπιδέχεται καὶ σήμερον βελτίωσιν καὶ περαιτέρω καλλιέργειαν, ὑπὸ τὸν ἀπαράβατον βεβαίως δρον διὰ τὸ ἐγχείρημα θὰ ἀνελάμβανον εἰδήμονες διδάσκαλοι τῆς Ἱερᾶς ταύτης τέχνης, οἵτινες ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ ἐν συναισθήσει τοῦ χρέους των πᾶσαν ἥθελον καταβάλει φροντίδα καὶ μέριμναν διὰ τὴν ἐντὸς τῆς παραδόσεως διασκευὴν τῶν μελῶν πρὸς ἀποσόβησιν νοθεύσεως τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Δὲν εἶναι βεβαίως τῆς παρούσης στιγμῆς νὰ ἀναπτύξωμεν ἐν πλάτει τοὺς σοβαροὺς ἐκείνους λό-

γους οίτινες άπό τε ἐπιστημονικῆς καὶ ἴστορικῆς ἐπόψεως συνηγοροῦσιν ἐκθύμως ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς. Δὲν ἀγνοοῦμεν βεβαίως δτι, παρὰ τὸ γεγονός δτι σοβαροὶ μουσικολόγοι, ως ὁ ρῶσσος Γ. Ἀρνόλδος, ἀποκαλοῦσι τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν «διάδοχον καὶ κληρονόμον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς», ὑφίσταται σήμερον ἐν τῇ Δύσει ποιὰ τις διχογνωμία περὶ τούτου, τῶν μὲν ἀπορριπτόντων ὅλοτελῶς πᾶσαν σκέψιν περὶ Ἑλληνικότητος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ως αὗτη σήμερον διασώζεται, τῶν δὲ φρονούντων δτι ψήγματα ἀπλῶς Ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐνυπάρχουσιν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἡμῶν μέλεσι. Παρὰ ταῦτα, ἡμεῖς μακρὰν πάσης μισαλλοδοξίας ἢ ἔθνοφιλετικῆς φιλοδοξίας ἴσταμενοι, πιστεύομεν ἀκραδάντως δτι ἡ β. μ. εἶναι κατὰ βάσιν Ἑλληνική, παραληφθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἰκειοποιηθεῖσα καὶ καλλιεργηθεῖσα ὑπ' αὐτῆς, ἀναπτυχθεῖσα ἐν βυζαντίῳ εἰς ἀσυνήθη βαθμὸν καὶ τέλος παραδοθεῖσα εἰς ἡμᾶς ως ἔθνικὸν κειμήλιον καὶ Ἱερὰ παρακαταθήκη.

Θὰ ἡμεθα δῆμος ἐν ταῦτῷ καὶ ἔξω τῆς πραγματικότητος καὶ μακρὰν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ἐὰν τὴν ὃς ἄγω ἀποψιν ἡμῶν δὲν συνεπληροῦμεν ἀναγκαῖος διὰ τῶν κάτωθι. Ὅπεστηρίζαμεν ἀνωτέρω δτι εἶναι κατὰ βάσιν Ἑλληνική ἡ β. μ. Τοῦτο σημαίνει δτι δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ἀνεξελέγκτως ὃς Ἑλληνικὴν ἀπολύτως, ἡτοι ἀνόθευτον καὶ γνησίαν παντελῶς, τὴν σήμερον ἐν χρήσει ἐν τῇ λατρείᾳ βυζαντινὴν μουσικήν. Ἄτυχῶς ἐν πολλοῖς ἡ μουσική, ἡ δοποία σήμερον ἐκτελεῖται εἰς τοὺς Ἱεροὺς ναοὺς μας δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀνόθευτος, παρὰ τὰς ἐνίστε διατυπουμένας ἀντιθέτους γνώμας. Φέρει λεπτὸν ἐπικάλυμμα κονιορτοῦ ἔσενικῆς, καὶ δὴ καὶ ἀνα-

τολικῆς ἐπιδράσεως. Αἱ βαρβαρικαὶ κατὰ τοῦ Γένους μας ἐπιδρομαὶ καὶ ἡ μακραίων δουλεία ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τῆς μουσικῆς μας, όχι βεβαίως εἰς βαθμὸν ἀλλοτριοῦντα τὰς βάσεις καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς, πάντως δῆμος εἰς βαθμὸν ἰκανόν, ὥστε νὰ παραποτῇ ἐλαφρῶς τὴν ἐκκλησιαστικήν μας ὑμνωδίαν.

Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο καταλήγει καὶ ὁ πολὺς Πατριάρχης Κωνσταντινούπολεως Κωνσταντῖνος Ε' ὁ Βαλλιάδης γράφων δτι: «ἡ Ἐκκλησιαστική μας μουσική, παρ' ὅλας τὰς τυχὸν ἀλλοιώσεις καὶ ἐπιδράσεις ἔξωθεν δὲν μετέβαλε ...τὸν οὐσιώδη αὐτῆς χαρακτῆρα, καὶ ἀν μὴ καθόλου, πάντως κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος εἶναι γνήσιον ἀπόσπασμα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς». Τὰ αὐτὰ περίπου ἔγραφεν ἐν ἔτει 1921 δ. Κ.Δ. Παπαδημητρίου προτείνων τὰ ἔξης: «Τὸ ζήτημα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς θέλει ὑποβληθῆ εἰς σπουδαίαν ἔρευναν καὶ μελέτην, θέλουσι δὲ ἐπὶ τούτῳ ζητηθῆ ἐπιμελῶς καὶ τὰ περισσόμενα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἐκκλησιαστικῶν μελῶν καὶ θέλουσι γίνει νέαι ἀπόπειραι εἰς βελτίωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ητοις περισσόουσα μὲν τὸν ἔθνικὸν καὶ πατροπαράδοτον αὐτῆς χαρακτῆρα, ἀπαλλαττομένη δὲ παντὸς ἐν ἡ μέραις διολείας εἰσδύσαντος ἐπεισάκτον ἀπηνὸν χήματος καὶ πρὸς οἰκείαν αὐτῇ ἀρμονίαν ρυθμίζομένη, δύναται ν' ἀποβῆ ἀξιωτέρα τὸν ὑψηλὸν αὐτῆς προορισμὸν νὰ ἐκτελῇ, προσηκόντως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν ἐνεργοῦσα, εἰς μείζονα εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ τῶν Πατέρων». (Κ.Δ. Παπαδημητρίου: Τὸ μουσικὸν ζήτημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἐλλάδος, Ἀθῆναι 1921). Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐν τῷ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ἀπευθυνθέντι «Υπομνήματι Αὐτῆς ἀπὸ 13 Ιουνίου 1874, ἔγραφε τὰ ἀκόλουθα ἄξια σημειώσεως:

«Ανάγκη, τὸν πάτριον τοῦτον θησαυρόν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, νὰ τηρῶμεν ὅση ἡμῖν δύναμις, ἀσφαλῶς καὶ μετ' ἐπιστήμης νὰ χωρῶμεν εἰς τελείωτέραν καὶ ἐλληνοπρεπεστέραν αὐτῆς μορφωσιν, οὐχὶ παιδαριώδες νεωτερίζοντες, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς καὶ λελογισμένως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων επιστημονικῶν βάσεων οἰκοδομοῦντες. Διότι χαίρων επιστημονικῶν βάσεων οἰκοδομοῦντες. Διότι οὕτω θέλομεν κατορθωσει νὰ παριστάμεθα ἐνώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὡς ἔθνος ὅπερ εὑμοιρεῖ ἐπιστημῶν, εἰς ἀς ἐνετύπωσε τὴν τοῦ ιδίου χαρακτήρος σφραγίδα καὶ καλῶν τεχνῶν ἐν αἷς διακρίνεται ὁ τύπος ὁ ἑθνικός. Εἶναι δὲ γνωστὸν παντὶ τῷ εὖ φρονοῦντι, ὅτι τοῦτο καὶ μόνον καὶ οὐδὲν ἔτερον θέλει καθεδραιώσει τὴν διανοητικὴν ἡμῶν ὑπεροχὴν μεταξὺ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ναὶ μὲν τὸ ἔργον εἶναι διολογούμενως δυσχερές, ἀλλ' ἀναντίρρητον διτὶ οὐχὶ τὰ ράδια, ἀλλὰ τὰ δυσχερῆ ἐκλήθησαν νὰ ὑπερπηδήσωσι τὰ ἔθνη, ἄτινα αἰσθάνονται ἐν αὐτοῖς στοιχεῖα ζωῆς καὶ πυρῆνα ἀκμῆς. Καὶ ὁ σοφὸς Μητροπολίτης Σάμου κυρὸς Εἰρηναῖος ανομολογῶν τὴν ἀληθειῶν ταύτην, πλὴν εἰς ἄλλην τινὰ αἰτίαν κυρίως ἀποδίδων αὐτήν, ἔγραφεν ἐν ἔτει 1939 τὰ κάτωθι: «Ἐὰν παρ' ἡμῖν ἡ παράδοσις τῆς βυζαντινῆς τέχνης (τῆς μουσικῆς) παράδοσις τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, παράδοσις φαίνεται σταθερὰ καὶ συγκεκριμένη, τοῦτο προκύπτει δχι μόνον ἀπὸ τὴν πνευματικὴν καθυστέρησιν τὴν ὥποιαν ὑπέστη τὸ ἔθνος συνεπείᾳ τῆς δουλείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, διτὶ ἐπειδὴ ἡ μουσικὴ κινεῖται ἐντὸς τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου, τὰ δημιουργῆματα τῆς εἰναι μᾶλλον ἀπροσδιόριστα καὶ μεταδίδονται περισσότερον διὰ ζώσης καὶ, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, δὲν προσομοιάζουν πρὸς τὰ λοιπὰ τὰ διόπτηα γίνονται διὰ τοῦτο ἀντικείμενα τῆς δράσης».

σεως καὶ συνεπῶς ὑπόκεινται εὐκολώτερον εἰς κατανόησιν καὶ κρίσιν ὅπο τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν». (ἐν «Ἐκκλησίᾳ», τ. ΙΖ', σ. 162).

Κατὰ ταῦτα τὸ πρόβλημα τῆς ἀποκαθάρσεως τῶν μελῶν τῆς β. μ. ἀπὸ παντὸς ξένου στοιχείου καθίσταται εἰς τὰς ἡμέρας μας δξὺ καὶ ὡς καθῆκον λίαν ἐπιτακτικόν. Εἶναι βασικὸν δὲ ὡς αἴτημα πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν μελῶν τούτων εἰς τὰ ἐκ παραδόσεως ψαλμωδικὰ πρότυπα καὶ μέτρα. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἔχει ἀναληφθῆ ἡδη σχετικὴ προσπάθεια ἐκ μέρους τῆς Ιερᾶς Συνόδου καὶ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Συνίσταται δέ, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, εἰς τὴν προσπάθειαν συλλογῆς τοῦ ἐγκατεσπαρμένου ἀνὰ τὰ διάφορα διαμερίσματα τῆς χώρας ὄλικον, τὴν καταγραφὴν αὐτοῦ ἐπὶ μαγνητοταινιῶν καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐπεξεργασίαν του ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιστημόνων πρὸς ἀποκρυστάλλωσιν τῶν γνησίων μορφῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο πολλὰ ἀσφαλῶς ἔχει νὰ προσφέρῃ καὶ τὸ νεοϊδρυθὲν Κέντρον Βυζαντινῶν Σπουδῶν παρὰ τῇ Ι. Μονῇ Πεντέλης.

Μετὰ τὴν βραχεῖαν ταύτην ἔκθεσιν τῶν ἀφορῶντων εἰς τὴν Ἑλληνικότητα καὶ γνησιότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, καιρὸς πλέον νὰ φέρωμεν τὸν λόγον πρὸς τὸ κυρίως θέμα ἡμῶν, τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι σημειούμενον, ἐκθέτοντες ώρισμένας ἀπόψεις, ἐν τῇ εἱλικρινεῖ ἡμῖν διαθέσει δπως συμβάλωμεν τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν διάλυσιν ώρισμένων παρεξηγήσεων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν κανονικήν των θέσιν. Φρονοῦμεν ἀληθῶς διτὶ ἡ ὑπενθύμισις ώρισμένων ἀληθειῶν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου θέματος, θέλει δπωσδήποτε συμβάλει θετικῶς εἰς τὴν οἰκειοποίησιν βασικῶν τινῶν θέσεων ἐπὶ τῆς β. μ. ἐκ μέρους ἐκείνων οἵτινες εἴτε φύσει

εἴτε θέσει εἶναι τεταγμένοι εἰς τὴν παραφυλακήν τῆς προγονικῆς ταύτης κληρονομίας.

1. Ἡ πρώτη καὶ βασικὴ ἡμῶν «θέσις» ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὅτι ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ εἶναι, κατὰ τὸν λίαν προσφυά καὶ ἐπιτυχῆ χαρακτηρισμόν, μουσικὴ «λατρευτική» ἢ «προσευχητική».

‘Ως εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν, τὸ κέντρον τῆς Ὁρθόδοξου Ἑκκλησίας ἡμῶν κατέχει, καὶ πάνυ δικαίως, ἡ Θεία Λατρεία. Εἶναι εὐτύχημα, καὶ πραγματικὸν δῶρον Θεοῦ, τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἑκκλησία προσέδωκεν εἰς τὴν Λατρείαν τοσούτον κεντρικὴν θέσιν ἐν τῷ καθόλου δργανισμῷ αὐτῆς καὶ τῇ καθόλου ζωῇ αὐτῆς, ὥστε χάρις εἰς αὐτήν, ὡς ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως ἀνομολογεῖται, διεσθήτη καὶ ὁρᾶς δόγμα καὶ ὡς παράδοσις καὶ ὡς βίωμα ἡ Ὁρθόδοξία, τὸ «σῶμα τοῦτο τὸ πνευματικὸν τοῦτοστιν Ἑκκλησίᾳ» κατὰ τὸν ἄγιον Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα. (Στρωματεῖς 7, 14). Πολλὰ τὰ δεινὰ ὑπέστη διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς διαδρομῇ ἡ Ὁρθόδοξία. Κινδύνους ἀντιμετώπισεν ἐκ μέρους ἔχθρῶν ἀλλὰ καὶ ψευδαδέλφων. Ἀπιστοί ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ φέροντες ψευδώνυμοι καὶ ποικίλοι ἀντορθόδοξοι παράγοντες, παρεμπεσόντες ἐν μέσῳ τοῦ διανυομένου ὑπὸ τῆς Ὁρθόδοξίας μαρτυρικοῦ αὐτῆς δρόμου, θὰ ἐπέφερον ἀσφαλῶς τὴν μηδένισιν αὐτῆς ἐὰν ἡ Θεία Λατρεία δὲν ἀντικαθίστα καὶ τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν ἥθικὸν νόμον καὶ γενικῶς πᾶσαν θεογνωσίαν. Κατὰ τοὺς δυσχειμέρους ἐκείνους χρόνους τῆς ἀγνοίας καὶ ἀπαιτημένας τοὺς ἀκολουθήσαντας τὴν ἀποφράδα ἡμέραν δευσίας τὸν ἀποτέλεσμαν τὴν βαρβάρον κατακίζετο ἄπαν τὸ ἐλληνικὸν ὑπὸ τοῦ βαρβάρου κατακτητοῦ ἐπιδιώκοντος νὰ ἐπιφέρῃ ἀνήκεστον βλάβην εἰς τὰ Ἱερά καὶ δσια τῆς φυλῆς μας πιστεύματα, καὶ εἰς τὰ Ἱερά καὶ δσια τῆς φυλῆς μας πιστεύματα, καὶ

δ δύσμοιρος λαὸς τῶν ραγιάδων ἐγκατελείπετο ὑπὸ πολλῶν, καὶ ἡ ὁρθόδοξη Θεολογία συνήντα ἀτελευτήτους δυσχερείας πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῆς, μόνη ἡ Θ. Λατρεία παρέμεινε πιστὴ θεραπαινὶς τῆς πίστεως καὶ δι’ αὐτῆς μετελαμπαδεύθη τὸ ἀνέσπερον φῶς τῶν θείων τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων πρὸς τὸν φιλόχριστον ὑπόδουλον λαὸν τῶν ὁρθοδόξων, καὶ διεκρατήθη ἄμμωμος καὶ ἀκήρατος ἡ Ὁρθόδοξία «μὴ ἔχουσα σπίλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων». Καὶ ταῦτα μὲν ἔξι ἐπόψεως ἱστορικῆς.

‘Αξιολογικῶς ὅμως κρινομένη ἡ Θ. Λατρεία ἀποτελεῖ τὸν ἀναντικατάστατον, θὰ ἐλέγομεν, παράγοντα δι’ οὓς οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ συναντῶνται μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ παντός, ὑπερνικῶσι τὴν διάσπασιν τοῦ εἶναι καὶ τελειοῦσι τὴν λύτρωσιν τελεσιουργοῦντες ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸ θαῦμα τῆς θεώσεως. Μέσα εἰς τὸν ὁρθόδοξον ναὸν «τὸ φθαρτὸν ἐνδύεται ἀφθαρτίαν καὶ τὸ θνητὸν ἐνδύεται ἀθανασίαν». Ἐκεῖ κυριαρχεῖ μυστικῶς τὸ πνευματικὸν στοιχεῖον καὶ ὄντως «τὰ ἄνω τοῖς κάτω συνεορτάζει καὶ τὰ κάτω τοῖς ἄνω συνομιλεῖ».

Εἰς τὴν ὅλην αὐτὴν ἀτμοσφαῖραν τὴν περικλείουσαν τὸ στοιχεῖον τῆς θειότητος καὶ τῆς κατανύξεως, ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ εἶναι δργανικῶς ἐντεταγμένη. Ἡ ὁρθόδοξη μυσταγωγικὴ πνευματικότης ἀποτελεῖ τὸ πρόσφορον κλῖμα ἐντὸς τοῦ ὅποιου ἀναθάλλουσι τὰ εὐγενῆ αὐτῆς ἄνθη. Αὐτὴ δὲ αὐτῇ ἡ β. μ. ὑπουργεῖ διὰ τῶν δυνάμεων αὐτῆς εἰς τὴν ἀρτιωτέραν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑπερόχων καὶ παγκάλλων τῆς Θ. Λατρείας σκοπῶν.

Ἐμφαντικώτατα καὶ παραστατικώτατα ὁ Μ. Βασίλειος τονίζει διὰ τὴν ἑκκλησιαστικὴν καθόλου μουσικὴν εἶναι «τὸ τῶν ἀγγέλων ἔργον, τὸ οὐράνιον πολίτευμα, τὸ πνευματικὸν θυμίαμα» (Ρ. Μ. 29, 209).

άκριβώς διὰ νὰ καταδεῖξῃ τὸν προεχόντως πνευμα-
τικὸν αὐτῆς χαρακτήρα. Ἀλλαχοῦ μάλιστα διδά-
σκει ὁ Μέγας οὗτος τῆς Ἐκκλησίας φωτεῖρο διὰ ή
ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἔχει θείαν τὴν προέλευσιν,
θεόθεν δηλονότι ταχθεῖσα πρὸς ὀφέλειαν τῶν πι-
στῶν. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ίδον διὰ «δυσάγωγον
πρὸς ὄμρετὴν (ἐστὶ) τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων... τὸ ἐκ
τῆς μελωδίας τερπνὸν τοῖς δόγμασιν ἐγκατέμιξεν,
ἴνα τῷ προστηνεῖ καὶ λείψῃ τῆς ἀκοῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων
ῷφελιμὸν λανθανόντως ὑποδεξάμεθα». Οὕτω ποὺς κα-
τὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἡ ἐκκλ. μουσικὴ προσ-
λαμβάνει ὅλως ἔξεχουσαν θέσιν ἐν τῷ καθόλου ἔργῳ
τῆς σωτηρίας ψυχῶν, ἀποκαλυπτομένης τῆς βαθυτέ-
ρας αὐτῆς οὐσίας ἀλλά, καὶ κυρίως, τοῦ μεγαλειώ-
δους σκοποῦ εἰς ὃν αὐτῇ καλεῖται νὰ θητεύσῃ. Στε-
νώτατα, ὡς ἐκ τούτου, εὑρηται συνδεδεμένη ἡ βι-
ζαντινὴ μουσικὴ πρὸς τὴν ὁρθόδοξον λατρευτικὴν
σύναξιν καὶ πρὸς τὴν ὁρθόδοξον λειτουργικὴν πα-
ράδοσιν φέρουσα ἐν ἑαυτῇ τὰ σπέρματα τῆς πολυτί-
μου συμβολῆς τῆς εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ μυσταγω-
γικοῦ χαρακτήρος ἀμφοτέρων. Παραλλήλως ἡ β. μ.
ώς «λατρευτική», δὲν ἐνδιαφέρεται τόσον διὰ τὴν
ἴκανοποίησιν αἰσθητικῶν στόχων ὅσον διὰ τὴν βιώ-
σιν τῆς ἀξίας τοῦ ὄγιον, ἥτις ἐν τῇ ἀλήθεϊ ἀξιοκρα-
τικῇ θεωρήσει κατέχει τὴν πρώτην καὶ ὑψηλοτέραν
βαθμίδα ἐν τῇ κλίμακι τῶν ἀξιῶν.

Γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Ὁρθοδοξίας μας, σαρς
ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς Λατρείας μας καὶ δστοῦν ἐκ τῶν
δστέων τῆς Ἐκκλησίας μας ἡ Βυζαντινὴ μας μου-
σικὴ ἔχει βαθὺ πνευματικὸν καὶ κατανυκτικὸν πε-
ριεχόμενον δξέως διακρινομένη τοῦ κοσμικοῦ ῥσμα-
τος. Τὸ πνεῦμα τοῦ ἐνδοκοσμικισμοῦ εἰσελάσαν εἰς
πλείστας δσας ἐκδηλώσεις τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλη-
σίας, δὲν ἀφῆκεν ἀνεπηρέαστον καὶ τὴν ἐκκλησια-

στικήν της μουσικήν, ήτις προσλαβοῦσα στοιχεῖα δλως ξένα πρὸς τὸν μυσταγωγικὸν χαρακτῆρα τῆς δρθιδόξου λατρείας, κατέστη ἀπόβλητος καὶ δλως ξένη πρὸς τὸ κλῆμα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς. Ἡ Εὐρωπαϊκή, λεγομένη, μουσικὴ καὶ λόγῳ ὑφους ἀλλὰ καὶ λόγῳ διαφορᾶς τῶν τονιαίων διαστημάτων, τῆς ἀνομοιότητος τῶν μουσικῶν γενῶν καὶ τῶν ἥχων ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Βυζαντινὴν καὶ τῆς πτωχείας της εἰς σημεῖα ποιότητος ὀπωσδήποτε ὑστερεῖ τῆς γνησίας βυζαντ. μουσικῆς.

Δέν όποιβιάζομεν ούδ' όποτιμωμεν τὴν ἀξίαν τῆς εὐρωπαϊκῆς θύραθεν ἡ «θυμελικῆς» μουσικῆς. Ὡς καλλιτέχνημα ἀποτελεῖ ἀπήχησιν ψυχικῶν καταστάσεων καὶ ὃς ρομαντισμὸς «θραύει τὰ δεσμὰ τοῦ νοῦ διὰ νὰ ἀφήσῃ ἔλευθέραν τὴν πτῆσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀπέραντον» (Ν. Λούβαρι: Νοσταλγί-και περιπλανήσεις τ. Α' Ἀθῆναι 1937, σ. 146). Ἐκεῖ δποι ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ ἔχει τὴν θέσιν τῆς καταξιώνει τὴν ὑπαρξίν της. «Εἶναι νίκη τοῦ νοῦ ὅπὸ τοῦ συναισθήματος τῆς ζωῆς, κατανίκησις τοῦ λογικοῦ ἀπὸ τὸ ἔνστικτον» (ἔνθ' ἀνωτ.). Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀγνοήσωμεν τὸ γεγονός ὅτι ἡ μουσικὴ αὐτὴ καθ' ἔαυτὴν «εἰναι συγχρόνως νοσταλγία πρὸς τὴν μακρυνὴν πατρίδα, τὴν ἄγνωστον καὶ δύμας τόσον ἐγγύς, πρὸς τὴν ἀπέραντον ἐσωτερικότητα, τὴν δποίαν τοποθετεῖ ἡ διάσπασίς μας καὶ ἡ μεταφυσικὴ στενότης τῆς φύσεώς μας «πέραν τῶν ὁρέων». Διότι, δπως εὔστοχα εἶπεν ὁ Χέμπελ, οἱ ἀνθρωποι ἤκουαν μουσικὴν πρὸ τοῦ γεννηθοῦν. Οἱ μουσικοί τόνοι ἀφυπνίζουν τὴν ἀνάμνησιν τῶν μελωδιῶν ἀντῶν, δπως ἡ αἴσθησις τῶν ἀντικειμένων τοῦ κόσμου τούτου τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἰδεῶν εἰς τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ὁ ρομαντισμὸς ὀπούνει μὲ τὰ ὅτα τῆς ἀγάπης του τὴν μουσικὴν αὐτήν, ἀπὸ τὴν δποίαν

κατωλισθήσαμεν εἰς τὸ αἴνιγμα τῆς ὑπάρξεως. Ἀγών
καὶ διάσπασις, δυναρχικὴ ἀντίθεσις εἶναι ὁ μητρικὸς
κόλπος, μέτα εἰς τὸν δόπον ἀναπτύσσεται ἡ ψυχὴ
τοῦ μουσουργοῦ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ρομαντικοῦ. Αὐτὸς
εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν δόπον ὅπου ἀναβλύζει μουσικὴ
καὶ ρομαντικὴ διάθεσις, ἐκεῖ συνηχεῖ κάποιος πόνος.
Δι’ αὐτό, ὅπως ἡ φιλοσοφία τοῦ ρομαντισμοῦ, τοιου-
τοτρόπως ἐκφράζει καὶ ἡ μουσικὴ πόνον καὶ ὑπερνί-
κησιν πόνου» (Ν. Λουβάρι, ἔνθ^τ ἀνωτ., σ. 146-147).
Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ μουσικὴ ἐκφράζει καὶ
αὐτὴ μὲ τὸν ἴδικόν της τρόπον καὶ μὲ τὴν ἴδικήν
της γλῶσσαν ἐκείνο ποὺ καὶ ἡ θρησκεία ἐκφράζει,
δηλ. κοσμοθεωρίαν. Καὶ ὅτι ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ
σειρὰ τῶν μεγάλων εὐρωπαίων μουσουργῶν ἐστράφη
πρὸς τὴν μελοποίησιν τῆς Λειτουργίας καὶ γενικώ-
τερον πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μελωδίαν, ἀφιερώ-
σασα εἰς αὐτὴν τὰ ὀραιότερα τῶν ἐκπάγλων δημιουρ-
γημάτων της. Παρ^τ ὅλα δμως αὐτὰ ἐντὸς τοῦ κλί-
ματος τῆς Ὁρθοδοξίας ἡ μουσικὴ αὐτὴ δὲν εὑρίσκε-
ται οὔκεια. Τὸ πομπώδες ὑφος τῆς εὐρωπαϊκῆς μου-
σικῆς, ἡ ἐνορχήστρωσις αὐτῆς καὶ γενικώτερον ἡ
δργανικὴ αὐτῆς ἀδυνάμια δύος ἀνταποκριθῆ εἰς τὸν
λυτρωτικὸν σκοπὸν τῆς Ἐκκλησίας την στεροῦν τῆς
ἰσοτιμίας ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν κατανυκτικὴν β. μ.
«Ἐντεῦθεν καθίσταται ἔκδηλος διαφορὰ βασικὴ με-
ταξὺ τῆς κοσμικῆς μουσικῆς τῆς καὶ εἰς τὴν Ἐκ-
κλησίαν συγκεκαλυμμένως εἰσχωρούσης εἴτε ὑπὸ^τ
τὴν μορφὴν τῆς τετραφωνίας εἴτε ὑπὸ τὴν ἀπατηλὴν
ὅψιν τῆς ἐναρμονίσεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς βι-
ζαντινῆς μουσικῆς. Ή πρώτη εἶναι τέχνη αἰσθησια-
κή, ἡ δύοια τέρπει ἀπλῶς καὶ γοητεύει διὰ τῆς ἀρ-
μονίας της· ἡ ἄλλη εἶναι τέχνη προσευχητική καὶ
λειτουργική» (Μητροπολίτου Κίτρους Βαρνάβα, «Η
βιζαντινή Ἐκκλησιαστική μουσική, Ἀθῆναι 1958

σ. 4). Ή εκκλησιαστική μουσική δὲν ἀποτελεῖ ἔκφρασιν ἐγκοσμίων αἰσθημάτων καὶ συγκινήσεων. Ἐνῷ ή κοσμική μουσική κινεῖται μέσα εἰς ἕνα ἄλλον κύκλον περισσότερον αἰσθηματικὸν καὶ διλιγότερον κατανυκτικόν. Κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον «ἀνελευθερίας γάρ καὶ ταπεινότητος ἔκγονα πάθη ἐκ τοῦ τοιοῦδε τῆς μουσικῆς εἴδους ἐγγίνεσθαι πέφυκεν». Ἐνῷ ἀντιθέτως τὸ «πατροπαράδοτον ὅσμα» τῆς β. μ. ἐντὸς τῆς δρθιοδόξου λατρείας εὑρίσκει τὸ φυσικὸν αὐτοῦ πλαίσιον συμβάλλον θετικῶς καὶ ἀποφασιστικῶς ἵνα οἱ πιστοὶ «τὰς ψυχὰς ἐκπαιδεύωνται» ἵνα καὶ πάλιν κατὰ τὸν οὐρανοφάντορα εἰπωμεν. Πᾶς ἀντικειμενικὸς κριτής θὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὴν ἀποψιν ταύτην καὶ μεθ' ἡμῶν θὰ συνανέσῃ εἰς τὸ ὅτι ή εὑρωπαῖκή μουσική ἀκουομένη ἐντὸς τοῦ δρθιοδόξου ναοῦ στερεεῖται Ἱεροῦ κάλλους, ἰδιαιτέρως δημος τῶν ἀπαραιτήτων ἐκείνων στοιχείων, ἥτινα δέον νὰ ἔχῃ πᾶσα εἰς λειτουργικὴν χρῆσιν μουσική: τῆς σεμνότητος δηλονότι καὶ Ἱεροπρεπείας. Καὶ πρὸς διαπίστωσιν τῆς ἀληθείας ταύτης ἀρκεῖ μία σύγκρισις ήτις θὰ δόηγήσῃ εἰς τὴν ἀβίαστον συναγωγὴν τῶν ὀναγκαίων συμπερασμάτων. Ὡς λατρεύτική καὶ προσευχητική μουσική ή Βυζαντινή, κληρονομία τῆς βυζαντινῆς Ἐκκλησίας, ἐλληνικὴ τὴν προέλευσιν καὶ τὴν ὑφήν, ἀποτελεῖ πνευματικὸν καὶ ἐθνικὸν κεφάλαιον μεγίστης, ἀνυπολογίστου ἀξίας. Ἀνδρωθεῖσα μέσα εἰς τὸ κλῖμα τῆς μυσταγωγικῆς δρθιοδοξίας καὶ διασωζομένη ἐντὸς αὐτοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ή β. μ. μὲ τὸν λειτουργικὸν της χαρακτῆρα δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς «ἐν εὐχάριστον μελώδημα» ἀλλὰ «τὴν γλῶσσαν τῆς καρδίας κινούμενην κατὰ τὰς στιγμάς βαθυτάτων ἐσωτερικῶν παρορμήσεων... Δι’ αὐτῆς, λαμβάνει ἔκφρασιν ή οὐσίαν τῆς θρησκείας καὶ διανοίγονται δόδοι προσπελάσεως

τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς τὸ ὑπεραισθητόν, τοῦ ὄρατοῦ πρὸς τὸ ὄρατον, τοῦ προσκαίρου πρὸς τὸ αἰώνιον» (Μητροπ. Κίτρους Βαρνάβα, ἔνθ' ἀν. σ. 5). Οὗτος ὁ χαρακτὴρ τῆς β. μ. ὡς προσευχητικῆς ἀποτελεῖ τὴν εἰδοποιὸν αὐτῆς διαφορὰν ἀπὸ πάσης ἄλλης μουσικῆς.

2. Ή δευτέρα «θέσις» μας εἶναι ὅτι ἐν τῷ ἵερῳ χώρῳ τῆς ἀγίας Ὁρθοδοξίας οὐδέποτε ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ ἀπέβη αὐτοσκοπός. Παρέμεινε πάντοτε ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα ἡτο καὶ εἶναι: δηλ. δημιουργὸς καὶ γεννήτρια συναισθημάτων εὐλαβείας καὶ κατανύξεως. Ή «ἀμείνω τε καὶ εἰς ἀμεινον φέρουσα», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Μ. Βασιλείου, ἡτοι ἡ καλυτέρα καὶ πρὸς τὸ ἥθικῶς καὶ πνευματικῶς καλύτερον δδηγοῦσα μουσική. Ἐάν ἡ εὐρωπαϊκὴ καὶ ἡ καθόλου μουσικὴ «ἀποδιώκει τὸν διάβολον», ἡ Βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ τοιαῦτη «δδηγεῖ καὶ κατευθύνει πρὸς τὸν Θεόν». Αὐτὸς εἶναι δὲ μέγας καὶ ὑψηλός της σκοπός. Νὰ γίνεται χειραγωγὸς πρὸς τὰς ἀπείρους οὐρανίας λάμψεις, πρὸς τὸν θεῖον γνόφον τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως, πρὸς τὴν ὑπέργειον πραγματικότητα τῶν ἐπέκεινα. Ή «ἔπαρσις τῶν χειρῶν» μὲ τὴν πάγκαλλον ἐκκλησιαστικήν μας μουσικήν γίνεται καὶ ἔπαρσις τῶν καρδιῶν. Καὶ αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνο τὸ δόπιον ἐπιδιώκει ἡ θεία μας Λατρεία. Ἀλλως ἐκφυλίζεται εἰς ἐν στείρον ἀκρόαμα καὶ ἐν παθητικὸν θέαμα ἄνευ βάθους καὶ οὐσίας.

Πολλοὶ δμως, λησμονοῦντες τὴν ἀρχὴν ταύτην, καὶ ἐμφανιζόμενοι ὡς ἔχόμενοι στερρᾶς δῆθεν τῶν πατρῶν, ὑποστηρίζουν μετὰ πάθους τὴν ἀπόψιν ὅτι «ἡ τέχνη εἶναι διὰ τὴν Τέχνην». Τοῦτο σημαίνει ὅτι σκοπὸς τῆς τέχνης εἶναι νὰ καταστῇ αὐτοσκοπός, νὰ ὑπάρχῃ μόνον διὰ τὴν προαγωγήν της, νὰ ἔξελισσεται μόνον ἡ ἔστω κυρίως διὰ τὴν

καλυτέραν της προβολήν. Δεινὴν δμως πλανῶνται πλάνην δσοι τυχὸν δισχυρίζονται ὅτι καὶ τὸ λειτουργικὸν ἄσμα δέον νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν δόξαν ταύτην. Διότι σκοπὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας δὲν εἶναι ἡ ἀπόλαυσις τοῦ ἀκροάματος καὶ μόνον, ἀλλὰ ἡ ψυχικὴ ἀνάτασις καὶ ἡ πνευματοποίησις τοῦ χοϊκοῦ ἀνθρώπου. Πηγαίνομεν εἰς τὸν ναὸν καὶ μετέχομεν τῆς Λατρείας, ὅχι διὰ νὰ παραστῶμεν μάρτυρες μιᾶς καλῆς μουσικῆς ἐκτελέσεως, δπως ἀκριβῶς θὰ συνέβαινεν ἐὰν παρηκολουθοῦμεν μίαν οἰανδήποτε συναυλίαν. Πηγαίνομεν εἰς τὸν ναὸν διὰ νὰ προσευχηθῶμεν. Δηλ. διὰ νὰ ἐπικοινωνήσωμεν «ἐν πνεύματι» μετὰ τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μετεωρισθῶμεν καὶ νὰ ψάυσωμεν τὰ κράσπεδα τῆς θεότητος. Διὰ τὸν λόγον τούτον καὶ ἡ ἐντὸς τῆς ὁρθοδόξου λατρείας ἐντεταγμένη μουσική μας δὲν προώρισται νὰ τέρπη μόνον τὰς ἀκοάς μας, ἀλλὰ κυρίως νὰ μετοχεύει εἰς τὰς ψυχάς μας καὶ νὰ μεταγγίζῃ εἰς αὐτὰς τῶν θείων λογίων τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας.

Ἐὰν λάβῃ τις ὑπὸ ὅψιν τὸν πραγματικῶς ἀμύθητον θησαυρὸν καὶ πλοῦτον τῆς ὁρθοδόξου ὑμνογραφίας, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ οὐδὲν ἵσως προϊὸν τῆς παγκοσμίου φιλολογίας, τότε δύναται νὰ προσδιορίσῃ καὶ τὸ ὑψος τῆς ἀποστολῆς ἣν ἡ ἐκκλησία ἔχει ἐπιθέσει ἐπὶ τῶν ὅμων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς. Μὲ τὴν ἔκφραστικήν της γλῶσσαν ἡ Ἱερὰ ὑμνωδία ἀνάγουσα ἡμᾶς εἰς κατανόησιν τοῦ περιεχομένου τῶν ψαλλομένων ὕμνων καὶ καθιστῶσα ἡμᾶς μετόχους τῆς ἐν αὐτοῖς ἐγκρυπτομένης ἐκπάγλου ὁραιότητος, ἀποβαίνει ἀληθῆς μυσταγωγὸς τῶν πιστῶν καὶ δχημα θεῖον διὰ τοῦ ὁποίου μεταβαίνομεν «ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανόν». «Οσοι περιορίζουν τὸν σκοπὸν τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς εἰς ἀπλῆν αἰσθητικὴν τέρψιν,

είναι ώστα νὰ δέχωνται ὅτι τρώγομεν ὅχι διὰ νὰ συντηρηθῶμεν εἰς τὴν ζωὴν ἀλλὰ διὰ νὰ εὐχαριστήσωμεν διὰ τῆς γεύσεως τὸν λάρυγγά μας. "Οσον παράλογος καὶ ἀνεδαφικὴ φαίνεται παρομοία τις σκέψις, καὶ ἀπαράδεκτος ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἄλλο τόσον ἔξοργιστικὴ καὶ ἀπόβλητος είναι ἡ θέσις καθ' ἥν δῆθεν σκοπὸς τῆς Β.Μ. είναι νὰ εὐχαριστῇ τὴν ἀκοὴν καὶ μόνον. Διότι ἡ ἀποψις αὗτη δόδηγει εἰς τὸν ἐκφυλισμὸν τῆς γνησιότητος τῆς μουσικῆς μας καὶ εἰς παραχάραξιν τοῦ Ἱεροῦ τῆς σκοποῦ.

"Η ἥδονὴ τοῦ μέλους φυσικῶς ἐνυπάρχουσα ἐν τῇ ἀκροάσει αὐτοῦ δὲν κατέχει ἐν τῇ Βυζαντινῇ μουσικῇ πρωτεύουσαν θέσιν. Πρώτην καὶ κυρίαν θέσιν κατέχει ἡ ἀνύψωσις τοῦ νοῦ πρὸς θείαν θεωρίαν. Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ δέον νὰ είναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐμποιῇ εἰς τὴν ψυχὴν «σώφρονα λογισμὸν» (P.M. 29, 212β), ἥτοι κατάνυξιν καὶ φόβον Θεοῦ. "Ο δὲ Ἱερὸς Χρυσόστομος, ἐλέγχων ἑκείνους, οἵτινες μεταβαίνουν εἰς τὸν ναὸν ὅχι διὰ νὰ προσευχθοῦν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀπολαύσουν μόνον ἀκουστικῶς τὸν Ἱεροψάλτην, παρατηρεῖ μετ' αὐτηρότητος δεδικαιολογημένης: «Οὐκ ἔστι θέατρον ἡ ἐκκλησία ἵνα πρὸς τέρψιν ἀκούωμεν» (P. M. 49, 58).

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπιτραπήτω νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἀλγεινὴν προξενεῖ εἰς ἡμᾶς ἐντύπωσιν τὸ ἐν τισὶ Ἱεροῖς ναοῖς κατὰ καιροὺς ἐμφανιζόμενον θέαμα ὁρισμένων φίλων τῆς βυζαντινῆς μας μουσικῆς, καταφθανόντων μετὰ μαγνητοφώνων καὶ μικροφώνων ἀνὰ χεῖρας προκειμένου νὰ ἀπαθανατίσουν τὴν φωνὴν καὶ τὴν τέχνην τοῦ ψάλτος. Οἱ τοιοῦτοι προκειμένου νὰ ἐπιτύχουν τοῦ σκοποῦ τῶν διστάζουν καὶ εἰς ἀνευλαβείας νὰ προέλθουν, καὶ νὰ ἀγνοήσουν εἰσέτι χρόνον καὶ χῶρον

καὶ τόπον. Παριστάμενοὶ σωματικῶς μόνον κατὰ τὴν θ. Λατρείαν, περιορίζονται εἰς ὅ,τι τοὺς ἐνδιαφέρει, δηλ. εἰς τὴν μαγνητοφώνησιν τῶν ψαλλομένων ὑμνῶν, οὐδόλως μετέχοντες τῆς λατρευτικῆς συνάξεως. Οἱ φιλόμουσοι οὗτοι ἀδελφοί μας, μὲ τὸν τρόπον τῶν αὐτῶν, ἀποδεικνύουν πόσον μακράν τῆς οὐσίας εὑρίσκονται καὶ πόσον ἀπέχουν ἀπὸ τῆς γηστίας πνευματικότητος, ἥτις δέον νὰ χαρακτηρίζῃ πάντα πιστόν. Δι' αὐτοὺς ἡ β. μ. δὲν είναι τὸ μέσον διὰ τὴν σωτηρίαν των. Είναι δὲ μοναδικός τῶν σκοπός. Είναι δὲ αὐτοσκοπός. Διὰ τοῦτο καὶ μόλις πληροφορηθοῦν ὅτι καλός τις Ἱεροψάλτης πρόκειται κάπου νὰ ψάλῃ, σπενδούν ἐκεῖ ὅχι διὰ νὰ προσευχηθοῦν, ὀλλὰ διὰ νὰ τὸν «ἀκούσουν». Καὶ φεύγουν μετὰ τὸ πέρας τῆς Ἀκολουθίας χωρὶς ψυχικὴν ωφέλειαν. Αἱ ταινίαι τοῦ μαγνητοφώνου τῶν ἐνδεχομένων νὰ είναι πλήρεις. Αἱ καρδίαι τῶν δμως παρέμειναν κεναί, χωρὶς τὸν παραμικρὸν ἐπηρεασμὸν ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ δρθιοδόξου πνευματικοῦ πλούτου.

Καὶ ναὶ μὲν ἡ ἀκουστικὴ ἀπόλαυσις τῶν ψαλλομένων ὑμνῶν, φυσικῶς συνυπάρχουσα ἐν τῇ ἀκροάσει αὐτῶν, ἵδιψ διὰ τοὺς ἐκ τῶν ἀκουόντων διαθέτοντας μουσικήν τινα προπαιδείαν καὶ καλλιέργειαν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπόβλητος, οὔτε δύναται νὰ διαχωρισθῇ ἀπὸ τῆς νοηματικῆς συμμετοχῆς τοῦ πιστοῦ εἰς τὸν ἀπέραντον διδακτικὸν πλοῦτον τῆς δρθιοδόξου ὑμνογραφίας. "Οταν δμως συμβαίνῃ τὸ ἀντίθετον, ἥτοι ὅταν ἡ μουσικὴ ἀνυψώται εἰς αὐτοσκοπὸν καὶ καταλαμβάνῃ ὃς καλλιτέχνημα αὐτόχρημα πρωτεύουσαν θέσιν, παραμερίζουσα τὴν ἐν τοῖς μέλεσιν ἐγκρυπτομένην ἔννοιαν, τότε ἀπόλυτι τὸν πραγματικὸν καὶ γνήσιον σκοπὸν εἰς ὃν ἐκλήθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἵνα θητεύσῃ, καὶ ὅστις

δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ ὥθησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ
ἄνω καὶ ἡ κοινωνία τῆς καρδίας μετὰ τοῦ θείου, ἡ
κατάνυξις καὶ ἡ «κατάπαυσις» αὐτῆς πλησίον τοῦ
ἐπουρανίου Πατρός. Κακίστην δθεν ὑπηρεσίαν
προσφέρουν πρὸς τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν δσοι
ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς προσκολλήσεως εἰς ταύτην,
παραθεωροῦν τὴν οὐσίαν αὐτῆς χάριν τῶν τύπων.
Ἐάν δηλονότι οὐσία καὶ κεντρικός τῆς μουσικῆς
στόχος δὲν εἶναι νὰ προκαλέσῃ εὐλαβῆ συναίσθη-
ματα ἐντὸς τῶν ψυχῶν, τότε νομίζομεν ὅτι ἀδικεῖται
καταφράως μὴ καταξιώνουσα τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν
θέσιν αὐτῆς καθόλου ἐντὸς τῆς ὁρθοδόξου λατρείας.
Παραμένει ἀπλοῦν διακοσμητικὸν στοιχεῖον ἄνευ
βαθυτέρας οὐσίας, μία ἀπλῇ μουσικὴ μορφή, ἐν
εἶδος ἔξιδιασμένου μουσικοῦ ἔσματος καὶ συστή-
ματος, μηδεμίαν δυναμένου νὰ ἔχῃ ὀργανικὴν σχέ-
σιν πρὸς τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς λατρείας. Ἀλλωστε
μὴ λησμονῶμεν ὅτι ὁ Θεὸς «οὐ ζητεῖ κάλλος, οὐδὲ
ρημάτων συνθήκην, ἀλλὰ ψυχῆς ὕραν» (P.M. 35,
42A) κατὰ τὸν εὐστοχὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἱεροῦ
Χρυσοστόμου. Εἰς τὴν λατρείαν μας κυριαρχεῖ τὸ
συναίσθημα, τὸ δὲ λειτουργικὸν ἔσμα δὲν ἔχει σκο-
πὸν νὰ ἔμποιῇ ἐντύπωσιν διὰ τῆς ἀκουστικῆς ἀπλᾶς
ἡδονῆς, ἀλλ’ εἶναι «έκφρασις τῆς ἐν τῷ ψυχῇ βιώ-
σεως τοῦ Μυστηρίου τῆς Σωτηρίας». Ὅπὸ τὸ πρī-
σμα τοῦτο ἡ β. μ. προσλαμβάνουσα βαθὺ πνευμα-
τικὸν περιεχόμενον καὶ ὡς μέσον θεώσεως πλέον
δῦνηγοντα τοὺς πιστοὺς εἰς τὰς σφαίρας τῆς θείας
παρουσίας, ἀποβαίνει χειραγωγὸς εἰς οἰκοδομὴν
τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, τούτεστι τῆς Ἐκκλησίας.
Καθιστᾷ τὸν προσευχόμενον ἄνθρωπον «θείας κοι-
νωνὸν φύσεως» καὶ μετὰ τοῦ προσήκοντος δέους
ὑπηρετεῖ τὸ Μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώ-
σεως.

“Οπως τὰ πάντα ἐντὸς τῆς λατρείας μας προσ-
λαμβάνουν πνευματικὴν χροιάν καὶ ἄλλοιονται μυ-
στικῶς εἰς κατανυκτικὰ στοιχεῖα, οὕτω καὶ ἡ μου-
σική, ἐντασσομένη ἐντὸς τῶν μέσων δι’ ὃν καθαί-
ρεται ὁ νοῦς καὶ μετέωρος καὶ «εὔστολος» ἀνυψού-
ται πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀποβαίνει θεραπαινὶς τῆς
εὐλαβείας καὶ εὐσεβείας τῶν ὁρθοδόξων. Μέσα εἰς
τὸ γενικώτερον κλῦμα τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως,
ὅπερ ἐντὸς τοῦ ὁρθοδόξου ναοῦ μυστικῶς βιοῦται,
ἢ β. μ. ἀποπνευματώνει τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἀπαλ-
λάττει ἀπὸ τὸν φόρτον τῶν «βιωτικῶν μελημάτων»
καὶ «τῇ ἡδύτῃ τοῦ μέλους» τῆς μουσικῆς ἀρμο-
νίας καταφαιδρύνουσα τῆς διάνοιαν συμβάλλει εἰς
τὴν πτέρωσιν τοῦ νοῦ. Ο δρθόδοξος ναὸς εἶναι ὁ
κατ’ ἔξοχὴν «οἴκος προσευχῆς» (Ἡσ. 56, 7). Ἐντὸς
αὐτοῦ εἰσέρχονται οἱ πιστοὶ μὲ αἰσθήματα εὐλα-
βείας ἐπαναλαμβάνοντες μετὰ τοῦ ψαλμωδοῦ: «Ἐ-
ξελεξάμην παραρριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ
μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτω-
λῶν», «Ἄγιος ὁ ναὸς σου», «Προσκυνήσω πρὸς
ναὸν ἄγιον σου ἐν φόρῳ Σου», «Μακάριοι οἱ κατοι-
κοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ Σου, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων
αἰνέσουσί Σε».

Ἐπομένως δ, τι συμβαίνει μὲ τὴν καθόλου ἐκκλη-
σιαστικὴν τέχνην συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἐκκλησιαστι-
κὴν μουσικήν. Ἡ ἀγιογραφία, διακοσμητική, ἔυλο-
γλυπτικὴ καὶ δλαι συλλήβδην αἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν
τῆς Ἐκκλησίας τεταγμέναι μορφαὶ τῆς καλλιτεχνι-
κῆς δημιουργίας, προσλαμβάνουν ἔνα ιδιαίτερον
χαρακτῆρα ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ σ-
πως διαφέρει ὅχι μόνον αἰσθητικῆς ἀλλὰ καὶ οὐσια-
στικῶς ἡ εἰς ιεράν μεταλλασσομένη ἐκκλησιαστικὴ
τέχνη ἀπὸ τῆς θύραθεν κοσμικῆς τοιαύτης, οὕτω
πως καὶ ἡ μουσική, καθίσταται καὶ αὗτη ιερὰ μου-

σική «φωναῖς δσίαις» φέρουσα εἰς φῶς τὰ μυχιά-
τα τοῦ πιστοῦ αἰσθήματα καὶ προοδοτοιοῦσα τὴν
ἀνοδικήν του πνευματικήν πορείαν.

Αποχῶς δ κατανυκτικὸς οὗτος καὶ Ἱερὸς χαρακτὴρ
τῆς β. μ., λόγῳ τῆς ἐπικρατούσης ἐν πολλοῖς μου-
σικῆς ἀναρχίας, δὲν διαφυλάσσεται πάντοτε. Οὕτω
δὲ ἐν τοῖς πράγμασι καταστρατηγεῖται δὲ ΟΕ' Κανῶν
τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου δστις ἐπιβάλλει εἰς τοὺς
ἱεροψάλτας «μήτε βοαῖς ἀτάκτοις κεχρῆσθαι καὶ
τὴν φύσιν πρὸς κραυγὴν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπι-
λέγειν τῶν μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων τε καὶ οἰ-
κείων ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ κατανύ-
ξεως τὰς ψαλμωδίας προσδύγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἔ-
φόρῳ Θεῷ» (Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ
φόρων Θεῷ) (Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ
ἱερῶν Κανόνων τ. Β. σ. 478). Ἐρμηνεύων τὸν Κα-
νόνα τοῦτον δὲ Ζώναρᾶς παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς ἀξιο-
πρόσεκτα: «Ἡ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γινομένη ψαλμω-
δία παράκλησίς ἐστι πρὸς Θεόν, δεομένων ἡμῶν,
ἢ εἰς τὸ θεῖον ἡμῖν, ἐφ' οἷς αὐτῷ προσκε-
κρούκαμεν. Οἱ δὲ παρακαλοῦντες τε καὶ δεόμενοι,
ταπεινὸν ἥθος καὶ κατανενυγμένον ἔχειν δφείλουσι
τὸ δὲ βοῦν καὶ κραυγάζειν, οὐ κατεσταλμένου ἥ-
θους, ἀλλὰ θρασέος ἐστὶ καὶ γεγανωρωμένου. Διὸ καὶ
τοὺς ψάλλοντας ἐν ἐκκλησίαις δὲ κανῶν ἀπαιτεῖ με-
τὰ προσοχῆς καὶ κατανύξεως ψάλλειν, ἀλλὰ μὴ ἀ-
τάκτως βοῦν, καὶ τὴν φωνὴν ἐκβιάζεσθαι πρὸς κραυ-
γὴν κραυγὴ δέ ἐστιν ἐπιτεταμένη φωνὴ καὶ βιαίως
ἐκρηγνυμένη. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀπαγορεύει, ἀλλ'
οὐδέ τι ἐπιλέγειν συγχωρεῖ ἀνοίκειον καὶ ἀνάρμο-
στον ἐκκλησίᾳ, οἴλα εἰσὶ τὰ κεκλασμένα μέλη καὶ
μινυρίσματα καὶ ἡ περιττὴ τῶν μελωδιῶν ποικιλία
εἰς φδάς ἐκτρεπομένη θυμελικάς καὶ εἰς ἄσματα
παρνικά· τὰ νῦν ἐν ψαλμωδίαις ἐπιτηδευόμενα μά-
λιστα» (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 479). Καὶ δὲ Βαλσαμῶν σχο-
λιστα» (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 479).

λιάζων τὸν αὐτὸν Κανόνα ἐπάγεται τὰ ἀκόλουθα:
«Ἄι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι οἵκοι προσευχῶν λέγονται.

Οὐθεν καὶ οἱ προσευχόμενοι παρακαλεῖν τὸν Θεὸν
δφείλουσι μετὰ δακρύων καὶ ταπεινώσεως, οὐ μὴν
μετὰ ἀτάκτου καὶ ἀναιδοῦς σχήματος. Διωρίσαντο
γοῦν οἱ Πατέρες, μὴ γίνεσθαι τὰ Ἱερὰ ψαλμωδήμα-
τα διὰ βοῶν ἀτάκτων καὶ ἐπιτεταμένων καὶ τὴν φύ-
σιν παραβιαζομένων. Μήτε μὴν διά τινων καλλι-
φωνιῶν, ἀνοικείων τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει
καὶ ἀκολουθίᾳ, οἴλα εἰσὶ τὰ θυμελικά μέλη καὶ αἱ
περιτταὶ ποικιλίαι τῶν φωνῶν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς
κατανύξεως καὶ θεαρέστου τρόπου προσάγειν τῷ
Θεῷ τὰς εὐχάς...» (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 479).

Οταν δὲν τηρῶνται οἱ δροὶ οὗτοι τῶν Πατέ-
ρων, τότε καὶ ἡ μουσικὴ ἐκτρέπεται εἰς «βεβήλους
κενοφωνίας» μὴ δυναμένας νὰ προσφέρουν εἰς τὸν
πιστὸν καμμίαν πνευματικήν οἰκοδομήν.

Ἡ γνησία β. μ. δὲν ἐκτρέπεται τοῦ κυρίου καὶ
πρωταρχικοῦ σκοποῦ τῆς. Εἶναι καὶ παραμένει μέσον
θεώσεως καὶ θύρα πνευματικῆς ἀναβάσεως καὶ με-
τεωρισμῶν. Καὶ ὡς τοιοῦτο ἀποτελεῖ τὸν πολύτιμον
θησαυρὸν τῆς Ὁρθοδοξίας μας τὸν ἄξιον πολλῆς
τῆς τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους ὅλων μας.
Δὲν θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα,
ὅτι πρὸ ἐτῶν ἔγραφεν δὲ Ι. Σακελλαρίδης σχετικῶς:
«Οπόσην χάριτα δφείλομεν τῇ μητρὶ ἡμῶν Ἐκκλη-
σίᾳ τῇ περισωσάσῃ ὡς ἐν ἀκλύστῳ λιμένι τὰς περι-
σέμνους καὶ ἥθικωτάτας φδάς, δι' ὃν ὁ νοῦς καὶ ἡ
καρδία καθαιρόμενοι εὐθύνονται ὡς θυμίαμα λιβά-
νου πρὸς τὸν θρόνον τοῦ αἰωνίου πατρός, διὰ ρη-
μάτων κάλλους ἀμηχάνου καὶ μελοποιίας Ἱεροπρε-
ποῦς μὴ παραγούσης ἡμᾶς διὰ τῆς ἀναπολητικῆς
φαντασίας οὔτε εἰς τὸ θέατρον, οὔτε εἰς τὰς βαναυ-
σότητας τῶν ὁδῶν...» (ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 1939, σ. 10).

3. Τρίτη «θέσις» ήμδων είναι ότι τὴν β. μ. χαρακτηρίζει τὸ στοιχεῖον τῆς ἀπλότητος. Επομένων προηγουμένως δίλιγα τινὰ περὶ τῆς ὑφισταμένης ἀμφισβητήσεως περὶ τῆς προελεύσεως τῆς β. μ. Συμπληροῦντες νῦν ἔκεινα προσθέτομεν ότι καὶ ἡ συνέχεια τῆς παραδόσεως αὐτῇ καθ' ἐαυτὴν τῶν μουσικῶν μελῶν ἀμφισβητεῖται. Καὶ ναὶ μὲν ἡ παράδοσις αὗτη, ίδιως μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1814 γενομένην μεταρρύθμισιν εἰς τὴν παρασημαντικὴν ὑπὸ τῶν τριῶν Διδασκάλων, μεταδιδομένη προφορικῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν παρουσιάζει ρευστότητα τινὰ καὶ ἐλαστικότητα, δῆμος εἶναι βέβαιον ότι τὰ εἱρμολογικὰ λεγόμενα μέλη τῆς β. μ., ἥτοι τὰ συντομώτερα καὶ ἀπλούστερα, διασώζουν σήμερον τὴν γνησιωτέραν μορφὴν της. Τὰ ἀργά «παπαδικά» μέλη, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὰ τὰ στιχηραρικά, στερούμενα τοῦ στοιχείου τῆς ἀπλότητος, βρίθουν ἐνίστε τῶν τριῶν ἐπιδράσεων καὶ χαρακτηρίζονται ἀπὸ νόσενικῶν ἐπιδράσεων καὶ σημειών δημιουργοῦν ἐντόνους ἀμφιβολίας μῆς εἰς σημεῖον δημιουργοῦν ἐντόνους ἀμφιβολίας ως πρὸς τὴν γνησιότητα αὐτῶν. Ἐὰν δὲ σήμερον ἀκούνωνται παρά τινων ἐπικρίσεις κατὰ τῆς β. μ., ὡς δῆθεν ἀνατολικῆς ἢ ἀραβιοπερσικῆς κ.τ.δ., τοῦτο ἐν πολλοῖς ὀφείλεται, πρὸς τῇ ἀμάθειᾳ τῶν ἐπικρινόντων, καὶ εἰς τὴν κακὴν ἐκπροσώπησιν τῆς β. μ. καὶ εἰς τὰ «παπαδικά» μέλη, ἅτινα ἐκ τοῦ ὄφους τῶν προδίδοντων ὅντως ἀνατολικὴν προέλευσιν ἡ τούλαχιστον ἵκανην ἐπίδρασιν. Ἀντιθέτως εἰς τὰ ἀπλᾶ μέλη ἡ μελωδία δὲν καταστρέφει τὴν Ἑλληνικότητα τῆς συνθέσεως, ἡ γνησιότης τοῦ μέλους παραμένει καὶ μαζὶ μὲν αὐτὴν καὶ ἡ ἔννοια τῶν ὅμνων. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὸν Ζιγαβηνὸν δέον δπως ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι «ἄτεχνος» δηλ. ἀπλῆ, ἀπηλ-

λαγμένη μουσικῶν δολιχοδρομιῶν καὶ ἔννοιολογικῶν σκοπέλων.

Ἐπομένως ἡ στρυφότης τοῦ μέλους εἶναι, κατ' ἀρχὴν, ἔνη πρὸς τὴν γνησίαν μορφὴν καὶ παράδοσιν τῆς β. μ. Ὅπως ξέναι πρὸς αὐτὴν εἶναι καὶ αἱ κακόρχοι· φινοφωνίαι ἀφ' ἐνδεῖς καὶ οἱ βαρβαρικοὶ «ἀμανέδες» ἀφ' ἐτέρου. Τὸ διὰ ἄλλωστε ἡ ἀπλότης τοῦ μέλους διασώζει σήμερον τὴν γνησιωτέραν μορφὴν τῆς παραδόσεως καταδεικνύεται καὶ ἐξ ἴστορικῶν λόγων. Ὡς γνωστὸν εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινούπολει ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἔψαλλον κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς βυζ. Αὐτοκρατορίας πολυμελέστατοι χοροὶ Ἱεροψαλτῶν ἐκατέρωθεν, ἀποτελούμενοι ἐκ πολυαριθμῶν μουσικῶν, ἥτοι πρωτοψαλτῶν, δομεστίχων, κανονοαρχῶν, ἀναγνωστῶν, λαμπαδαρίων, νεανιῶν κλπ. ἀπαρτιζόντων ἐν τῷ συνδλωφῷ τῶν χοροὺς τῆς τάξεως τῶν 450 περίπου προσώπων. Τὴν πληροφορίαν διασώζει Νεαρά τις τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐρωτᾶται λοιπὸν: ποῖος τόσον πολυάριθμος χορὸς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελέσῃ ἀψόγως μουσικὸν μέλος διακρινόμενον διὰ τὴν στρυφότητά του; Ἡ β. μ. εἶναι μουσικὴ χορική, τούθ' ὅπερ σημαίνει ότι ἀπαντεῖς ψάλλουν ὅμοιον ἐν χορῷ. Καὶ διὰ νὰ ψαλῇ χορικῶς ἐν μέλος, πρέπει νὰ διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητά του. Οἱ λαρυγγισμοὶ προστιθίζουν μᾶλλον εἰς τὴν μονωδίαν. Καὶ ἀπλοῦν διγοργὸν ἵσως νὰ μὴ ἦτο εἰς θέσιν εὐκόλως νὰ ἀποδώσῃ ὁ πολυμελῆς ἐκεῖνος τῆς Κωνσταντινούπολεως χορός. Ἐπομένως τὸ συμπέρασμα ἐκ τῆς ἀπλουστάτης ταύτης λογικῆς σκέψεως ἔξαγεται εὐκόλως: οἱ λαμπροὶ ἐκεῖνοι χοροὶ ἔψαλλον μέλη ἀπλᾶ, τὰ δποῖα καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν τροπαρίων διασώζουν καὶ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τῆς Λατρείας συτελοῦν καὶ θετικῶς συμβάλλουν.

Τὰ «παπαδικά» βεβαίως μέλη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν ἀπόβλητα. Ἀποτελοῦν ὅπωσδήποτε ἐν ἔξελικτικὸν στάδιον ἐν τῇ διαμορφώσει τῶν μουσικῶν μελῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων τῆς δουλείας. Οἱ μελετηταὶ τῶν ἱστορικῶν τούτων ἔξελιξεων δέον νὰ ἔχωσιν ὑπὸψιν των τὴν σήμερον διασωζομένην μορφὴν αὐτῶν προκειμένου ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ὅψιν, ἥτις καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ δοδγήσῃ εἰς τὴν γνησίαν ἐκ παραδόσεως μορφὴν. Εἶναι φυσικὸν δι' ἐν "Εθνος" μαρτυρικόν, δπως εἶναι τὸ ιδικόν μας καὶ διὰ μίαν ἐκκλησίαν αἰμάτων, δπως εἶναι ἡ ιδική μας, νὰ εἶναι παμμερής ἡ ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῶν διαφόρων πολιτιστικῶν ἔκδηλωσεων τοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ β. μ., παρ' ὅλον ὅτι ἀνεπτύχθη μέσα εἰς τὸ ἐλεύθερον πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐν τούτοις λόγῳ τῶν δυσμενῶν περιστάσεων τοῦ ὁρθοδόξου Ἐλληνισμοῦ, διπέστη ἀναποφεύκτως ὅθνειας ἐπιδράσεις, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ μὲ τὰς λοιπὰς πτυχὰς τοῦ πολιτισμοῦ. "Οταν ἔχωμεν ύπ" ὅψιν τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν πόσον ἐπίφοβος εἶναι ἡ ἀνεννέτερου ὑπεράσπισις τῆς ὑπόψεως ὅτι τὰ ἀργά μέλη τῆς β. μ. εἶναι γνήσια καὶ καθαρά, ἀποτελοῦντα οὕτως εἰπεῖν ἄλυσιδωτὴν ἔξελιξιν τοῦ πρωταρχικοῦ μέλους. "Η τοιαύτη ἀποψίς εἶναι δυσφημιστική διὰ τὴν ἐκκλησιαστικήν μας μουσικήν, διότι ἡ ἔρευνα θὰ ἀποδείξῃ ὅπωσδήποτε τὰς ξένας ἐπιρροὰς ἐπὶ τῶν «παπαδικῶν» μελῶν, δψέποτε διοκληρωθῆ ἀυτῇ. Μέχρις ὅτου δμως συναχθῶσιν δριστικὰ συμπεράσματα, σκόπιμον εἶναι δπως μετ' ἐπιφυλακτικότητος φερώμεθα πρὸς τὰ τοιαῦτα μέλη τὴν συνειδήσει τελοῦντες τῶν κινδύνων οὓς ὑποκρύπτουσι.

4. Τετάρτη κατὰ σειράν, καὶ τελευταία, θέσις μας ἐπὶ τῆς βζ. μουσικῆς εἶναι ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν μέλος εἶναι χορικὸν ἀσμα. Η βζ. μουσικὴ προσφυᾶς χαρακτηρίζεται ὡς ψαλμωδία, ἡ δὲ λέξις αὐτῇ ἐκφράζει «προσφυέστερον τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὁρθοδόξου ἐκκλησιαστικοῦ ἀσματος καὶ διαστέλλει τοῦτο ἀπὸ πάσης ἀλληλης θρησκευτικῆς μουσικῆς τέχνης» (Κοζάνης Διονυσίου: "Η βζ. μουσικὴ ἐν τῇ ὁρθοδόξῳ Ἐλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, Ἀθῆναι 1960, σ. 7). Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν χορικὸν χαρακτῆρα τῆς ἡ βζ. μουσικὴ εἶναι καὶ φωνητικὴ μουσικὴ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν εὑνοεῖ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ μουσικοῦ ὄργανου ἐν τῇ θείᾳ Λατρείᾳ. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ Σεβ. Κοζάνης εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον του, «καὶ ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους ἐκείναις Ὁρθοδόξοις ἐκκλησίαις ἔνθα τὸ βυζαντινὸν ἐκκλησιαστικὸν ἀσμα συνεμίγη μετὰ τῆς ἔθνικῆς μουσικῆς τῶν λαῶν ἡ ἐδέχθη ἔξωθεν καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς Δύσεως ἐπιδράσεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον ἴσχυράς καὶ ἐκεῖ οὐδέποτε τὰ ὄργανα εἰσῆλθον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ ψαλμωδία παρέμεινε καὶ παραμένει φωνητική, συμφωνῶς πρὸς τὸν πνευματικὸν χαρακτῆρα τῆς ὁρθοδόξου λατρείας» (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 8). Κατὰ ταῦτα οὔτε ἡ μονωδία — καὶ δὴ καὶ πρὸς ἐπίδειξιν φωνητικῆς δεξιοτεχνίας — οὔτε ἡ εὐδρωπαϊκὴ ἀρμονία προσιδιάζει πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς β. μ. Τὸ μεγαλεῖον τῆς ἔγκειται εἰς τὴν μονοφωνικὴν πολυφωνίαν, αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν δοπιάν διασώζει ἡ παράδοσις τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἐν τισι μέρεσι τῆς πατρίδος μας. "Ο χορικὸς χαρακτὴρ τῆς β. μ. προσδίδων εἰς αὐτὴν μίαν λαμπρὰν διμαδικότητα συνάδει καὶ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς ὁρθοδόξου λατρείας, ἐν τῇ ὅποιᾳ σύμπας ὁ λαὸς μετὰ τοῦ ἰερατείου ἀναπέμπει τὰς

ευχάς συμμετέχων ένεργώς εἰς τὰ τελούμενα καὶ δρώμενα ἐν τῷ ναῷ. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα «τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν ταῖς ἑλληνοφώνοις καὶ ἀραβιοφώνοις ὁρθοδόξοις Ἐκκλησίαις ἱστορικαὶ συνθῆκαι συνετέλεσαν, ὥστε ἡ ψαλμωδία νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ στόμα δύο ψαλτῶν (σολιστῶν) δὲν δύναται νὰ ἔχῃ βαρύνουσαν σημασίαν, ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίζεται ὅτι πρόκειται περὶ καταστάσεως, ἢν ἐπέβαλεν ἡ ἀνάγκη τῶν καιρῶν. »³⁶ Αλλωστε ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, οὐδέποτε δσω καὶ ἀν δυσχείμεροι ἥλθον καιροί, ἐπὶ τῶν στασιδίων τῶν χορῶν ἔμειναν δύο μόνον ψάλται, ἀλλὰ πάντοτε διετηρεῖτο καὶ ὑπῆρχε πτωχή τις χορικὴ συγκρότησις καὶ σύνθεσις, λείψανον παλαιᾶς καλῆς ἐποχῆς, ὑπενθύμιζον εὐκλεεῖς ἡμέρας, διὰ τῆς ἐπιβιώσεως δλίγων ὠραίων τίτλων τῆς βυζαντινῆς ψαλτικῆς ὄρολογίας, οἷον πρωτοψάλτης, λαμπαδάριος, δομέστικος, ἰσοκράτης κ.λπ.» (Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 8).

Κατὰ τὸν ἀοίδιμον Κωνσταντίνον Οἰκονόμον τὸν ἐξ Οἰκονόμων, εἰς τὴν β. μ. «πολλοὶ ἄδουσιν δόμοφθόγγως, ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος τῆς αὐτῶν ἐξηχούστης φωνῆς». Κατὰ δὲ τὸν Μ. Βασίλειον ἡ βυζαντινὴ «ἐξ ἐνὸς χοροῦ συμφωνίαν τοῦ λαοῦ συναρμόζει». Επομένως γίνεται φανερὸν ὅτι ἡ γνησία μορφὴ τῆς β. μ. εἶναι ἀνεπίδεκτος ἀρμονικῆς διασκευῆς, ἀρεσκομένη εἰς μόνον τὸ ἰσοκράτημα, διόπερ ὄντως περικρατεῖ δλόκληρον τὸ μέλος ἀποτελοῦν οἵονεὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν συνεκτικὸν δεσμὸν τῆς μελωδίας. Τὸ ἰσοκράτημα, ὡς «σύνμφυτον καὶ δμορον στοιχεῖον τῆς μελωδικῆς μουσικῆς» ἐξαίρει τὸ κάλλος τῆς ἑκκλησιακῆς μουσικῆς μετὰ σεμνότητος καὶ μεγαλοπρεπείας καὶ εἶναι δὲ φυσιολογικὸς παραστάτης τοῦ Ἑκκλησιαστικοῦ μέλους.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρό-

νοις δὲ Ι. Σακελλαρίδης ἔταμε νέαν δόδον εἰς τὴν ἐναρμόνιστν τῆς β. μ. δημιουργήσας Ἰδιον μουσικὸν σύστημα, ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβληθὲν καὶ ἐπιβιδσαν μέχρι σήμερον ἐν τῷ χώρῳ τῆς θ. Λατρείας. Αὐτηρῶς κρινόμενον τὸ σύστημα τοῦτο ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γνησίαν παραδοσιακὴν μορφὴν τῆς ἑκκλησιακῆς, ἣτις δὲν ἐπιδέχεται ἀρμονικὴν ἐπεξεργασίαν. «Οπως προσωπικῶς πιστεύομεν, τὸ σύστημα Σακελλαρίδου ἐπεβίωσε τοῦ δημιουργοῦ του διότι ἀνταπεκρίθη εἰς ζωτικὴν ἀνάγκην τοῦ λαοῦ, ὅστις τὸ ἡγάπησε καὶ τὸ ὑπεστήριξε. Σήμερον δὲ λαός ἀρέσκεται εἰς τὸ σύστημα τοῦτο καὶ εἰς τὰς μουσικὰς γραμμάς του ἐκτελεῖ ἐν πολλοῖς τοὺς Ἑκκλησιαστικοὺς ὑμνους. »³⁷ Επιφυλασσόμεθα δμως, δπως εἰς προσεχῆ μελέτην ἡμῶν ἀσχοληθῶμεν εἰδικῶς μὲ τὸ ἔργον τοῦ Ι. Σακελλαρίδου.

Ο φωνητικὸς χαρακτὴρ τῆς β. μ. δείκνυται ἐξ ἄλλου καὶ ἐκ τοῦ πνευματικοῦ καθόλου περιγράμματος ἐντὸς τοῦ δποίου κινεῖται καὶ ἀνελίσσεται αὐτῇ. Ο ἀνθρώπος εἶναι παρὰ Θεοῦ πεπροκισμένος διὰ φωνῆς καὶ φωνητικῶν χορῶν, κατὰ δὲ τὸν ἄγιον Γρηγόριον Νύσσης, ἡ ὁργανικὴ αὐτῇ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου «πρὸς ἐργασίαν μουσικῆς φιλοτεχνηθεῖσα παρὰ τῆς φύσεως» καθιστᾶ τὴν φωνητικὴν μουσικὴν προσφυεστέραν καὶ προσφιλεστέραν εἰς τὴν δρθόδοξον Λατρείαν μορφὴν τοῦ Ἑκκλησιαστικοῦ μέλους. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανα δὲν εδρον θέσιν ἐντὸς τῆς δρθόδοξου Ἐκκλησίας, ὡς ἀντιθέτως εδρον τοιαύτην ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ΡΚαθολικῆς. Αλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας τὸ γεγονός ὅτι ἐπ' ἐσχάτων καὶ αὐτῇ εἰσέτι ἡ ΡΚαθολικὴ Ἐκκλησία, ἡδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Χ παρεδέχθη δι

τα (Μεταγράψει μὲ τῷ κρητικῷ)

τα (τὰ Μεταβολαὶ τοῦ Λειτουργικοῦ Χωρίου
τα (τὰ Μεταβολαὶ τοῦ Λειτουργικοῦ Χωρίου
τα (τὰ Μεταβολαὶ τοῦ Λειτουργικοῦ Χωρίου
τα (τὰ Μεταβολαὶ τοῦ Λειτουργικοῦ Χωρίου)

«ἡ οἰκεία μουσική τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μουσικὴ καθαρῶς φωνητικὴ» καὶ διὰ τοῦ Πάπα Πίου τοῦ ΧΙ' διεκήρυξεν ὅτι «ὅφείλομεν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι τὸ ἄσμα τῇ συνοδείᾳ ὁργάνων δὲν συνιστᾷ κατ' οὐτό τρόπον τὸ ἴδεωδες τῆς μουσικῆς τῆς Ἐκκλησίας». Εἶναι ήθέλομεν νὰ χωρήσωμεν περαιτέρω, θὰ δεῖ νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὸ 116ον ὅρθρον τῆς περὶ λειτουργίας constitutio τῆς β' Βατικανῆς Συνθ. Λειτουργίας αναγνωρίζει ἐν τῷ γρηγόδου, καθ' ὃ ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει ἐν τῷ γρηγοριανῷ ἄσματι τὸ κυρίως ἄσμα τῆς ρωμαικῆς λειτουργίας». Γρηγοριανὸν δὲ ἄσμα εἶναι τὸ εἰς στενότεραν εὑρισκόμενον σχέσιν πρὸς τὴν ἡμετέραν βυζαντινὴν μουσικήν.

Ἐπομένως ἡ ψαλμωδία εἶναι ἑκείνη, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν μουσικὴν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῆς ὁρθοδόξου λατρείας μας, προσαρμοζομένη ὡς τοιούτη εἰς τὸν ιερὸν χῶρον καὶ τὸν ιερὸν διάκοσμον τοῦ ὁρθοδόξου ναοῦ.

* * *

Κατὰ ταῦτα ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων θέσεων ἡμῶν καταφαίνονται τὰ βασικὰ καὶ οὖσιάδη γνωρίσματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τῆς ἀποτελούνσης «τὸ κατὰ παράδοσιν λειτουργικὸν ἄσμα ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ» (Μητροπολ. Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονυσίου: «Ἡ Βυζ. Μουσικὴ Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονυσίου: Ἡ Βυζ. Μουσικὴ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, σ. 7»). Ἐκ τῶν ἡδεῖς ἐν συντομίᾳ παρατεθεισῶν ἀπόψεων ἡμῶν δὲν γνωρίζομεν ἐὰν κατέστη σαφὲς τὸ μέγεθος τοῦ προγονικοῦ θησαυροῦ τούτου τὸν ὅποιον διαθέτομεν. Ἐκεῖνο δμως δπερ εἶναι ἔξ ἀντικειμένου βέβαιον εἶναι ὅτι ημεῖς εἰμεθα οἱ θεματοφύλακες αὐτοῦ τοῦ θησαυροῦ, τοῦ φέροντος ἐθνικὸν ἄμα καὶ ὥρησκευτικὸν χαρακτήρα, καὶ δτι φέρομεν εὐθύνην

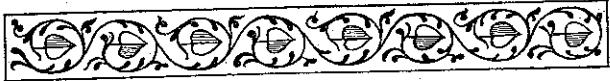
καὶ ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔναντι τῆς Ἰστορίας, δσάκις ἐπιτρέπομεν ἡ ἀνεχόμεθα νὰ πλαστογραφῆται καὶ νὰ παραποιήται ὁ βυζαντινὸς μουσικὸς πλούτος. Την πλαστογράφησιν δὲ αὐτὴν ἀπεργάζονται, ὃς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀνεύθυνοι καινοτομία καὶ τολμηραί, ἐν διοριατικῇ δῆθεν τῆς προόδου καὶ τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν, κατ' οὖσιαν δὲ δυσμενεῖς διὰ τὴν πατρώαν ταύτην κληρονομίαν εἰσηγήσεις, αἵτινες ἐπιδιώκουσι τὴν ἀπόκλισιν τῆς μουσικῆς ταύτης ἐκ τῆς παραδεδομένης μορφῆς αὐτῆς, ὡς αὗτη διεσώθη ἐν τῇ Κοιτίδι μὲν αὐτῆς, τῇ μεγάλῃ δηλονότι τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐν ΚΠόλει, ἐκεῖθεν δὲ παρεδόθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ὁρθοδοξίαν ὡς «κοινὸν κτῆμα ὅχι μόνον πασῶν τῶν ἑλληνοφάνων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀραβιοφάνων Ὁρθοδόξων τῆς τε Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ πάντων τῶν Ὁρθοδόξων λαῶν τῶν Βαλκανίων, μάλιστα μὲν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ρουμάνων, κατὰ μέγα μέρος δὲ καὶ τῶν Σέρβων» (Π. Μπρατσιώτης ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλλην. Ἐκκλησίᾳ, σ. 20). Ἡ τήρησις τῆς παραδόσεως δὲν ἀποκλείει τὴν νέαν δημιουργίαν. Τοῦτο εἶναι διδάγμα τῆς τε Ἐπιστήμης καὶ τῆς Ἰστορίας. Ἀρκεῖ ἡ νέα αὕτη δημιουργία νὰ κεῖται ἐντὸς τῶν πλαισίων ἔνθα περικλείονται τὰ βασικὰ καὶ ἀναντικατάστατα χαρακτηριστικά, τὰ προσδίδοντα αἰγλήσσαν λαμπηδόνα εἰς τὸ ἀπ' αἰώνων παραδιδόμενον ἀνὰ τὰς γενεὰς παραδοσιακὸν δημιούργημα. Καὶ πᾶς τις, κινούμενος ἐντὸς τῶν δρίων τούτων, δικαιούνται νὰ προσφέρῃ τὸν διβολὸν τῆς προσωπικῆς του ἐμπνεύσεως εἰς τὴν διάθεσιν τῆς προαγωγῆς τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. «Ἐπ' αὐτοῦ δμως τὸν πρώτον λόγον δέον νὰ ἔχῃ ἡ ποιμαίνουσα καὶ διοικοῦσα Ἐκκλησία, «ἡ φύσει

καὶ θέσει ὑπεύθυνος καὶ δικαιουμένη» νὰ τέμνῃ ἐκάστοτε ὅδος. «Ἡ παράδοσις — κατὰ τὸν Σεβ. Κοζάνης — δὲν εἶναι κατάστασις, ἀλλὰ δύναμις. Εἰς τὴν παραδοσιακὴν αὐτὴν δύναμιν διφείλεται διτὶ ὑπάρχει εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἐπιστήμη καὶ τέχνη καὶ τρόπος ζωῆς. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ Ἑκκλησία εἶναι ζῶν δργανισμός, δὲν θὰ πάντῃ νὰ ἔχῃ ἐνώπιον αὐτῆς νέας ἐκάστοτε ἀνάγκας, τὰς ὁποίας καὶ θὰ δύναται νὰ θεραπεύσῃ, ἔξαγουσα ἐκ τοῦ ταμείου αὐτῆς “καὶνὰ καὶ παλαιά”». (Βλ. Κοζάνης Διονυσίου: Συμβολὴ εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς βυζαντινῆς μουσικῆς — Ἀθῆναι 1957, σ. 13).

Καὶ ἡ Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆς ὧς αὐτοκεφάλου συστάσεως της, σχεδὸν εἰπεῖν, ἐπέδειξε κατὰ καιροὺς ἐνδιαφέρον διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς βυζ. μουσικῆς. Ἡ ίδρυσις ἐν ἔτει 1837 τοῦ «Σχολείου Ψαλτικῆς», ἐν ἔτει 1904 τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἐν αὐτῷ Σχολῆς βυζ. μουσικῆς, τελούσης ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἱ. Συνόδου, ἡ ἐνίσχυσις ἴδιωτικῶν προσπαθειῶν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς διαδόσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κλπ., ἀποτελοῦσι δείγματα τῆς μερίμνης αὐτῆς ὑπὲρ τῆς πατροπαραδότου ψαλμῳδίας, ἥτις ἀσκεῖ πάντοτε ἐπὶ τοῦ θρησκεύοντος λαοῦ μεγίστην ἥθοπλαστικὴν καὶ παιδαγωγικὴν ἐπίδρασιν. Ἄλλα τὴν εὑθύνην διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ θησαυροῦ τούτου δὲν φέρει μόνη ἡ ἐπίσημος Ἑκκλησία. Φέρουν καὶ οἱ μουσικοδιδάσκαλοι καὶ οἱ ἵεροψάλται, ὡς φυσικοὶ φορεῖς τῆς γνησίας παραδόσεως τῆς μουσικῆς ταύτης. Ἐρασιτεχνισμοὶ καὶ ἀσυδοσίαι εἰς τὸν ἱερὸν χῶρον τῆς λατρείας εἶναι ἀπαράδεκτοι, ἀποτελοῦν δὲ ἀνεπίτρεπτον ἀσέβειαν. Ἀντιθέτως ἡ ἐπιστημονικὴ καλλιέργεια καὶ παρ' ἡμῖν τῆς μουσικολογίας καὶ εἰδικώτερον ἡ συστηματικὴ τῶν ἱεροψαλτῶν μύησις

εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ μουσικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θησαυροῦ καὶ ἡ μετὰ λόγου ἀντιμετώπισις τῶν ποικίλων προβλημάτων, ἄτινα συνδέονται μετὰ τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ προελεύσεως καὶ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ, τοῦ ὑφους τῆς ψαλμῳδίας καὶ τῆς ἐν γένει παραδόσεως, συνιστοῦν εὐπρόσδεκτον καὶ ἐπαινετέαν προσπάθειαν, δυναμένην νὰ ἀποβῇ πολύτιμος συμπαραστάτις εἰς τὸν ὄγδυνα πρὸς διάσωσιν καὶ διαφύλαξιν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς.

Ἄλλα καὶ οἱ πιστοὶ πάντες, ὡς μέλη τῆς Ἑκκλησίας, καὶ ὡς Ἑλληνες ἔχομεν τὴν ὑποχρέωσιν τὸν θησαυρὸν τοῦτον νὰ διαφυλάξωμεν μακράν πάσης ἔξιθεν ἐπιδράσεως, ἄμεικτον, ἀσύγχυτον, καὶ, ὅπως εἶναι, «ὅμοιούσιον» πρὸς τὸ κατανυκτικὸν πνεῦμα τῆς δρθιοδόξου Ἑκκλησίας. Ὁφείλομεν δλοι νὰ συμβάλωμεν ὥστε ἡ γνησία βυζαντινὴ μουσικὴ νὰ μὴ τεθῇ ἐκποδών, ἀλλὰ νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ τὴν οἰαν κέκτηται θέσιν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν. Ὁφείλομεν ἄπαντες νὰ συντελέσωμεν, οὐ μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ κυρίως δι' ἔργων, εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῆς μεταξὺ ἐδρυτέρων κύκλων λαοῦ, νὰ τονώσωμεν τὸ ἐνδιαφέρον νέων ὑπὲρ αὐτῆς, νὰ ἐνισχύσωμεν τὰς ὁπουδήποτε καταβαλλομένας πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην φιλοτίμους προσπαθείας. Ἡ βυζ. μουσικὴ εἶναι ἐκείνη ἥτις ἐπὶ αἰῶνας ἥκούνετο ὑπὸ τοὺς θόλους τῶν Ναῶν τοῦ βυζαντίου, ἐκείνη ἥτις ὠδῆγησεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὁρθοδοξίας λαοὺς δλους, ἐντυπωσιασθέντας ἐξ αὐτῆς, ἐκείνη ἡ ὁποία ὑπηρετεῖ ἐν φόβῳ τὸ Μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως καὶ μὲ τὸν ἀπέριττον καὶ ἀπλοῦν τῆς χαρακτῆρα, ὡς ἐκκλησιαστικὸν μελούργημα, ἀποσπῆ τὸ πνεῦμα ἐκ τῶν τοῦ βίου τερπνῶν, καὶ ἀνάγει τοῦτο πρὸς τὰς σφαίρας τοῦ ὑπερβατοῦ καὶ τοῦ οὐρανίου.

Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Όμιλων προσφάτως, κατά τὴν διάρκειαν δημοσίας ἀκροάσεως, εἰς τὸ Βατικανὸν ὁ Πάπας Παῦλος ἔξθεσεν ἔνα δεκάλογον ὑποδείξεων διὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς προσευχῆς ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Μεταξὺ αὐτῶν ὁ ἀρχιγός τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπεσήμανε τὴν ἀνάγκην τῆς χρησιμοποιήσεως ἐν τῇ προσευχῇ τῆς Ἱερᾶς ὄμνωδίας, παρατηρήσας ὅτι ὑπὸ πλείστων ἐπιζητεῖται ἡ διατήρησις τοῦ γρηγοριανοῦ μέλους, γεγονός ὅπερ διανοίγει νέαν ἐποχὴν διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν (Καθολικὴ 4-9-73). Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ ρωμαίου Ποντίφικος προσλαμβάνονται μίαν ἴδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν δρθόδοξον βυζαντινὴν μουσικὴν, δεδομένου ὅτι, ὡς εἰναι γνωστόν, τὸ γρηγοριανὸν μέλος προσεγγίζει τὴν ἴδικήν μας μουσικὴν καὶ ἐξ ὅλων τῶν μουσικῶν παραλλαγῶν ἐν τῇ Δύσει ἐμφανίζει στοιχεῖα δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συγγενῆ πρὸς τὴν ἡμετέραν πατρῷαν βυζαντινὴν μελῳδίαν. Συνεπῶς δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι σήμερον ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τῆς βάσεως καὶ ἐκ τῆς κορυφῆς τῆς πυραμίδος, παρατηρεῖται μία στροφὴ πρὸς τὸ παραδοσιακὸν μέλος, μὲ ἀνάλογον ἀπάρ-

νησιν ἄλλων μουσικῶν προτύπων, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὅποιών ἐπὶ μακρὸν ἀνειλίχθη ἢ ἐν τῇ Δύσει λειτουργικὴ ζωή.

Τὸ γεγονός τοῦτο δὲν εἶναι ἄσχετον μὲ τὴν θέσιν, τὴν ὅποιαν διφείλομεν ὡς δρθόδοξοι ἔλληνες νὰ λάβωμεν ἔναντι τοῦ προβλήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Ὁταν ξένοι διμιούντες, τόσον ἐπισήμως διακηρύσσουσι τὴν ἀνάγκην ἐπανόδου τῶν εἰς τὰ συντηρητικὰ λειτουργικὰ μουσικὰ πλαίσια, ἡ ἴδική μας εὐθύνη πρὸς διάσωσιν, διάδοσιν καὶ προβολὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς καθίσταται ἔτι βαρυτέρα, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσφ δὲν ἔχουσιν εἰσέτι οἱ πάντες παρ' ἡμῖν συνειδητοποιήσει τὸ μέγεθος τῆς πατρώας ταύτης κληρονομίας, διὸ καὶ διάκεινται ἀπέναντι ἀντῆς ἢ ἀδιαφόρως, ἢ ὑποψύχρως ἢ καὶ ἐχθρικῶς.

Ἐν τούτοις δὲν θὰ ἥτο δίκαιον οὕτε δρθὸν νὰ ἀρνηθῇ τις τὴν, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς διαδόσεως καὶ προβολῆς τῆς βυζ. μουσικῆς, συμβολὴν παραγόντων τινῶν, οἵτινες διὰ τῶν περιοδικῶν ἢ τακτικῶν ἐκδηλώσεών των συντελοῦν θετικῶς εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου καὶ διευχεραίνουν τὴν ὑπὸ τῶν εὐρέων λαϊκῶν στρωμάτων οἰκειοποίησιν κατὰ τὸ δυνατόν τῆς μεγάλης ταύτης ἐθνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς κληρονομίας. Αἱ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν καταλληλότεραι καὶ προσφορώτεραι μεταξὺ τῶν ἐκδηλώσεων τούτων εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

1. Αἱ δημόσιαι ἐμφανίσεις βυζαντινῶν χορῳδιακῶν συγκροτημάτων πρὸς τὴν βυζαντινῶν ὄμνων. Ἡ κατὰ διαστήματα διοργάνωσις βυζαντινῶν μουσικῶν ἑσπερίδων μὲ ὑποδειγματικὴν ἐκτέλεσιν ἐκκλησιαστικῶν ὅμνων ὑπὸ ἀρτίων χορῳδιακῶν συγ-

κροτημάτων, ἀποτελεῖ σπουδαῖον παράγοντα προβολῆς καὶ διαδόσεως τῆς βυζαντ. μουσικῆς. Συνήθως αἱ τοιαῦται ἐκδηλώσεις τίθενται ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ιερᾶς Συνόδου ἢ τῶν Ἱ. Μητροπόλεων ἢ καὶ Συλλόγων σκοπὸν ἔχοντων τὴν προσπάθειαν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀνοθεύτου, δργανοῦνται δὲ τόσον εἰς τὴν πρωτεύουσαν, δσον καὶ εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις. Τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βυζ. ὅμινων ἀναλαμβάνουν οἱ ἀπὸ μακροῦ συγκεκροτημένοι χοροὶ εἴτε τοῦ Πανελλήνιου Συλλόγου Ιεροψαλτῶν «Ρωμανὸς ὁ μελῳδὸς καὶ Ιωάννης ὁ Δαμασκηνός», εἴτε μεμονωμένων χοραρχῶν, εὐφήμως γνωστῶν ἀνὰ τὸ πανελλήνιον διὰ τὴν λαμπρὰν ἐπιδοσίν των εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ διδασκαλίαν τῆς βυζ. μουσικῆς. Οἱ πολυμελεῖς οὗτοι χοροὶ προσφέρουν εἰς τὰ ἐκάστοτε πολυπληθῆ ἀκροατήρια στιγμὰς ἐντόνου θρησκευτικοῦ μυστικισμοῦ καὶ κατανύξεως, καὶ ἐπισποῦν τὴν ἀμέριστον συμπαράστασιν τῶν ἀγαπῶντων τὴν ιερὰν τέχνην τῆς μουσικῆς, οἵτινες διαβλέπουν εἰς αὐτὸν σημαντικοὺς παράγοντας πρὸς ἐμπέδωσιν παρὰ τῷ θρησκευομένῳ λαῷ ιερῶν βιωμάτων τῆς Πίστεως. Κατὰ κανόνα αἱ μουσικολογικαὶ αὖται ἐμφανίσεις συνδυάζονται καὶ πρὸς διαλέξεις μουσοτραφῶν κληρικῶν ἢ λαϊκῶν, καθὼς καὶ πρὸς ἐννοιολογικὴν ἐρμηνείαν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ψαλτέων μουσικῶν μερῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ παρέχηται εἰς τὸν ἀκροατὴν ἡ δυνατότης πλήρους, εἰδυνατόν, συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς ψαλμωδίας, αἵτινες συμπίπτουν πρὸς τὰς τοιαύτας τῆς θείας λατρείας. Τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας σπεύδουν νὰ παρακολουθήσουν πολυπληθῆ ἀκροατήρια, λάτρεις τῶν πατρικῶν παραδόσεων, κατακλύζοντα τὰς αἰθούσας ἢ τοὺς ναοὺς ἐνθα δίδεται ἡ εὐκαιρία ἀποθαυμάσεως τοῦ συνδεδυασμένου κάλλους τοῦ ἐννοιολο-

γικοῦ περιεχομένου τῶν ὅμινων καὶ τοῦ μελισταγοῦς ψαλμωδιακοῦ πλούτου, οἷον ἐμπερικλείει ἡ ἐκκλησιαστική μας μουσική. Ὁ ἐν Ἀθήναις μάλιστα εἰδικώτερον ἐδρεύων Σύλλογος τῶν Ιεροψαλτῶν, οὐδενὸς κόπου φειδόμενος, ἀναλαμβάνει κοπιώδεις ἀνὰ τὰ ἐπαρχιακὰ κέντρα μεταβάσεις, κατόπιν προσκλήσεων τῶν οἰκείων Σεβ. Ιεραρχῶν, καὶ ἐμφανιζόμενος δημοσίᾳ ἀναπτερώνει τὰ φιλικὰ πρὸς τὴν βυζ. μουσικὴν αἰσθήματα τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων καὶ συμβάλλει εἰς τὴν, καὶ ἐν ταῖς περιοχαῖς ταύταις, γνωριμίαν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος μετὰ τῶν γνησίων μορφῶν αὐτῆς, συντελῶν οὕτω πως εἰς τὴν προβολήν της.

Ἐύνόητον κατὰ ταῦτα εἶναι δτι ὅπου διοργανοῦται τοιαύτη ἐκδήλωσις, ἐκεῖ ἐμφυτεύεται καὶ μία ἐστία διατηρήσεως τῆς βυζ. μουσικῆς, τὴν δποίαν καλοῦνται νὰ συντηρήσουν μετέπειτα οἱ ἀνὰ τὰς Ἐπαρχίας ἐγκατεστημένοι καὶ δρῶντες φίλοι αὐτῆς μουσικοδιδάσκαλοι, ιεροψάλται, καὶ λοιποὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, εἴτε πρόσφυγες εἴτε γηγενεῖς. Ἀρκεῖ ἐννοεῖται οἱ τὴν τοιαύτην διακονίαν ἀναλαμβάνοντες χοροὶ νὰ ὕστε ἀρτίως κατηρτισμένοι καὶ νὰ προβάλουν ὅντως τὴν μουσικήν, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει μᾶλλον βλάπτουν καὶ ζημιώνουν τὴν ὅλην ὑπόθεσιν.

2. Αἱ ἀπὸ ραδιοφώνου καὶ τηλοψίας ἐκπομπαὶ καὶ ἐμφανίσεις. Κατὰ παλαιόν εθός τὸ Ε.Ι.Ρ.Τ. περιτιλαμβάνει εἰς τὰ ἐβδομαδιαῖα προγράμματα αὐτοῦ καὶ ἐκπομπὰς βυζαντινῆς μουσικῆς, αἵτινες ἀκούονται μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ θιασώτας της. Αἱ ἐκπομπαὶ αὗται μεταδίδονται εἴτε κατὰ τὰς ἐωθινὰς ὥρας καθημερινῶς, ὡς τοῦτο συμβαίνει μὲ τὸ

Β' λεγόμενον πρόγραμμα, εἴτε εἰς ἄλλας τακτὰς ἡ-
μέρας καὶ ὥρας ἐκ τῶν λοιπῶν προγραμμάτων. Κατὰ
τὰς ἐν λόγῳ ἐκπομπὰς ἐμφανίζονται βυζαντινοὶ χο-
ροὶ ἐκτελοῦντες διαφόρους ἐκκλησιαστικοὺς ὅμοιους
εἰς ὅφος ποικίλον, ἀναλόγως τῆς προελεύσεως ἐκά-
στου. Συνήθως ἐκάστου μέλους προηγεῖται ὀλιγό-
λογος παρουσίασις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ὑπευθύνου τῆς
ἐκπομπῆς, περιοριζομένη συνήθως εἰς ἀπλῆν ἀγγε-
λίαν τοῦ ἀκολουθοῦντος τροπαρίου. Ἡ τοιαύτη βε-
βαίως στερεότυπος παρουσίασις τῶν ὅμοιων καὶ πλη-
κτικὴ εἶναι καὶ περιττὴ διότι ἔλλειπει ἀπ' αὐτῆς ὁ
παλμός, καὶ ἡ ὀνάλυσις τοῦ ἀννοιολογικοῦ περιε-
χομένου τοῦ ὅμοιου, πρᾶγμα διπέρ πολλαπλῶς θὰ ὠ-
φέλει τοὺς ἀκροατάς, καὶ δὴ καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀ-
μυήτους εἰς τὰ τῆς ὁρθοδόξου ὅμοιολογίας καὶ εἰς τὰ
ἐκκλησιαστικὰ ἐν γένει κείμενα. Ἀντ' αὐτοῦ ὅμως
προτιμᾶται ἡ εἰς τοὺς ἐκφωνητὰς μᾶλλον ἡ εἰς τοὺς
δργανωτὰς καὶ ὑπευθύνους μιᾶς ἐκπομπῆς προσιδιά-
ζουσα ἐπανάληψις τῶν πρώτων λέξεων ἐκάστου τρο-
παρίου, μετὰ τῆς στερεοτύπου, θὰ ἔλέγομεν, κατά-
στάσης φράσεως: «Τώρα θὰ ἀκούσετε τό...» ἢ «Καὶ
ἀκολουθεῖ τό...». Μὲ τὴν τακτικὴν ταύτην χάνεται
μία πολύτιμος εὐκαιρία προβολῆς τοῦ βυζαντινοῦ
ὅμοιολογικοῦ πλούτου. Ἐννοεῖται διτὶ διποὺ σὺν τῇ
ἐκτελέσει τῶν ὅμοιων συνδυάζεται καὶ ἡ παροχὴ¹
στοιχείων τινῶν εἴτε ἀννοιολογικῶν εἴτε πνευματι-
κῆς οἰκοδομῆς ἐξ αὐτῶν, ἡ ὠφέλεια εἶναι πολλα-
πλασία καὶ τὰ ἀποτελέσματα περισσότερον θετικά
καὶ πολύτιμα. Παρὰ ταῦτα διμοὶ φρονοῦμεν διτὶ ἡ
ἀπὸ ραδιοφόνου μετάδοσις ἐκκλησιαστικῶν βυζαν-
τινῶν ὅμοιων ἀποτελεῖ σοβαρωτάτην πηγὴν προβο-
λῆς καὶ διαδόσεως τῆς πατρίου μουσικῆς, ἀρκεῖ τὸ
ὅλον σύστημα τοῦτο νὰ ἀναθεωρηθῇ ως πρὸς ὧρι-

σμένα σημεῖα αὐτοῦ, ἂτινα ἔχουσι κατὰ καιροὺς ἐπι-
σημανθῆ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων.

Καὶ ἐν πρώτοις νομίζομεν διτὶ δέον νὰ ληφθῇ
πρόνοιά τις διὰ τὴν μετάδοσιν τῶν ἐκπομπῶν τού-
των εἰς ἡμέρας καὶ ὥρας καταλληλοτέρας. Δὲν πρέ-
πει ἡ βυζ. μουσικὴ νὰ κεῖται εἰς τὸ περιθώριον τῶν
ἐνδιαφεροντων τοῦ Ἑθνικοῦ Ἰδρύματος Ραδιοφωνίας,
διότι καὶ αὗτη ἀποτελεῖ ἐθνικὴν μουσικὴν καὶ ἑθνι-
κὸν πλούτον, μὲ τὴν διατήρησιν τοῦ ὅποιου εἶναι
ἐπιπεφορτισμένον οὐ μόνον τὸ ἐν λόγῳ Ἱδρυμα,
ἀλλὰ καὶ πᾶς κηδόμενος τῆς ἐθνικῆς καὶ ἐκκλησια-
στικῆς ταύτης κληρονομίας. Ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύ-
της εἶναι ἀπαράδεκτος καὶ τυχὸν περιορισμὸς ἡ καὶ
ἡ παντελῆς ἀπάλειψις τῶν ἐκπομπῶν τούτων καὶ
δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν
τοσιών οἰκονομικῶν πόρων. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πα-
ρεμβάλλωνται ἐμπόδια εἰς μίαν προσπάθειαν, ὑπὲρ
ἐνισχύσεως τῆς όποιας οὐδεμίᾳ θυσία εἶναι περιττή.
Διότι καὶ τοῦτο ἡκούσθη ἐπ' ἐσχάτων, διτὶ δηλ. πρὸς
ἔξοικονόμησιν προφανῶς δλίγων χιλιοδράχμων, αἱ
ἐν λόγῳ ἐκπομπαὶ ἐμουμμιοποιήθησαν, ἡτοι τροφο-
δοτοῦνται ἐκ μελῶν λαμβανομένων ἐκάστοτε ἐκ κυ-
κλοφορούντων ἥδη δίσκων ἐπαναλαμβανομένων κα-
τὰ διαστήματα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ κινδυνεύῃ νὰ
ἐξατμισθῇ ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν ἀκροατῶν τὸ ἐνδιαφέ-
ρον, ἀφ' ἐτέρου δὲ τῶν ἐκτελεστῶν δ. ζῆλος. Εἶναι
ψυσικὸν ἄλλωστε νὰ μειώνται ἀμφότερα, διτὸν αἱ
ἐκπομπαὶ ἐξυπηρετοῦν ἀπλῶς ἔνα τύπον ἀπὸ τοῦ
ὅποιου ἀπουσιάζει ἡ οὐσία, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ζωηρό-
της. Η μουσικὴ δὲν εἶναι στατικὸν φαινόμενον. Ἐν-
έχει ἐντὸς της τὸν παλμὸν τῆς δημιουργίας. Καὶ
αἱ νέαι μορφαὶ τῆς δημιουργίας, ἐφ' δσον κείνται
ἐντὸς τῶν προδιαγεγραμμένων παραδοσιακῶν πλαι-
σίων εἶναι ἐξ ἵσου εὐπρόσδεκτοι ως καὶ αἱ παλαιαὶ.

Πρός τούτο δμως οι φορεῖς τῆς δημιουργίας ταύτης ἔχουν ἀνάγκην ἐνισχύσεως και ἐνθαρρύνσεως εἰς τὴν προσπάθειάν των αὐτήν, ήτις μολονότι ἐκπορεύεται κυρίως ἀπὸ τὴν ψυχήν των, ἐν τούτοις χρήζει ὑποστηρίξεως ἔξωθεν, τὴν διοίαν τόσον ἡ Ἐκκλησία ὅσον και ἡ Πολιτεία ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἀρνηθοῦν. Ἀλλὰ και οἱ ἐκτελοῦντες τὸ δυσνὰ μὴ ἀρνηθοῦν. Ἀλλὰ και οἱ ἐκτελοῦντες τὸ δυσνὰ μὴ ἀρνηθοῦν ἔργον τῆς διὰ τῶν ἐν λόγῳ χερὲς και ὑπεύθυνον ἔργον τῆς διὰ τῶν ἐν λόγῳ ἐκπομπῶν προβολῆς και διαδόσεως τῆς βυζ. μουσικῆς δέον νὰ μεριμνῶσιν ὥστε ἡ τοιαύτη προβολὴ νὰ ἐπιτυγχάνεται πράγματι. Τοῦτο δὲ θὰ συμβῇ δταν ἡ δργάνωσις τῶν χορῶν εἶναι κατὰ τὸ δυνατόν πολυμελῆς και ἀρτία, ἡ δὲ ἐκτέλεσις τῶν ὕμνων ἄψογος και ἀπὸ τεχνικῆς και ἀπὸ παραδοσιακῆς πλευρᾶς. Αὐτοσχεδιασμοὶ και προχειρότητες μᾶλλον βλάπτουν παρὰ ωφελοῦν τὴν μεγάλην ὑπόθεσιν τῆς προβολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Εὐτυχῶς ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο αἱ διαπιστώσεις ἡμῶν εἶναι μᾶλλον εὐχάριστοι. Νέοι, ως ἐπὶ τὸ πολύ, χοράρχαι, ἡγούμενοι πολυμελῶν χορωδιακῶν συγκροτημάτων, μὲ κατάρτισιν μουσικολογικήν και ὑφος παραδοσιακὸν ἀναλαμβάνοντι τὴν παρουσίασιν ἐκλεκτῶν προγραμμάτων ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου, ἀτινα ἰκανοποιούσι τοὺς ἀκροατὰς και συντελοῦσιν εἰς τὴν διάλυσιν τῶν κατὰ τῆς βυζ. μουσικῆς ἀδίκων προκαταλήψεων ὠρισμένης μερίδος ἀδαῦν ἀνθρώπων, οἱ διοίοι συγχέουσι κατὰ νοῦν τὴν Ἑλληνικωτάτην ἐκκλ. μουσικὴν μὲ τοὺς τουρκικοὺς και ἀραβικοὺς «ἀμανέδες». Τὸ καθημερινὸν ἄκουσμα τῶν βυζ. ὕμνων ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου και εἰς τὰς πλέον ἀπομεμακρυσμένας περιοχὰς τῆς πατρίδος, ἔχει ώς ἀποτέλεσμα ἀφ' ἐπειδὸς τὴν ἀθηναϊκὴν πατρίδα τὴν ἀκροατῶν εἰς τὰ ἐν πολλοῖς ἀγνωστα παραδοσιακὰ μέλη, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ὑπάρχοντος ἡδη ὑπὲρ αὐτῶν ρεύμα-

τος, εἰς τρόπον, ὥστε ἡ ἐπιβίωσις τῆς βυζ. μουσικῆς εἰς τὰς ἡμέρας ἡμῶν νὰ μὴ προέρχεται μόνον ἀπὸ τῆς κορυφῆς, ἢτοι ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας, ἀλλὰ και ἐκ τῆς λαϊκῆς βάσεως, διότε και θὰ εἶναι αὕτη περισσότερον ἔξησφαλισμένη.

Και ἡδη, τοῦ λόγου ἐλθόντος εἰς τὰ χορωδιακὰ συγκροτήματα τὰ ἐκτελοῦντα βυζ. ὕμνους μεταδιδούμένους ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου, ἐπιτραπήτω μοι μία σύστασις πρὸς τοὺς κατὰ πάντα ἀγαπητοὺς και ἀξιοτίμους χοράρχας. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐν λόγῳ ὕμνων δέον νὰ κυριαρχῇ τὸ χορικὸν σύστημα τῆς ἀποδόσεως αὐτῶν, ὅπερ ἄλλωστε ἀποτελεῖ βασικὸν στοιχεῖον τῆς βυζ. μουσικῆς. Λέγομεν τοῦτο διότι ἐνίστε ἡ «χορωδιακὴ» ὕμνωδία ἐκφυλίζεται εἰς μονφδίαν τοῦ χοράρχου, τῶν λοιπῶν συνυπηχούντων. Φρονοῦμεν διότι ἡ μονωδία ἐπιβάλλεται νὰ ποικίλῃ κατὰ διαστήματα τὸ μέλος, ἀλλ' εἰς ἐκτασιν τοιαύτην, ὥστε νὰ μὴ αἴρεται ὁ χορικὸς χαρακτήρ τῆς ἐκτέλεσεως. Ὅταν ἡ μονωδία δὲν εἶναι κανών, τότε και εὐπρόσδεκτος εἶναι και ἐπωφελής. Ἀλλως δημιουργεῖ προβλήματα μὴ ἀσχετα παντελῶς πρὸς προσωπικὰς ἐπιδιώξεις και φιλοδοξίας, αἵτινες δμως δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι θέσιν εἰς ἐκδηλώσεις τοιαύτης φύσεως.

«Οσα ἐλέχθησαν ἀνωτέρω διὰ τὸ ραδιόφωνον, ἵσχουν και διὰ τὰς ἀπὸ τῆς τηλογίας ἐμφανίσεις, μὲ τὴν ἀπλῆν μόνον παρατήρησιν διότι ἐπειδὴ ἐνταῦθα, ἐκτὸς τοῦ ἥχου ὑπάρχει και ἡ εἰκόνων, δέον νὰ καταβάλλεται ἴδιαιτέρα φροντὶς διὰ τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἄψογον ἐμφάνισιν τῶν χορῶν, τὰς κινήσεις τῶν διευθυντῶν και γενικῶς τὴν δλην παράστασιν, δεδομένου διότι και τὰ αἰσθητικὰ ταῦτα στοιχεῖα σημαίνοντα ρόλον διαδραματίζουσιν εἰς τὴν δημιουρ-

γίαν της γενικής ἐντυπώσεως καλῆς ή κακῆς ἀναλόγως.

3. Ἡ εἰς δίσκους ἀποτύπωσις βυζαντινῶν μελῶν. Ἡ σημερινὴ γενίκευσις τῆς χρήσεως ἡλεκτρικῶν συσκευῶν πίκ-ἄπ, ἀποτέλεσμα οὖσα τῆς σπουδαίας τεχνολογικῆς προόδου, ήτις κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη ἐσημειώθη εἰς τὸν τομέα τῶν δημιουργιῶν μέσων, ἐπέβαλε καὶ τὴν ἀνάληψιν πρωτοβουλίας πρὸς ἀποτύπωσιν εἰς δίσκους ἀρχικῶς, εἴτα δὲ καὶ εἰς κασέττας μαγνητοφάνου, βυζαντινῶν μελῶν πρᾶγμα διόπερ σπουδαίως συμβάλλεται εἰς τὴν καθόλου προβολὴν καὶ διάδοσιν τῆς πατρίου ταύτης μουσικῆς δημιουργίας. Κατ' ἀρχὴν διφείλομεν νὰ ἐπαινέσωμεν τὴν προσπάθειαν ταύτην, ήτις ἀποδεικνύει διτὶ καὶ ἡ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἀκολούθει τὰ σύγχρονα συστήματα διαδόσεως αὐτῆς μὴ ἀποστέρηγοντα τὴν χρησιμοποίησιν μέσων πολιτισμοῦ, ἐξ ἑκείνων δτίνα θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἡ προοδεύσασα τεχνολογία τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Καὶ εἶναι ὄντως ἀξιοί ἐπαίνου καὶ ἐγκαρδίων συγχαρητηρίων οἱ σχόντες τὴν πρωτοβουλίαν ἐκδόσεων δίσκων βυζαντινῆς μουσικῆς διότι ἔξεμεταλλεύθησαν κατὰ τρόπον ἀριστον μίαν ἐπιστημονικὴν δυνατότητα καὶ παρέδωκαν τόσον εἰς ἡμᾶς, δσον καὶ εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους μίαν ἀληθῆ παρακαταθήκην θεσπεσίων ἐκκλησιαστικῶν ὑμνῶν ποικιλοτρόπως ἔξυπηρετοῦσαν τὴν σοβαρὰν ὑπόθεσιν τῆς διαδόσεως τῆς βυζ. μουσικῆς. Διὰ τῶν δίσκων τούτων ἡ κασσετῶν ἀπαθανατίζονται τὰ ἀριστονυργήματα τῶν βυζαντινῶν μελωδιῶν καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν δύνανται νὰ τέρπωσι πνευματικῶς τοὺς ἐφιεμένους δπως ἀπολαύσωσι τῆς πανδαισίας ἑκείνης, τὴν ὁποίαν οἱ ὥραιότατοι κατά τε τὴν σύνθεσιν

καὶ τὴν μελοποίησιν ὅμνοι τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας προσφέρουσιν εἰς τοὺς ἀκροατὰς αὐτῶν.

Τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην τῆς εἰς δίσκους ἀποτυπώσεως καὶ ἐκδόσεως βυζαντινῶν ὅμινων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρ' ἡμῖν, ἔσχον, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, ὁ Πανελλήνιος Σύλλογος Τεροψαλτῶν «Ιωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός», ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν θρησκευτικῶν ἐκδόσεων «Ζωή». Ὁ πολυμελῆς βυζαντινὸς χορὸς τοῦ Συλλόγου ἔξετέλεσε πλειάδα ὅμινων, οἵτινες ἀπετυπώθησαν εἰς δίσκους μικρᾶς ἢ μεγάλης διαρκείας, εἰς τρόπον ὃστε νὰ ᶧ σήμερον ἀπηρτισμένη μία ἀρκούντως πλουσία δισκοθήκη περιλαμβάνουσα ὅμινους δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, ἀναστασίμους τῶν Κυριακῶν, ἐσπερινῶν κλπ. Ἡ προσπάθεια ἀποβλέπει εἰς τὴν ἔξαντλησιν, εἰς δυνατόν, τῶν ψαλλομένων ὅμινων τῆς Ἐκκλησίας, γεγονὸς διπερ ἀσφαλδῶς θὰ ἀποβῇ τὰ μάλιστα συντελεστικὸν εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῶν μεταξὺ εὑρέων λαϊκῶν στρωμάτων. Εἰς τὴν αὐτὴν προσπάθειαν θητεύουσι μετ' ἐπιτυχίας καὶ ἔτεροι μουσικολογικοὶ παράγοντες, ἦτοι χορῳδιακοὶ σχηματισμοὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν γνωστῶν Πρωτοψαλτῶν, ἀποδίδοντες χορικῶς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὅμινους, καθὼς καὶ μεμονωμένοι ἱεροψάλται ψάλλοντες μονῳδιακῶς τοὺς ὅμινους τούτους κατὰ τὸ ὄφος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἡ σημασία τῆς προσπαθείας ταύτης τονίζεται ἐκ τῆς δυνατότητος τὴν ὁποίαν προσφέρουσιν οἱ δίσκοι, ἀκροάσεως τῶν βυζαντινῶν μελῳδιῶν οὐ μόνον εἰς πᾶσαν ὥραν ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα τόπον τῆς δεσποτείας Κυρίου. Δὲν εἶναι μικρᾶς σημασίας τὸ γεγονός ὅτι διὰ τῶν δίσκων ἡ τῶν κασσετῶν δύναται τις ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ἀπολαμβάνῃ τοῦ ιεροῦ ἀκροάματος ὃπουδήποτε εὑρισκόμενος. Στιγμαὶ

χαρᾶς ή λύπης ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, στιγμαὶ κατανό-
ξεως προσωπικῆς, στιγμαὶ ἀνατάσεως πρὸς τὸν οὐ-
ρανὸν δύνανται νὰ περιβάλλωνται ὑπὸ τῶν ὕμνων
τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, ἔνθα μετὰ φειδοῦς
φθάνει ἡ φωνὴ δοκίμων ἱεροψαλτῶν. Ἡ σημασία τῆς
κατακτήσεως ταύτης καθίσταται περισσότερον δι-
φθαλμοφανῆς, ξάν τις ἀναλογισθῇ διτὶ οἱ ἐν λόγῳ δί-
σκοι δύνανται νὰ ἀκούωνται δχι μόνον εἰς τὰς με-
γάλας Ἑλληνικὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κωμοπό-
λεις καὶ τὰ χωρία τῆς πατρίδος ἡμῶν, καθόδις καὶ
εἰς τὰ ποντοπόρα πλοῖα καὶ εἰς τὴν ἔνην. Ἡ συγκί-
νησις τὴν δόπιαν προξενοῦν εἰς τὰς ψυχὰς τόσον τῶν
ναυτιλομένων δσον καὶ τῶν ἀποδήμων Ἑλλήνων οἱ
ἀκουόμενοι δίσκοι ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς εἶναι
μεγίστη, διότι συντηροῦντι τὴν ἐπαφὴν αὐτῶν μετὰ
τῶν ζωηφόρων ναμάτων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡ-
μῶν παραδόσεων καὶ μετὰ τῶν ἀνοθεύτων καὶ ἀστε-
ρεύτων πηγῶν τῆς πατρώας κληρονομίας.

Ἡ σπουδαιότης αὐτῆς τοῦ ἐγχειρήματος τούτου,
ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν σοβαρὰν οἰκονομικὴν
ἐν ἐπιβάρυνσιν, ἡν ἀπαιτεῖ ἡ πραγματοποίησις τῶν ἐν
λόγῳ ἐγγραφῶν, τονίζει τὴν εὐθύνην, ἥτις ἐπιπίπτει
ἐπὶ τῶν ὅμων τῶν ἀνολαμβανόντων ἐκάστοτε τὸ
ἔργον τῆς ἐγγραφῆς εἰς δίσκους μουσικῶν βυζαντι-
νῶν μελῶν. Εὐθύνην διὰ τὴν ὄψιον ἐκτέλεσιν αὐ-
τῶν καὶ τὴν παράδοσιν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς
γνησίων βυζαντινῶν μελῳδῶν ἀπηλλαγμένων, κα-
τὰ τὸ δυνατόν, δθνείων ἐπιδράσεων. Εἶναι κρῖμα μία
τοιαύτη προσπάθεια νὰ μὴ ὑπουργῇ εἰς τὸν πραγμα-
τικὸν σκοπόν, διὸ διηγεκές ὑπὸ ἀλώβητον μορφήν, τοὺς
χετεύῃ εἰς τὸ διηγεκές θησαυροὺς τῆς λατρείας ἡμῶν. Ἡς
ὑμνολογικοὺς θησαυροὺς τῆς λατρείας ἡμῶν. Ἡς
ἔχωσι, κατὰ συνέπειαν, πάντοτε δπιν αὐτῶν οἱ
ἔχοντες τὴν τιμὴν νὰ μεθοδεύωσι τὴν προσπάθειαν

παραγωγῆς δίσκων ἐκκλησίας. μουσικῆς, τὸ μέγεθος τῆς
εὐθύνης αὐτῶν ἔναντι τῆς ἴστορίας τοῦ Ἐθνους καὶ
τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ὁ διπλοῦς σκοπὸς τῆς προσ-
παθείας ταύτης, ἥτοι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ προβολή, ἀφ'
ἐτέρου δὲ ἡ διάδοσις τῆς πατρώας μουσικῆς τῶν
ἱερῶν χώρων, τότε μόνον θὰ ἐπιτυγχάνηται, ὅταν οἱ
εἰς κυκλοφορίαν τιθεμένοι ἐκάστοτε δίσκοι βυζ. μου-
σικῆς ἀποδίδωσι κατὰ τρόπον γνήσιον τὰ παραδο-
σιακὰ μέλη, συντελοῦντες οὕτω εἰς τὴν ἐπιβίωσιν
μορφῶν, σχημάτων καὶ ὑφους φερόντων τὴν σφρα-
γίδα τῆς γνησιότητος.

Ἡ πληθὺς τῶν κυκλοφορούντων δίσκων καὶ
κασσετῶν ἀποτελεῖ εὐχάριστον κατ' ἀρχὴν φαινό-
μενον, καθιστῶν ἐπιβεβλημένην τὴν ἐνίσχυσιν τῆς
προσπαθείας ταύτης τόσον ἐξ ἐπόψεως οἰκονομικῆς,
δσον καὶ ἐξ ἐπόψεως ἡθικῆς. Καὶ εἶναι πρέπον νὰ
ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀπρόσκοπτος αὐτῆς συνέχισις, το-
σούτῳ μᾶλλον καθ' δσον τυγχάνει, καθ' ἀς ἔχομεν
πληροφορίας, ἀν δχι οἰκονομικῶς ἀσύμφορος, τού-
λαχιστὸν δχι ἐπικερδῆς ἡ διάθεσις κεφαλαίων πρὸς
τὸν σκοπὸν τούτον.

Εἴμεθα βέβαιοι διτὶ θὰ ἐξασφαλισθῶσιν αἱ προϋ-
ποθέσεις καὶ θὰ διατηρηθῇ ὁ ζῆλος διὰ τὴν ἀνεμπό-
διστον συνέχισιν καὶ δλοκλήρωσιν τῆς προσπαθείας
ταύτης.

4. Οἱ Σύλλογοι διαδόσεως τῆς
βυζ. μουσικῆς. Σπουδαίαν δημοσίευσιν εἰς τὴν
ἐπιτυχίαν τοῦ τεραστίου ἐκκλησιαστικοῦ ἄμα καὶ
ἐθνικοῦ ἔργου τῆς προβολῆς καὶ διαδόσεως τῆς βυ-
ζαντινῆς μουσικῆς προσφέρουσι καὶ οἱ ἀνὰ τὴν Χώ-
ραν ἰδρυμένοι ποικιλώνυμοι Σύλλογοι τῶν φίλων καὶ
προασπιστῶν τοῦ πολυτίμου μουσικολογικοῦ τούτου
θησαυροῦ, οἵτινες διὰ τῆς δῆλης αὐτῶν δραστηριότητος

έχουσι καταστήσει αἰσθητὴν οὐ μόνον τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ τὸν δὲ καταστοχάζονται ὑψηλὸν στόχον. Μέλη τῶν Συλλόγων τούτων εἶναι, ὡς προεπομεν, πρόσωπα ἐμφορούμενα ἀπὸ γνησίαν ὄγαπην πρὸς τὰ παραδοσιακὰ μέλη τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὑψηλὰς ἐνίστε κατέχοντα θέσεις ἐν τῇ κρατικῇ Ἱεραρχίᾳ, θέτοντα δὲ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἔργου τούτου καὶ τὸ κύρος αὐτῶν καὶ πᾶσαν ὑπηρεσίαν ἀναγκαίαν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των. Ἰδιαιτέρως οἱ ἔχοντες τὴν εὐθύνην τῆς διοικήσεως τῶν Συλλόγων τούτων πολλὰς καὶ συνεχεῖς καταβάλλουσι φροντίδας διὰ τὴν πάσῃ θυσίᾳ προβολὴν τῆς βυζ. μουσικῆς, προερχόμενοι πρὸς τοῦτο εἰς τὴν λῆψιν παντὸς μέτρου, διότε θὰ συνέβαλλεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν ὄλοποίησιν τῶν πόθων καὶ ἐπιδιώξεων αὐτῶν.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τούτῳ κινούμενοι οἱ διαληφθέντες Σύλλογοι ἀναλαμβάνουσι, κατὰ καιρούς, τὴν διοργάνωσιν μουσικολογικῶν ἐκδηλώσεων, ἐνθα ἐν συρροῇ ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου, ἐκτελοῦνται βυζαντινοὶ ἐκκλησι. ὅμνοι καὶ ἀναπτύσσονται ἐπαγωγικῶς θέματα σχετιζόμενα πρὸς τὴν ὅμνολογίαν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν. Τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας τιμῶσι, κατὰ κανόνα, ἀνότατοι ἐκκλησι. λειτουργοί, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν ὁποίων συνήθως τίθενται αὗται, ἐπιστήμονες καὶ λοιποὶ φιλόθρησκοι καὶ φιλόμουσοι ἀκροαταὶ ἀνδρες καὶ γυναικες, οἵτινες ἀπολαμβάνουσι στιγμῶν ἔξαισίων, μετέχοντες εἰς τὴν αἰσθητικὴν καὶ πνευματικὴν ἀπόλαυσιν τὴν ὁποίαν προσφέρει εἰς τὰς ψυχὰς τὸ Ἱερὸν ἀκρόαμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελοποιίας. Διὰ τῶν ἐκδηλώσεων τούτων καθίστανται προσιτοὶ εἰς τὰ πλήθη οἵ πολύτιμοι θησαυροὶ τῆς πατρώας μουσικῆς, διανοίγονται οἱ ὅρίζοντες πρὸς ἐπιβίωσιν αὐτῶν εἰς τὰς καρδίας περισσο-

τέρων καὶ, κυρίως, κατακτῶνται καὶ νέοι λάτρεις αὐτῆς, οἵτινες, μὲ τὴν σειράν των, γίνονται διαπρύστοι κήρυκες τῆς προγονικῆς ταύτης κληρονομίας καὶ ἀνένδοτοι ὑπέρμαχοι καὶ ὑποστηρικταὶ αὐτῆς. Βεβαίως ἡ ὀργάνωσις τοιούτου εἴδους ἐκδηλώσεων, ὑψηλῆς ποιοτικῆς στάθμης, δὲν εἶναι ἔργον εὐχερές. Πλὴν τῶν ἄλλων ὅξιοι λαμπρὰν προετοιμασίαν, ἐπιλογὴν καταλλήλων συνεργατῶν - ἐκτελεστῶν τῶν ὕμνων, καὶ γενικῶς ὀργανωτικὴν προπαίδειαν, ἣς ἀνεν πολλάκις εἰς ἀποτυχίαν ὀδηγοῦνται καὶ αἱ ἀρισται τῶν προθέσεων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτο εἶναι ὅξιέπαινοι οἱ ιθύνοντες τοὺς Συλλόγους τούτους, διότι μέχρι σήμερον ὀργάνωσαν ἀψόγως καὶ κατὰ τρόπον ἐπιτυχῇ ἐκδηλώσεις δημοσίας προβολῆς τῆς μουσικῆς, ἐπισπάσαντες διὰ τοῦτο τὰ συγχαρητήρια καὶ τὰς εὐχαριστίας τῶν δυναμένων νὰ ὀξιλογῶσιν ἐν δικαιοσύνῃ τοιαῦτα ἔργα.

Οἱ ἐν λόγῳ Σύλλογοι ἀναλαμβάνουσιν ὁσαύτως τὰς δαπάνας δι' ἐκδόσεις μουσικολογικάς, δι' ὧν παραδίδονται εἰς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν καὶ ἄλλων μυστῶν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἐκλεκτὰ μαθήματα συγχρόνων ἢ ἀπελθόντων διδασκάλων τῆς Ἱερᾶς ταύτης τέχνης, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διεκολύνηται ἡ μετάδοσις τῆς τε θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς γνώσεως αὐτῆς. Διὰ τῶν ὧς εἴρηται ἐκδόσεων μουσικῶν κειμένων ἢ καὶ ἄλλων συναφῶν ἔργασιδων, προσφέρεται ἡ εὐκαιρία εὐρείας γνωστοποιήσεως τῶν κεκρυμμένων ἐν πολλοῖς μουσικῶν θησαυρισμάτων καὶ τῆς ἀξιοποιήσεως αὐτῶν. Ἐπίσης οἱ αὗτοὶ Σύλλογοι ἔχουσιν ἴδρυσει ἢ συντηροῦν καὶ Σχολάς διδασκαλίας τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, εἰς τὰς ὁποίας φοιτῶσι νέοι καὶ νέαι ἐφιέμενοι ὅπως ἐκμάθωσι τὸ ψάλλειν. Οὗτοι ἀποφοιτῶντες ἐκ τῶν Σχολῶν τούτων καταλαμβάνουσιν οἱ ἄρρενες θέσεις Ἱεροψαλτῶν, ἐνῷ αἱ

θήλειαι συνήθως χρησιμοποιοῦσι τὰς μουσικάς των γνώσεις εἴτε δι' ἔξυπηρέτησιν λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων ἐκκλησί. ἕδρυμάτων παρ' οἷς διακονοῦσιν, εἴτε Ἱερῶν Μονῶν διὰ τὰς ὁποίας καὶ προορίζονται. Καὶ περὶ μὲν τῆς συμβολῆς τῶν Σχολῶν τῆς βυζ. μουσικῆς γενικότερον εἰς τὸ ἔργον τῆς προβολῆς καὶ διαδόσεως τῆς Ἱεροψαλτικῆς τέχνης, θὰ εἴπωμεν τὰ προσήκοντα ἐν ἐκτάσει εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν τοῦ παρόντος. Τοῦτο μόνον λέγομεν ἐνταῦθα ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μουσικούς Συλλόγους, διτὶ ἡ ἐκ μέρους αὐτῶν ὑποστήριξις τῆς προσπαθείας πρὸς ἐκμάθησιν τῆς μουσικῆς τῆς Ἐκκλησίας, συνιστῷ σπουδαίαν ὑπηρεσίαν καὶ εἶναι ἀξία συνεχίσεως καὶ περαιτέρω ἀναπτύξεως, ὑπὸ τὸν δρὸν βεβαίως διτὶ ἡ ἐν ταῖς Σχολαῖς ταύταις ἀνάθεσις τῆς διδασκαλίας θὰ γίνεται μὲν αὐστηρὰν ἐπιλογὴν τῶν καταλληλοτέρων, ἵνα μὴ ὑπὸ ἀδαῶν ἡ ἀνικάνων διδασκάλων παραβλάπτηται ἡ δῆλη ὑπόθεσις τῆς προβολῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

Εἶμεθα βέβαιοι διτὶ τὸ ἔργον καὶ ἡ ἐν γένει προσπάθεια τῶν Συλλόγων τούτων, ὃν ἡ ἕδρυσις, διοίκησις, δργάνωσις καὶ δρᾶσις ὀφείλεται εἰς τὴν θαυματουργοῦσαν ἐνίστει ἴδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ἔξασφαλίζουσιν ὑπὲρ αὐτῶν τὴν εὐδογίαν καὶ συμπαράστασιν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις καὶ εἶναι δοκύριος καὶ φυσικὸς φορεὺς τῆς προβολῆς καὶ διαδόσεως τῆς βυζ. μουσικῆς. Διὸ καὶ εἶναι δχι μόνον δίκαιον ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένον ὅπως ἡ Ἐκκλησία περιβάλλῃ τούτους διὰ τῆς μητρικῆς αὐτῆς στοργῆς καὶ συμπαραστάσεως, εἰς τρόπον ὥστε οὗτοι νὰ καταστῶσι καὶ βιώσιμοι καὶ γόνιμοι εἰς προσφορὰς ὑπὲρ τοῦ δι' ὃν ἔχουσι συσταθῆ σκοποῦ. Ἀλλὰ καὶ πάντες δσοι πονοῦσι καὶ ἀνδιαφέρονται διὰ τὴν βυζ. μουσικὴν ἔχουσι καθῆκον τοιαύτας προσπαθείας νὰ

ὑποστηρίζωσιν ἐκθύμως, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν ἐπιδιώκεται καὶ ἐπιτελεῖται ἔργον τόσον ὑψηλὸν καὶ ἱερόν. Καὶ οἱ περὶ ὃν δὲ λόγος Σύλλογοι δέον νὰ εἶναι βέβαιοι διτὶ, ἐπ' ἐσχάτων τούλαχιστον, τὸ ἔργον αὐτῶν ἐκτιμᾶται δεόντως ὑπὸ τῶν σοβαρῶν ἀνθρώπων, οἵτινες καὶ στηρίζουσιν ἐπ' αὐτῶν ἐλπίδας διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικομουσικῶν ζητημάτων. Ἡ ὑπαρξίς καὶ ἔντονος παρουσία αὐτῶν εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας, ἐν συναφείᾳ καὶ πρὸς τὴν ὑπὸ αὐτῶν ἀναπτυσσομένην δραστηριότητα, δύναται νὰ ἀποτελέσωσι σημαντικὸν παράγοντα περαιτέρω προβολῆς καὶ διαδόσεως τῆς βυζ. μουσικῆς, ἐὰν ἐκτιμηθῇ τὸ ἔργον τῶν καὶ ὑποστηριχθῇ ὑπὸ πάντων ἡ προσπάθειά των.

5. Αἱ Σχολαὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι. Εἶναι φυσικὸν καὶ ἀναντίρρητον, διτὶ ἐάν δὲν ὑπάρχωσιν οἱ καλῶς κατέχοντες, τόσον θεωρητικῶς ὅσον καὶ πρακτικῶς, τὴν Ἱερὰν τέχνην τῆς ψαλμῳδίας καὶ ἐάν οὗτοι δὲν κεντρίζωνται ἀπὸ τὸν ἄγιον πόθον νὰ μεταδώσωσι τὴν γνῶσιν των ταύτην πρὸς τοὺς νέους κυρίως ἀνθρώπους, ἡ ὑπόθεσις τῆς διαδόσεως τῆς βυζ. μουσικῆς θὰ χωλαίνῃ ἐπικινδύνως. Καὶ τοῦτο διότι αὕτη θὰ στερήται συστήματος καὶ ἐπιστήμης καὶ κατὰ τρόπον ἐμπειρικὸν ἄμα καὶ πρακτικὸν θὰ μεταδίδηται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Οἱ οὗτοισει μανθάνοντες αὐτὴν θὰ ἀγνοῶσι τοὺς βασικοὺς κανόνας, ἐφ' ὃν ἐδράζεται ἡ Ἱερὰ ἀρτη τέχνη καὶ θὰ περιορίζωνται εἰς μίσιν δουλικὴν ὑπομίμησιν προτύπων, τὰ διόποια ἄλλωστε δὲν εἶναι βέβαιον διτὶ ἐκφράζουσι τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἐκ τούτων καταφαίνεται ἡ ἀναγκαιότης τῆς ὑπευθύνου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστημονικῶν καὶ συστηματικῶν δεδομένων διδασκαλίας τῆς

βυζ. μουσικής καθώς και ή σημασία αυτής ως παράγοντος τόσον προβολής δύσον και διαδόσεως αυτής.

Είναι εντύχημα ότι είς τὸν τομέα τοῦτον ἡ συμβολὴ τῶν ἀνὰ τὴν χώραν λειτουργούντων Ὡδείων μόνος καὶ τῶν ἐν ταῖς εἰδικαῖς Σχολαῖς τῆς βυζ. μουσικῆς διδασκόντων καθηγητῶν εἶναι πολύτιμος καὶ θετική. Παλαιότερον μία ἥ δύο ἡσαν αἱ Σχολαὶ, καὶ αὗται εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰς δύοιας ἑδιδάσκετο ἡ παραδοσιακὴ τῆς Ἐκκλησίας μουσική. Εἶχεν ἔκτοτε κατανοηθῆ ἡ μεγίστη σημασία τῆς προσφορᾶς αὐτῶν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, διὸ καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐλήφθη πρόνοια διὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ λειτουργίαν μιᾶς τοιαύτης Σχολῆς ἥτις συσταθεῖσα διὰ τοῦ ἀπὸ 1837 διατάγματος τοῦ βασιλέως Ὀθωνος, ὑπὸ τὴν δονομασίαν «Σχολεῖον ψαλτικῆς», προσέφερεν ἵκανὰ εἰς τὸν τομέα τοῦτον. Βραδύτερον συνετήθη παρὰ τῷ Ὡδείῳ Ἀθηνῶν ἡ Σχολὴ βυζ. μουσικῆς, ἥτις καὶ μέχρι σήμερον ἔξακολουθεῖ νὰ διακονῇ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, κλεισθεῖσα, κατὰ καιρούς, μὲ διασήμους τῆς μουσικῆς ταύτης μύστας, ὃν ἥ διέλευσις ἀπὸ τοῦ ἴδρυματος τούτου κατέλιπεν ἵχνη. Σήμερον αἱ Σχολαὶ αὗται τῆς διδασκαλίας τῆς βυζ. μουσικῆς ἔχουσι πληθυνθῆ. Τόσον εἰς τὰς Ἀθήνας, δύσον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος λειτουργοῦσιν εἴτε ἐντὸς αὐτῶν εἴτε καὶ ἀντοτελῶς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐκκλησίας τοιαῦται Σχολαὶ, ἐντὸς τῶν δύοιων ἱερουργεῖται ἥ μεγάλη ὑπόθεσις τῆς διαδόσεως αὐτοῦ τοῦ προγονικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θησαυροῦ, οἷος εἶναι ἥ πατρῷα τῆς λατρείας ἡμῶν μουσική.

Τῶν παλαιφάτων Σχολῶν τῆς βυζ. μουσικῆς τὴν εὐθύνην ἔχουσιν ἐπωμισθῆ σεβαστοὶ διδάσκαλοι, τῆς τε θεωρίας καὶ τῆς πράξεως γνῶσται, οἵτινες ἐπὶ

μακρὸν ἐργασθέντες καὶ ἐργαζόμενοι εἰσέτι, προσέφερον ἀνταξίους αὐτῶν μαθητάς, οἱ δποῖοι καὶ αὗτοί, μέ τὴν σειράν των, ἐν διαδοχῇ τῶν διδασκάλων αὐτῶν, συνεχίζουσι τὸ ἔργον ἐκείνων, μεταλαμπαδεύοντες εἰς τὸν νοῦν, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὰς καρδίας, τῶν νέων μαθητῶν των τὸ πάθος καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἱερὰν ψαλμωδίαν καὶ πυκνώνουσι τὰς τάξεις τῶν φιλούντων τὴν ἐκκλ. μουσικήν. Οἱ νέοι οὗτοι διδάσκαλοι, ἐπὶ τὰ ἵχνη βαδίζοντες τῶν καθηγητῶν αὐτῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἀθούμενοι, ἔχουσιν ἀναλάβει τὸ βαρύτατον τῆς διδασκαλίας ἔργον εἴτε εἰς τὰς Ἀθήνας εἴτε εἰς τὰς Ἐπαρχίας, συμβάλλοντες πολλάκις οἱ ἴδιοι εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ λειτουργίαν τῶν Σχολῶν, ἵνα οὕτω δώσωσι γόνιμον διέξοδον εἰς τε τὸν δυναμισμὸν αὐτῶν καὶ εἰς τὸ διακατέχον αὐτοὺς ἱερὸν πάθος πρὸς διάδοσιν καὶ προβολὴν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς.

Εἰς τὰς ἐν λόγῳ Σχολὰς φοιτῶσι νέοι ἐφιέμενοι, ὅπως ἀποκτήσωσι θεωρητικὰς κυρίως γνώσεις μουσικῆς. Οὗτοι καταρτίζονται καὶ εἰς συναφῆ πρὸς τὴν ἱεροψαλτικὴν τέχνην μαθήματα, οἷον τὴν ὑμνολογίαν, τὴν ἀπαγγελίαν, τὸ τυπικόν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύνανται μετ' ἀνέσεως νὰ ἀσκῶσι τὸ λειτούργημα τοῦ ἱεροψάλτου. Παραλλήλως οὗτοι, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ Σχολῇ πρακτικῶν ἀσκήσεων, ἐκπαιδεύονται καὶ εἰς τὰ ἀναλόγια εἴτε τῶν διδασκάλων αὐτῶν εἴτε καὶ ἄλλων δοκίμων ἱεροψαλτῶν ἀξιοποιοῦντες οὕτω τὰς θεωρητικὰς αὐτῶν γνώσεις. Οἱ μαθηταὶ οὗτοι, ἀποφοιτῶντες ἐκ τῶν ἐν λόγῳ Σχολῶν, ἐπιβίδονται εἰς τὴν ἀσκησιν τοῦ ἱεροψαλτικοῦ ἔργου, τινὲς δ' αὐτῶν, οἱ πλέον ἵκανοι, συνεχίζουσι καὶ ἀνωτέρας σπουδὰς καὶ καθίστανται καὶ οὗτοι διδάσκαλοι τῆς ἱερᾶς ταύτης τέχνης, καὶ τοιουτορόπως διαδίδεται ἀπὸ τοῦ ἐνδὸς εἰς τὸν ἄλλον ἥ περι ταύτην γνῶσις

καὶ πληθύνονται οἱ δόκιμοι τοῦ σταδίου λειτουργοὶ καὶ διάκονοι καὶ διασώζεται τὸ πατροπαράδοτον σέβας ἔναντι τῆς λαμπρᾶς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

“Αξιον ιδιαιτέρας μνείας τυγχάνει ἐνταῦθα καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὰς Σχολὰς ταύτας ἐνισχύει ἡ Ἐκκλησία, ιδίᾳ εἰς τὰς Ἐπαρχίας, ἔνθα καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς τοιαύτης ὑποστηρίξεως εἶναι περισσότερον ἐπείγουσα. Ἡ αὐτὴ χορηγεῖ καὶ ὑποτροφίας διὰ τὴν δωρεὰν φοίτησιν σπουδαστῶν ἐν αὐταῖς, γεγονός μαρτυροῦν τὴν λεπτὴν ἀξιολόγησιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ἐκ μέρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας. Εἶναι δὲ ἐξόχως παρήγορον τὸ φαινόμενον τῶν ἐκάστοτε διαγνωνιζομένων νέων πρὸς ἀπόκτησιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν ἐν λόγῳ ὑποτροφιῶν. Ἡ ἀθρόα προσέλευσις αὐτῶν εἶναι μάρτυς τῆς ἀπηχήσεως τὴν ὅποιαν εὑρίσκει εἰς νεανικὰς καρδίας ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν μουσικὴν αὐτῆς, τοῦθ' ὅπερ συνιστᾷ ἀξιομνημόνευτον παράγοντα εἰς τὴν δῆλην ὑπόθεσιν τῆς ἐπιβιώσεως τῆς μουσικῆς ταύτης.

Κατὰ συνέπειαν ἡ προσφορὰ τῶν διδασκάλων τῆς βὑζ. μουσικῆς καὶ τῶν Σχολῶν αὐτῆς εἰς τὸν τομέα τῆς προβολῆς καὶ διαδόσεως τοῦ ἐκλεκτοῦ τούτου πολιτιστικοῦ καὶ ἐκκλησίας. Θησαυροῦ εἶναι πολύτιμος καὶ δὲν δύναται νὰ ἀμφισβηθῇ. "Οσον θὰ ἔχωμεν ἔξησφαλισμένην τὴν ἑκπαίδευσιν καὶ κατάρτισιν ιεροψαλτῶν, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀνήσυχωμεν διὰ τὴν τύχην τῆς βὑζ. μουσικῆς. Τὰ στασίδια καὶ τὰ ἀναλόγια τῶν ψαλτηρίων δὲν θὰ σιγήσωσιν, ἀλλὰ μὲ στεντορείαν φωνὴν θὰ ἔξακολουθῶσι νὰ μεταδίδωσι τὰ σωτήρια μηνύματα τῶν ὅμνων τῆς Ἐκκλησίας, προβάλλοντα ταυτοχρόνως τὴν μουσικὴν αὐτῆς. Καὶ εἰς τοῦτο εἶναι ἀναντικατάστατος, φρονοῦμεν, ἡ

συμβολὴ τῶν οἰκείων διδασκάλων καὶ τῶν εἰδίκων
Σχολῶν.

6. Οἱ Τε ρο ψά λται. Θὰ ἀπετέλει ἀνεπί-
τρεπτον καὶ ἄδικον παράλειψιν ἐὰν δὲν ἀνεφέρομεν,
μεταξὺ τῶν βασικῶν καὶ σπουδαίων παραγόντων τῆς
τε προβολῆς καὶ διαδόσεως τῆς βυζ. μουσικῆς, τοὺς
Ἱεροψάλτας. Οὗτοι, ἀποτελοῦντες τοὺς βασικοὺς φο-
ρεῖς τῆς βυζαντινῆς μουσικολογικῆς παραδόσεως, ἐν-
σαρκώνουσιν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ χώρῳ τοὺς δ-
τρηροὺς ἑργάτας τῆς ιδέας ταύτης καὶ μάχονται ἐπὶ
ἀναπεπταμένου πεδίου διὰ τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς,
εντὸς κλιμάτος πολλάκις δυσμενοῦς διὰ τὰς ἐπιδιώ-
ξεις αὐτῶν ταύτας.

Ἐχομεν καὶ ἄλλοτε τονίσει ὅτι ἡ καλυτέρα καὶ εὐφημοτέρα παρουσίασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς εἶναι ἔκεινη, ἥτις περιορίζεται εἰς τὴν ἐπακριβῆ καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἱερᾶς τέχνης τῆς ψαλμωδίας ἀπόδοσιν τῶν ὑμνων, δπως, ἀντιθέτως, καὶ ἡ μεγαλυτέρα δυσφήμισις αὐτῆς εἶναι ἔκεινη, τὴν δποίαν ἐπιχειροῦσιν, ἀσφαλῶς ἀθελήτως, φρισμένοι κακοὶ ἐρμηνευταὶ καὶ ἐκτελεσταὶ τῶν ψαλμωδημάτων, οἵτινες, διὰ τῆς κακίστης ποιότητος τῆς ὑπὸ αὐτῶν ἀποδιδομένης μελωδίας, συντελοῦντιν εἰς τὴν δημιουργίαν δυσμενῶν ἐντυπώσεων τοῦ λαοῦ εἰς βάρος τῆς Ἱερᾶς μουσικῆς. Καὶ εἶναι, κατὰ ταῦτα, ἀληθὲς ὅτι ἔκεινο δπερ οἰκοδομοῦσιν ἐνδεχομένως ὑπὲρ αὐτῆς οἱ τε Σύλλογοι καὶ αἱ Σχολαὶ καὶ οἱ Καθηγηταί, κρημνίζει ἐν συνεχείᾳ μετὰ πατάγου δ κακὸς ἱεροψάλτης, δ αὐτοσχεδιάζων ἢ παραποιῶν τὸ γνήσιον βυζαντινὸν μέλος εἴτε ἕξ ἀγνοίας αὐτοῦ, εἴτε καὶ κακῶς νοούμενης διαθέσεως πρὸς δημιουργίαν.

Κατὰ συνέπειαν καθίσταται σαφὲς ὅποιαν ση-

μασίαν κέκτηται ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ὑπὸ τῶν Ἱε-
ροψαλτῶν καλὴ καὶ ὡς δεῖ ἐκτέλεσις τῶν ἐκκλησια-
στικῶν μελῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θείας Λα-
τρείας, γεγονός δπερ, καθ' ἡμᾶς, δύναται νὰ ἐπιση-
μανθῇ ὡς ὅρος ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ διὰ τὴν εὑπρο-
σώπησιν τῆς βυζ. μουσικῆς καὶ τὴν ἔξαπλωσιν αὐ-
τῆς. Ὁ εὐσεβῆς καὶ πιστὸς λαός, εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ
δοποίου πρέπει νὰ φροντίσωμεν δπως ἐνσταλάξωμεν
τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρῷαν ἐκκλ. μουσικήν, δὲν
ἔχει, συνήθως, τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθήσῃ
μαθήματα συστηματικῆς ἀναπτύξεως τῆς μουσικῆς
ταύτης, οὕτε ἀκόμη νὰ ἀπολαύῃ συχνάς μουσικο-
λογικάς πνευματικάς πανδαισίας, ἐξ ἐκείνων τὰς δ-
ποίας διοργανοῦσιν ἐν δημοσίαις ἐμφανίσεσιν οἱ τε
Σύλλογοι καὶ οἱ χοροί. Ἐχει δμως τὴν εὐκαιρίαν νὰ
μετέχῃ, καὶ δὴ καὶ ἀνὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ μεγάλην
ἔορτήν, τῆς λατρευτικῆς ἐνοριακῆς συνάξεως, καὶ
νὰ ἀκροῦται τοῦ Ἱεροψάλτου ἀπόδιδοντος, δση αὐτῷ
δύναμις, τοὺς Ἱεροὺς ὕμνους. Καὶ δταν μὲν ἡ τοιαύτη
ἀπόδοσις εἶναι ἡ ἐμπρέπουσα, τότε δ λαὸς ὅχι μό-
νον συγκινεῖται καὶ κατανύσσεται, ἀλλὰ καὶ ψυχικῶς
τέρπεται καὶ ἀγάλλεται, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συνάπτῃ
στενάς σχέσεις μὲ τὴν ἐκκλ. ψαλμῳδίαν καὶ νὰ με-
ταβάλληται εἰς διαπρύσιον κήρυκα αὐτῆς, αὐτὸς μὲν
ἀγαπῶν καὶ προτιμῶν ταύτην πάσης ἑτέρος μουσικῆς
δημιουργίας, εἰς ἀγῶνα δὲ πολλάκις ριπτόμενος πρὸς
ὑπεράσπισιν αὐτῆς καὶ ἐπιβολὴν ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ.
Οταν δμως ἄπειροι καὶ νωθροὶ Ἱεροψάλται, δίκην
ἀγγαρείας ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀσκησιν τοῦ λειτουρ-
γήματος αὐτῶν, τότε μοιραίως καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν
μελῶν εἶναι πλημμελῆς καὶ δημιουργεῖ ἐντυπώσεις
μᾶλλον δυσμενεῖς εἰς τὸν λαὸν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ
πληθύνωνται, ἔνεκα τῆς τοιαύτης δυσφημίσεως, οἱ
ὑπέρμαχοι τῆς εὐρωπαϊκῆς μελῳδίας καὶ νὰ ἀραι-

ῶνται αἱ τάξεις τῶν πιστῶν εἰς τὰς παραδόσεις τῆς
Ἐκκλησίας.

Ο ἐπιτυχημένος, κατὰ ταῦτα, Ἱεροψάλτης δύ-
ναται ν' ἀποβῇ λίαν σημαντικὸς παράγων πρὸς προ-
βολὴν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, καθιστῶν, διὰ τῆς
καλῆς ἐκτέλεσεως, προσιτὴν εἰς τοὺς πολλοὺς τὴν
ῷραιότητα τοῦ βυζαντινοῦ μέλους, τὸ εὔηχον αὐτοῦ,
τὸ κατανῆσσον τοῦ ὑψους καὶ γενικῶς εἴπειν τὴν
σπουδαίαν αὐτοῦ καταλληλότητα πρὸς χρῆσιν ἐν
τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Τοῦ λόγου τούτου τὸ ἀσφαλὲς
ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς πράξεως. Διότι εἶναι παρατη-
ρημένον δτι δπον ὑπηρετοῦσι ζηλωταὶ Ἱεροψάλται,
γνῶσται τῆς τε θεωρίας καὶ τῆς πράξεως τῆς βυζ.
μουσικῆς, διακατεχόμενοι ἀπὸ σφοδρὰν ἀγάπην πρὸς
αὐτὴν καὶ οἰστρηλατούμενοι ἀπὸ τὸ λεγόμενον «με-
ράκι» των, ἐκεὶ ἡ ἐκκλησ. μουσικὴ κατακτῆ ἔδαιφος,
νέοι ἐλκύονται πρὸς τὸ στασίδιον, τὸ ἐκκλησιαστι-
κὸν πλήρωμα ἵκανοποιεῖται καὶ δημιουργεῖται ἐν
εὐνοῦκὸν κλῆμα διὰ τὴν λαμπρὰν ἐπιβίωσιν τῆς μου-
σικῆς τῆς Ἐκκλησίας ήμδν. Τοῦτο εἶναι ἐν σημεῖον,
τὸ δποίον δὲν πρέπει νὰ λησμονῶσται οἱ Ἱεροψάλται.
Διότι ἔχουσιν ἐπωμισθῆ τὴν βαρείαν δντως εὐθύνην
τῆς προβολῆς τοῦ θησαυροῦ τούτου, καὶ ἐξ αὐτῶν
ἐξαρτῶνται πάμπολλα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταῦ-
την. Υπῆρξαν περιπτώσεις, καθ' ἓντος τοῦ κακοῦ ἐκτελεστοῦ Ἱερο-
ψάλτου τὸν δποίον εἶχον δπ. δψιν των. Οἱ ἄνθρωποι
οὗτοι μετέβαλον γνώμην καὶ ἦγάπησαν τὴν ἐκκλησ.
μουσικὴν εὐθὺς ὡς ἥκουσαν μίαν καλὴν ἐκτέλεσιν
καὶ ἡδυνήθησαν νὰ ἀποκαλύψωσι χάριν αὐτῆς, τὸν
ὑποκρυπτόμενον πλοῦτον τῆς τε ποιότητος τῆς με-
λῳδίας καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ χορικοῦ ἄσμα-
τος, δπερ, κατὰ βάσιν, ἐστὶν ἡ βυζ. μουσική. Διὰ τοῦ

τρόπου αὐτοῦ ἐκερδήθησαν φίλοι καὶ θιασῶται αὐτῆς, ἔτοιμοι ἥδη ἵν' ἀγωνισθῶσι πρὸς ἐπικράτησιν αὐτῆς ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ χώρῳ, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ παρατηρούμενος ἐν τῷ τομεῖ τούτῳ «πλουραλίσμός», προϊὸν μᾶς ἀνεπιτρέπτου Ἰσως ἐλευθεριότητος περὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐκκλησίας. μελῳδίας παρ' ἡμῖν, δὲν εὔνοεῖ καὶ Ἰσως δὲν πρέπει νὰ εύνοησῃ τὴν ὑπὲρ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἀποκλειστικότητα. Ἡ παράλληλος τῶν διαφόρων μουσικῶν συστημάτων πορεία ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ χώρῳ εἰναι, κατά τινας, ἡ πλέον ἐνδεδειγμένη μέθοδος, προκειμένου ἵνα ἡ πάροδος τοῦ χρόνου ἀποδεῖξῃ ποιὸν ἐξ ὅλων τῶν συστημάτων τούτων θὰ ἐπιβιώσῃ καὶ τελικῶς θὰ ἐπικρατήσῃ. Ἐν ψει τῆς ἀπόψεως ταύτης, πρέπει πάντες δσοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν διάδοσιν τῆς βυζ. μουσικῆς νὰ ἐπιστρατεύσωσι πάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις, οὕτως ὥστε δχι μόνον ἀπόβλητος νὰ μὴ καταστῇ ἐκ τοῦ ἐκκλησίας. χώρου ἡ μουσικὴ αὔτη, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ τελικῶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς διαθέτουσα τὰ περισσότερα τῶν πλεονεκτημάτων ἐξ ὅλων τῶν ἐν χρήσει ποικιλωνύμων συστημάτων, καὶ ὡς προστιδιάζουσα ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὸν ἕρδον χώρον τῆς θείας λατρείας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

7. Τὰ ἐπιστημονικὰ κέντρα βυζαντινῆς μουσικολογίας. Ἡ ἐπιστημονικὴ καλλιέργεια τῆς βυζ. μουσικῆς θὰ ἀποτελέσῃ ἀσφαλῶς σημαντικὸν παράγοντα προβολῆς αὐτῆς, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον πολλαὶ καὶ ποικίλαι παρεξηγήσεις συνοδεύουν τὴν ὑπαρξίαν αὐτῆς, δημιουργοῦσαι ἀτμοσφαῖραν δυσδιαλύτου ὀχλούς πέριξ κυρίως τοῦ προβλήματος τῆς προελεύσεως καὶ καταγωγῆς αὐτῆς. Δὲν εἶναι ἄγνωστοι αἱ συχναὶ πολλῶν

αἰτιάσεις κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὡς δῆθεν ἐξ Ἀνατολῶν προερχομένης καὶ ὑπὸ στοιχείων ξένων πρὸς τὴν ἔθνικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἡμῶν διαποτιζομένης, εἰς σημεῖον μάλιστα τοιούτον, ὥστε μετὰ περισσῆς δυσκολίας νὰ ἀνακαλύπτωνται ἐν αὐτῇ καὶ ψήγματα ἐστω Ἑλληνικότητος. Αἱ τοιαῦται αἰτιάσεις δὲν εἶναι νέαι. Ἀκούονται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Καὶ ἐπηρεάζουσι δυσμενῶς πολλοὺς ἐξ ἑκίνων, οἵτινες, καταλλήλως καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἀδιασείστων στοιχείων διαφωτίζομενοι, θὰ ἀπέβαινον ἔνθερμοι ὑποστηρικταὶ τοῦ προγονικοῦ τούτου θησαυροῦ τῆς Ἐκκλησίας. Δυστυχῶς δμως, ἔξαιρέσει ἐλαχίστων ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, μονογραφιῶν καὶ ἐλλιποῦς δὲς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σχετικῆς ἀρθρογραφίας, τὸ ζήτημα δὲν ἔχει ἐπιστημονικῶς ἔξαντληθῆ, παρὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ σημασίαν καὶ σπουδαιότητα, καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐπιστήμη τῆς βυζαντινῆς μουσικολογίας εὑρίσκεται παρ' ἡμῖν εἰσέτι ἐν σπαργάνοις, ἐλάχιστοι δὲ εἰδικοὶ ἐπιστήμονες ὑπάρχουσιν ἐν προκειμένῳ ίκανοι νὰ φέρωσιν εἰς φῶς τὰ πορίσματα σοβαρῶν αὐτῶν μελετῶν πρὸς στήριξιν τῆς Ἑλληνικότητος τῆς μουσικῆς τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τοῦτο, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς ξένας χώρας ἐπιδεικνύεται μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὰ θέματα τῆς βυζαντινῆς μουσικολογίας καὶ εἰδικά ἴνστιτούτα μελετῶν ἔχουσιν ἐκεῖ ἰδρυθῆ καὶ ἐπιστήμονες ἀσχολοῦνται ἐπὶ σειράν ἐτῶν μὲ τὰ συναφῆ ἐπιστημονικὰ προβλήματα, καὶ συνέδρια διοργανοῦνται διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ἀπόψεων ἐπὶ τῶν προβλημάτων τούτων καὶ γενικῶς ἀναπτύσσεται σοβαρὰ δραστηριότης περὶ τὴν ἐπίλυσιν ἡ ἔξιχνίασιν ζητημάτων σχέσιν ἔχόντων μὲ τὴν βυζαντινὴν μουσικήν. Εἰς τὴν πατρίδα μας ὑπάρχει συνεστημένον ἀπό τινων ἐτῶν τὸ Ἰδρυμα βυζαντινῆς μουσικολογίας ὅπερ δμως

ἔνεκεν ἐλλείψεως ἐπαρκῶν μέσων καὶ τοῦ ἀναγκαῖοντος ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ ἐπέτυχεν δλίγα τινὰ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην τῆς ἐρεύνης τῶν πηγῶν τῆς βυζ. μουσικῆς. Ἐλπίζομεν βασιμώς δτι ἡ Ἰδρυσις τοῦ Ἱδρύματος τούτου δնναται νὰ προσφέρῃ πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸν τομέα προβολῆς τῆς ἐκκλησ. μουσικῆς καὶ νὰ συμβάλῃ κατὰ τρόπον θετικὸν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν φλεγόντων αὐτῆς προβλημάτων, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἔμπειρικῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἔτυχον ἀντιμετωπίσεως. Ἔὰν ἐπανδρωθῇ τὸ Ἱδρυμα τοῦτο διὰ τοῦ καταλλήλου ἐπιστημονικοῦ δυναμικοῦ καὶ ἀναπτύξῃ συστηματικὴν ἐρευνητικὴν δραστηριότητα, εἶναι δυνατὸν νὰ καταστῇ ἐφόμιλλον τῶν ἡδη συνεστημένων παρεμφερῶν Ἱδρυμάτων τῆς ἀλλοδαπῆς, διότι αἱ μέχρι τοῦδε ἀναπτυχθεῖσαι ὑπὸ αὐτοῦ δραστηριότητες ἀποτελοῦσιν ἔχεγγυον τῆς μελλοντικῆς ἔξελιξεως τοῦ Ἱδρύματος τούτου εἰς πρότυπον ἵνστιοντον ἐρευνῶν, δπερ διὰ τῶν ἐκδόσεων, συναυλιῶν καὶ λοιπῶν αὐτοῦ ἐκδηλώσεων θὰ προσφέρῃ εἰς τὸ κοινὸν μίαν αὐθεντικὴν μαρτυρίαν ἐπὶ τοῦ μουσικολογικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θέματος.

Είναι φανερὸν δτι ἡ ἐπιστήμη τῆς βυζ. μουσικολογίας ἔχει εὐρεῖς δπωσδήποτε δρίζοντας ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως, διότι τὰ συναπτόμενα πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς θέματα εἰναι πολλὰ καὶ ποικίλα.
Ἐν τοῖς πρόσθεν ἀνεφέρθημεν μόνον εἰς τὸ θέμα τῆς προελεύσεως τῆς βυζ. μουσικῆς, σπουδαιότερον βεβαιώς καθ' ἑαυτό, ἀλλ' δπωσδήποτε μὴ ἐξαντλοῦν τὸ ἐπιστημονικὸν διαφέρον τῶν εἰδικῶν. Παραλλήλως ὑπάρχουσι πρὸς μελέτην καὶ ἄλλα θέματα ἐπὶ μέρους, ὡς εἰναι λ.χ. τὸ πρόβλημα τῆς ἀναγνώσεως μουσικῶν κειμένων πρὸ τῆς ἀλώσεως, τὸ τοιοῦτον τῶν διθνείων τυχόν ἐπιδράσεων ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστι-

κῆς μουσικῆς κ.ἄ., ἀτινα ἀναμένουσιν ὑπεύθυνον ἀντιμετώπισιν ἐκ μέρους εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ἵκανῶν δπως μετὰ λόγου ἀντιπαρατάξωσι τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν, καὶ δὴ καὶ κατὰ τρόπον πειστικόν, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν βαλλομένων, κατὰ κανόνα, πλὴν δρθῶν θέσεων τῆς Ἐκκλησίας ἔναντι τῆς βυζαντινῆς αὐτῆς μουσικῆς. Ταῦτα πάντα ἀποτελοῦσι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης τῆς βυζ. μουσικολογίας καὶ εἶναι περιττὸν νὰ ὑπογραμμίσωμεν δποίαν ὑπηρεσίαν πρόκειται νὰ προσφέρῃ ἢ διαπραγμάτευσις αὐτῶν εἰς ἐπίπεδον ἐπιστημονικὸν καὶ ἢ κατάληξις εἰς πορίσματα ὑπεύθυνα καὶ ἀναντίλεκτα, διὸν θὰ προβληθῇ ἢ βυζ. μουσικὴ ὡς παραδοσιακὴ ἑθνικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ κληρονόμια καὶ θὰ διαλυθῶσι τὰ περὶ αὐτῆς κακῶς μέχρι σήμερον πιστευόμενα παρ' ἀνθρώπων μὴ ἔχόντων ἐνδιατρίψει εἰς τὰ τῶν πηγῶν αὐτῆς. Ἰδοὺ διατὶ νομίζομεν ὅτι ἢ καλλιέργεια τῆς βυζ. μουσικολογίας δύναται νὰ προβάλῃ καὶ νὰ διασώσῃ τὴν βυζαντινὴν μουσικήν.

Είναι καιρός πλέον να έξελθωμεν τού χώρου της έμπειρικής και άπλως συναισθηματικής αντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων τῆς βυζ. μουσικῆς, πρᾶγμα δπερ δὲν είναι βεβαίως κακόν, ἀλλ' ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας ἀνεπαρκὲς πρὸς διαφύλαξιν καὶ ὑπεράσπισιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης κληρονομίας, ἐν ὅψει τῶν κατ' αὐτῆς ποικίλων αἰτιάσεων καὶ τῆς ἔξαπλωσεως αὐτῶν. "Οταν ἀκούωνται ἀπόψεις καὶ διατυπῶνται θέσεις ἀπαράδεκτοι ἀπό τε ἐκκλησιαστικῆς, ἴστορικῆς καὶ ἐθνικῆς πλευρᾶς διὰ τὴν βυζ. μουσικήν, μόνη ἐνδεδειγμένη δόδος ἀντιδράσεως είναι ἡ ὀνεύρεσις καὶ ἐπίκλησις σοφιστῶν καὶ ἐπὶ ἐπιστημονικῶν δεδομένων ἐρειδομένων ἀντιθέτων ἐπιχειρημάτων, δυναμένων νὰ διασκεδάσωσιν ἀρκούντως ἀπόψεις πεπλανημένας καὶ ἐν πάσῃ

περιπτώσει βλαπτικάς τοῦ κύρους τῆς βυζ. μουσικῆς καὶ νὰ ἔξασφαλίσωσιν εἰς αὐτὴν οὐδὲν ἐπιβίωσιν, ἐν εἴδει μουσειακοῦ ὑλικοῦ, ἀλλά, καὶ κυρίως, ἐνεργὸν παρουσίαν εἰς τὸν ὄρθρόδοξον λατρευτικὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἔπομένως καθίσταται πρόδηλος ἡ τε ἀναγκαιότης καὶ ἡ χρησιμότης τῆς καλλιεργείας καὶ παρ' ἡμῖν τῆς βυζ. μουσικολογίας καὶ ἡ πολύτιμος αὐτῆς συνδρομὴ εἰς τε τὴν προβολὴν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς Ἐκκλησίας μουσικῆς.

8. Αἱ διαλέξεις καὶ αἱ ἔκδόσεις μονιμοτέλειαν τούτου ἐλέχθησαν ἡδη παρεμπιπτόντως ἐν τοῖς πρόσθεν δλίγα τινά, ἀτινα συμπληροῦμεν ἐνταῦθα, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσφη ἡ διοργάνωσις διαλέξεων μουσικολογικοῦ περιεχομένου καὶ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος δύναται τὰ μάλιστα νὰ συμβάληται εἰς τὴν προβολὴν τῆς Ἐκκλησίαστικῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δργανοῦνται πότοσον εἰς τὰς Ἀθήνας, δσον καὶ εἰς ἐπαρχιακὰς πόλεις διαλέξεις περὶ θέματα τῆς πατρώας ἐκκλ. μουσικῆς, ὡν τὴν διαπραγμάτευσιν ἀναλαμβάνουσιν εδήμονες μουσικολόγοι ἡ κληρικοί, προσφέροντες οὕτω πολύτιμον εὐκαιρίαν γνωριμίας τοῦ ἀκροατηρίου αὐτῶν μετὰ τῶν ποικίλων πτυχῶν τοῦ πελωρίου εἰς ἔκτασιν μουσικολογικοῦ ζητήματος. Καὶ ναὶ μὲν εἶναι ὥσαντως γνωστὸν ὅτι τὰς ἐν λόγῳ διαλέξεις χαρακτηρίζει ἐν πολλοῖς στροφῇ τις πρὸς τοὺς ὑμνολογικοὺς θησαυροὺς τῆς Ἐκκλησίας, οὐχ ἡτον καὶ ἡ προβολὴ τῶν τοιούτων θησαυρῶν καὶ ἡ προσπέλαισις τῶν πολλῶν εἰς τὰς δυσβάτους διπωσδήποτε ἐννοιολογικάς, καλολογικάς καὶ λοιπάς ἀτραπούς αὐτῶν, συνιστῷ θαυμασίαν ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς προβολῆς τῆς Ἐκκλησίαστικῆς μου-

σικῆς, διότι τοῦτο μὲν τονίζει τὴν σημασίαν καὶ ἀξίαν μιᾶς παραδοσιακῆς δημιουργίας, οὐα ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὑμνολογία, τοῦτο δὲ διότι ἡ ὑμνολογία αὕτη εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη πρὸς τὴν βυζ. μουσικήν, διὰ τῆς μελῳδίας τῆς ὧδης καὶ ἀποδίδεται. Κατὰ συνέπειαν εἶναι προφανής ἡ προκύπτουσα διὰ τὴν βυζ. μουσικὴν ὠφέλεια. Τοῦτο δῆμος δὲν ἐμποδίζει ὅπως τονισθῇ ἡ ἀνάγκη τῆς δι' ἐκλαϊκευτικῆς μεθόδου ἀναπτύξεως εἰς τὸ εὐρὺ κοινὸν ὀρισμένων ἐπιστημονικῶν μουσικολογικῶν θεμάτων ἀπτομένων καιρίων πτυχῶν τοῦ δλου μουσικολογικοῦ ἡμῶν ζητήματος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ διαδοθῶσιν εὐρέως αἱ ὁρθαὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου θέσεις καὶ διαλυθῶσι παρεξηγήσεις καὶ προκαταλήψεις, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων, ὃς ἡδη ἔχει λεχθῆ τόσον ἀδικεῖται καὶ ταλαιπωρεῖται ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν μουσική.

Διὰ τῶν ὧς εἴρηται, ἐξ ἄλλου, διαλέξεων ἀναπτύσσεται μία εὐγενής ἐπιστημονικὴ ἄμιλλα μεταξὺ κείνων, οἵτινες δύνανται νὰ θέσωσι τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτῶν δυνάμεις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς μουσικολογίας, τίθενται δὲ παραλλήλως καὶ αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ παρ' ἡμῖν ἀνθούσης διπωσδήποτε ἐπιστημονικῆς δραστηριότητος ἐν τῷ μουσικολογικῷ τομεῖ μεθ' δλων τῶν εὐεργετικῶν ἐπιπτώσεων αὐτῆς.

Πρὸς τῇ διὰ διαλέξεων εἰς δημοσίας αἰθούσας προσπαθείᾳ διὰ τὴν προβολὴν καὶ διάδοσιν τῆς παραδοσιακῆς Ἐκκλησίαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, καὶ ἡ ἔκδοσις μουσικῶν κειμένων δύναται νὰ προσφέρῃ σχετικὴν ὑπηρεσίαν. Σήμερον τὸ ἔργον τοῦτο ἔχουσιν ἀναλάβει μεμονωμένοι ἐκδόται, καθηγηταὶ ἡ Ἱεροψάλται, οἵτινες ἐπωμίζονται τὸ πολλάκις δυσ-

βάστακτον βάρος τῆς ἐκδοτικῆς δαπάνης διακινδυνεύοντες τὴν οἰκονομικὴν ζημίαν εἰς ἥν, μετὰ βεβαιότητος, ἄγουσιν αἱ τοιαῦται ἐκδόσεις. Καὶ εἶναι ἀσφαλῶς πρὸς ἔπαινον αὐτῶν, ὅτι ἐκ τοῦ γλίσχρου καὶ πενιχροῦ ἐνίστε βαλαντίου αὐτῶν προσφέρουσι τὰ δέοντα ἵνα ἴδωσι τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Μέλισσαι καὶ Τριψίδαι καὶ Δοξαστάρια καὶ Λειτουργικὰ καὶ πολλὰ ἔτερα μουσικὰ βιβλία περιλαμβάνοντα συνθέσεις αὐτῶν τῶν ἴδιων ἢ διασκευὰς ποικίλας εἴτε κατὰ τὸ ὑφος τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἴτε κατὰ τὴν παράδοσιν ἢν οὗτοι ἐκληρονόμησαν ἀπὸ τῶν διδασκάλων αὐτῶν. Αἱ τοιαῦται ἐκδόσεις βεβαίως δὲν διαθέτουσι πᾶσαι τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ περιλαμβάνωσι καὶ μαθήματα ἀποδιδόμενα ἰδιοτύπως κατ' ἀνεύθυνον τρόπον. Τὸ μειονέκτημα τούτο εἶναι σοβαρώτατον καὶ δέον νὰ ἀντιμετωπισθῇ, διότι ἡ κυκλοφόρησις καὶ διάδοσις μουσικῶν θέσεων μὴ προσιδιαζουσῶν πρὸς τὸ γνήσιον ὑφος τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ παράγοντα δυσφημιστικὸν τῆς μουσικῆς. Βεβαίως δὲν δύναται τις νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν μουσικὴν δημιουργίαν. Τούτο ἀλλωστε θὰ ἀπετέλει ἀσυγχώρητον σφάλμα. Δὲν εἶναι παραδεκτὸν νὰ πιστευθῇ ὅτι ἐν δύναμι δῆθεν τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἐμμονῆς εἰς ταῦτην θὰ ἀποσκοροκίσωμεν πᾶσαν νέαν δημιουργίαν. "Οχι. Ἀντιθέτως διφείλομεν νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν τοιαύτην τάσιν, ἀρκεῖ νὰ ἐκδηλώται αὕτη ἐντὸς ὀρισμένων πλαισίων γενικῶς παραδεκτῶν, λαμβανομένης πάντοτε ὅπ' ὅψιν καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκκλησ. μουσικῆς.

Τούτων οὕτως ἔχόντων, θὰ ἦτο ἵσως προτιμώτερον ἔὰν τὰς τοιαῦτας μουσικὰς ἐκδόσεις ἀνελάμβανεν ὑπὸ τὴν ἴδιαν αὐτῆς εὐθύνην ἡ εἰδικὴ Μόνιμος Συνοδικὴ Ἐπιτροπή, ἐλέγχουσα ἀπαραιτήτως προη-

γουμένως τὰ χειρόγραφα καὶ παρέχουσα τὴν ἔγκρισιν αὐτῆς μόνον εἰς ὅσα ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ ὃς ἄνω πλαίσια. Ἀλλως εἶναι προτιμώτερον νὰ ἐμποδίζωνται ἐκδόσεις ἀκαταλήλων βιβλίων, ἀτινα ζημίαν μᾶλλον ἢ ὠφέλειαν προσπορίζουσι τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὸ θέμα βεβαίως τῆς οἰκονομικῆς δαπάνης διὰ τὰς τοιαῦτας ἐκδόσεις εἶναι σοβαρώτατον καὶ θὰ ἥδυνατο προσεχῶς νὰ ἀπασχολήσῃ τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τρόπον ὃστε νὰ ἐνθαρρύνωνται οἱ δυνάμενοι νὰ προσφέρωσι μίαν μουσικὴν ἐκδοσιν, ἀντὶ νὰ ἐμποδίζωνται, ὃς συμβαίνει σήμερον μὲ πολλοὺς ἔξ αὐτῶν.

9. Οἱ Τεράρχαι καὶ οἱ κληρικοὶ ἐν γένει. Θὰ ἥδυνατο τις ἵσως νὰ ὑποθέσῃ ὅτι μημονεύοντες τῶν Τεραρχῶν καὶ ἐν γένει τῶν κληρικῶν ὡς παραγόντων προβολῆς καὶ διαδόσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς παραβιάζομεν ἀνοικτὰς πύλας ἢ ὅτι κομίζομεν γλαῦκα εἰς Ἀθήνας, ἐφ' ὅσον θὰ ἐθεωρεῖτο αὐτονόητος ἢ συμβολὴ τούτων εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ διμολογηθῇ ὅτι οὐχὶ σπανίως καταπολεμεῖται ἢ πάτρα τῆς Ἐκκλησίας ημῶν μουσικὴ ἐκ μέρους ἐκείνων, οἵτινες ὠφειλον νὰ εἶναι οἱ φυσικοὶ αὐτῆς ὑπερασπισταὶ καὶ παραστάται καὶ προστάται καὶ φύλακες. Μεταξύ δὲ τούτων συγκαταλέγονται ἀτυχῶς καὶ τινες κληρικοὶ, οἱ ὅποιοι παρασυρθέντες οἱ Ἰδοι εἴτε ἐκ λόγων συναισθηματικῶν, εἴτε ἐνεκα ἀγνοίας εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὁθνείας κοδικῆς μουσικῆς ὡς δημιουργοῦ εὐλαβῶν ἐμπειριῶν καὶ ἕρεμος ἀτμοσφαιρίας, βάλλουσι κατὰ τῆς παραδοσιακῆς βιβλιομουσικῆς ὡς δῆθεν ἀτηρχαιοφέντης καὶ μὴ τάχα προσιδιαζούσης πρὸς τὸ ὄλον περίγραμμα τῆς συγχρόνου λατρευτικῆς πραγματικότητος, ὃς αὕτη ἔχει

διαμορφωθή ἐπὶ τῇ βάσει δεδομένων ξένων πρὸς τὸ γνήσιον ὄρθοδοξὸν πνεῦμα. Οὗτοι, ως εἶναι ἐπόμενον, γίγνονται παραίτιοι περιφρονήσεως καὶ ἐκποδῶν θέσεως τῆς θρησκευτικῆς ταύτης καὶ ἔθνικῆς ἡμῶν κληρονομίας, ἐπὶ ἀντιστοίχῳ προβολῇ καὶ ἐπικρατήσει στοιχείων ξένων πρὸς τὸ ἱερὸν περιβάλλον τοῦ ὄρθοδοξοῦ ναοῦ. Τὸ κακὸν εἶναι ἔτι βαρύτερον ἐὰν ἀναλογισθῇ τις τὰς δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις τῆς τακτικῆς ταύτης ἐπὶ τῶν λαϊκῶν κυρίως παραγόντων, τῶν διεκδικούντων νὰ ἔχωσι λόγον ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Διότι οὗτοι, πράττοντες ὡς ἐδιδάχθησαν, φέρονται μὴ στέργοντες εἰς ὑποστήριξιν τοῦ παραδοσιακοῦ μουσικοῦ πλούτου, συμβάλλοντες καὶ οὗτοι μὲ τὴν σειράν των εἰς τὴν ἀποδυνάμωσιν τῆς παρατάξεως ἐκείνων, οἵτινες ως τιμαλφέστατον δώρημα θεωροῦντιν οὐ μόνον τὴν μουσικὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ πᾶν διὰ τοῦ οὖτος τὴν ζυμωμένον μὲ τὰς ἔθνικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις καὶ φέρεται ἐπὶ αἰδνας ως ἄλλῃ κιβωτὸς τῆς διαθήκης ἐπὶ τῶν ὅμων τῶν ὀλίγων ἀξίων λάτρεων τῆς παρακαταθήκης, ἢν αἱ γενεαί τῶν ἐλλήνων ἐκληροδότησαν εἰς τοὺς ἐπερχομένους.

Ἄλλος ὑπάρχοντιν εὐτυχῶς, μεταξὺ τῶν τε Ἱεραρχῶν καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐκτιμῶντες τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν τῆς βυζαντικῆς εἰς τὸν ὄρθοδοξὸν λατρευτικὸν χῶρον, δράττονται πάσης εὐκαιρίας διὰ νὰ προωθήσωσι τὴν διάδοσιν καὶ προβολὴν αὐτῆς. Οὗτοι εἶναι ἀσφαλῶς ἀξιέπαινοι διὰ τοῦτο, διότι ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐμπνέονται ἐκ τοῦ ἀμιγῆς ἐλληνορθοδόξου πνεύματος καὶ ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑπερασπίσωσιν ως ἀτομα ἐκεῖνο τὸ ὄποιον ἐκτιμῶσιν. Ἡ τοιαύτη δὲ τῆς βυζαντικῆς μουσικῆς ὑπεράσπισις ἢ προβολὴ ὑπὲρ τῆς πάσης θυσία

τῶν ἐπιτυγχάνεται εἴτε διὰ τῆς στρατολογήσεως νέων, πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἱερᾶς τοῦ ψάλλειν τέχνης καὶ ἐπανδρώσεως τῶν ὑφισταμένων εἰδικῶν σχολῶν, εἴτε διὰ τῆς εὑρείας διαδόσεως τῶν ἀληθῶν διαστάσεων τῆς τέχνης ταύτης καὶ μησέως εἰς τὰ ἄγνωστα μυστικὰ αὐτῆς πολλῶν ἐφιεμένων δπως ἀποκτήσωσι γνῶσιν αὐτῆς, εἴτε διὰ τῆς καθ' οἰονδήποτε τρόπου ἐνισχύσεως πάσης συναφοῦς προσπαθείας, καταβαλλομένης φιλοτίμως παρ' ἄλλων. Οἱ αὐτοὶ κληρικοὶ εἰς τοὺς ναούς, οἵτινες τελοῦσιν ὑπὸ τὴν εὐθύνην αὐτῶν, ἔχουσιν εἰσαγάγει τὴν βυζαντινὴν διαπαιδαγωγοῦντες οὕτως ὄρθδως καὶ τὸ ἐκκλησίασμα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀποκτήσεως ὑγιῶν ἀντιλήψεων ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Πολλοὶ ἔξι ἄλλους ἔξι αὐτῶν ἀναλαμβάνουσιν οἱ ἴδιοι νὰ ἐκμάθωσιν εἰς μικρὰ παιδία καὶ νέους τὴν ἱερὰν τέχνην τῆς ψαλτικῆς, ἔξασφαλίζοντες οὕτω τὴν ἐπιβίωσιν τῶν φορέων αὐτῆς. Ἡ συμβολὴ αὐτῆς εἶναι ὄντως πολύτιμος, ἵδιας εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἔνθα ἢ σπάνις ψαλτῶν κατηρτισμένων εἶναι περισσότερον ἐκδηλος καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπανδρώσεως τῶν ἱεροψαλτικῶν ἀναλογίων περισσότερον ὁξύ.

Γενικῶς εἰπεῖν οἱ κληρικοὶ δύνανται νὰ ἀποβῶσιν, δπου δὲν ἔχουσιν εἰσέτι ἀποβῆν, ἔνθερμοι ὑποστηρικταὶ τῆς βυζαντικῆς μουσικῆς καὶ βασικοὶ παραγοντες προβολῆς καὶ διαδόσεως αὐτῆς, δεδομένου δτι ἡ ὑπεροχικὴ ὄπωσδήποτε θέσις αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρέχει εἰς τούτους τὴν δυνατότητα ταύτην. Εἶναι δὲ ὄντως παρήγορον τὸ φαινόμενον δτι οἱ πλεῖστοι ἔξι αὐτῶν ἐκδηλώνουσι τὴν προτίμησιν αὐτῶν πρὸς ἐπικράτησιν τῆς βυζαντικῆς μουσικῆς. Διότι ἐὰν οἱ κληρικοὶ ἐνστερνισθῶσι τὰς ὑπὲρ αὐτῆς ἀπόψεις καὶ ταχθῶσιν ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τῆς πάσης θυσία

επιβιώσεως αὐτῆς, τότε θὰ ενρωσι καὶ τοὺς τρόπους
ίνα καὶ πρακτικῶς ἔξασφαλίσωσιν αὐτῇ δ, τι δεῖ πρὸς
τὸν σκοπὸν τοῦτον. Καὶ δέον νὰ λεχθῇ δtti οἱ κληρι-
κοὶ εἶναι οἱ πλέον κατάλληλοι καὶ πλέον φυσικοὶ
τῆς ἐκκλησίας. μουσικῆς ὑπερασπισταὶ καὶ ώς ἐκ τού-
του εὐλόγως ἀναμένονται παρ' αὐτῶν συγκεκριμέναι
ἐνέργειαι, πρὸς ὑλοποίησιν τῶν τοιούτων εὑμενῶν
ἀντιλήψεων αὐτῶν. "Αλλως τὸ ρεῦμα τοῦ ἀσυγκρα-
τήτου μιμητισμοῦ παντὸς ἔξωθεν εἰσπηδῶντος εἰς
τὸν ἔλληνικὸν χῶρον στοιχείου, δὲν θὰ ἀφῆσῃ ἀνε-
πρέαστον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ θὰ δημιουργή-
σῃ καὶ εἰς αὐτὴν προβλήματα, παρεμφερῆ πρὸς ἐ-
κεῖνα τὰ δροῖα ἀντιμετωπίζουσιν ἡδη πολλοὶ τομεῖς
τῆς συγχρόνου πολιτιστικῆς δομῆς.

10. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία. Τε-
λευταίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν παραγόντων ἐκείνων,
ἔξ ὅν ἥρτηται ἡ προβολὴ καὶ ἡ διάδοσις τῆς βυ-
ζαντινῆς μουσικῆς ἀναφέρομεν τὴν ἐκκλησιαστικὴν
ἡγεσίαν, τούτεστι τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλη-
σίας ἡμῶν. Αὕτη, οὖσα ἐκ τοῦ νόμου τεταγμένη ίνα
προμαχῆ τῶν ἐκκλησίας. παραδόσεων, ἔχει ἀναμφισβη-
τήτως πρωτεύουσαν ἀρμοδιότητα δπως διὰ τῶν ὑπ'
αὐτῆς ἐκάστοτε λαμβανομένων μέτρων συμβόλληται
ἀποφασιστικῶς εἰς τὸν ἐν τοῖς λατρευτικοῖς χώροις
ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ παραδοσιακοῦ ἐκκλησίας.
μέλους, ἀποφαινομένη ὑπευθύνως περὶ αὐτοῦ καὶ μὴ
ἐπιτρέπουσα εἰς τὸ ρεῦμα ἡ τὴν ἀτομικὴν πρωτο-
βουλίαν νὰ διαμορφώνῃ τὸ τοιοῦτο μέλος ἐρήμην
αὐτῆς.

Εἶναι ἀληθές δtti οἱ τῷ σημείῳ τούτῳ παρατη-
ρεῖται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν μία ἀπράγμων ἀδιαφο-
ρίσ, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον δὲν εἶναι τοσον εὐ-
κολος δ ἐκ τῶν ἄνω προσδιορισμός, καὶ δη καὶ μετ'

ἀξιώσεων ἐπιβολῆς, τοῦ ἐκάστοτε φέροντος τὴν ἔγ-
κρισιν τῆς ἐκκλησίας. ἡγεσίας ἐκκλησίας. μέλους. Ἔνεκα
δὲ τῆς τοιαύτης δρανείας, δφειλομένης καὶ εἰς τὴν
ἀτελῆ δργάνωσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῶν
πραγμάτων, ἀφίεται ἐλευθέρα ἡ ὁδὸς πρὸς ἐμφάνι-
σιν, διαμόρφωσιν καὶ ἐν πολλοῖς ἐπικράτησιν δια-
φόρου μορφῆς μουσικῶν συστημάτων, ποικιλόντων
ἀπό τε ἐπόψεως ὑφους, δομῆς καὶ ἀποδόσεως καὶ ἀπό
πλευρᾶς προελεύσεως, τοῦθ' ὅπερ ἐπιτείνει τὴν ὑφι-
σταμένην σήμερον σύγχυσιν. Διότι σήμερον ἀκού-
ονται ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησιαστικαὶ μελῳδίαι, διεκδι-
κοῦσαι τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐκκλησίας. παραδόσεως, χω-
ρίς νὰ ὑπάρχῃ ἡ δυνατότης νὰ δοθῇ εἰς τὰς ἔξ αὐτῶν
γνησιωτέρας ἡ σφραγὶς τῆς Συνοδικῆς ἐγκρίσεως.
Τοιουτορόπως, παραλλήλως ἀναπτύσσονται διαφό-
ρου ὑφῆς μέλη, ἀπό τῶν αὐτηρῶν, ως λέγονται,
παραδοσιακῶν ἡ πατριαρχικῶν, μέχρι τῶν εὐρωπαϊ-
κῶν, καὶ τὸ δλον θέμα ἀναμένεται νὰ λυθῇ τρόπον
τινὰ ἐκ τῶν κάτω, δηλ. ἐκ τῆς τελικῆς ἐπικρατήσεως
τοῦ δημοφιλεστέρου καὶ ἐλκυστικωτέρου ἔξ αὐτῶν.
"Αλλ' εἶναι προφανές, δtti οἱ ἀκαθοδήγητος λαὸς δὲν
εἶναι πάντοτε εἰς θέσιν νὰ ἐπιλέξῃ τὸ πρέπον, ρίπτει
δ' ἐκάστοτε τὴν ψῆφον του εἰς τὸ ἄρεστόν. Ἐάν δὲ
γίνῃ δεκτὸν δtti η Ἱεραρχία εἶναι ὁ ἐρμηνεὺς τῆς
παραδόσεως εἰς πάντα τὰ ἐκκλ. θέματα, θὰ καταστῇ
σαφῆς ἡ ἀνάγκη δπως ἔξ αὐτῆς καὶ πάλιν ἔξαρτηθῇ
ἡ λύσις τοῦ παρ' ἡμῖν μουσικολογικοῦ προβλήμα-
τος.

"Ανεξαρτήτως ὅμως τῆς τοιαύτης πλευρᾶς τοῦ
θέματος, ἡ ἀντιμετώπισις τῆς δροίας προϋποθέτει,
ως ἐλέχθη, σοβαρὰν ἐνασχόλησιν τῆς ἐκκλησιαστι-
κῆς ἡμῶν ἡγεσίας πρὸς τὸ καθόλου μουσικολογικὸν
ζήτημα, προβάλλει ἐν συσχετισμῷ πάντοτε πρὸς τὴν
ἀνάγκην τῆς ἐπιβιώσεως τῆς ἐκκλ. μουσικῆς καὶ ἡ

έτερα πλευρά, καθ' ἣν ἀποτελεῖ καθῆκον τῆς Ἱεραρχίας ἡμῶν ὅπως, μέχρις οὗ εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ κυρώσῃ δι' ἐπισήμου αὐτῆς ἀποφάσεως τὴν βιοσιμότητα τοῦ παραδοσιακοῦ μέλους, μεριμνήσῃ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἥδη καταβαλλομένων φιλοτίμων προσπαθειῶν διὰ τε τὴν προβολὴν καὶ διάδοσιν αὐτοῦ. Τὸ ἡθικὸν βάρος τῆς ἡγεσίας τῆς Ἑκκλησίας ἡμῶν, ριπτόμενον καταλλήλως ἐπὶ τῶν ὡς εἴρηται προσπαθειῶν, δύναται νὰ προεξοφλήσῃ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν καὶ νὰ δόηγήσῃ εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν τεταγμένων στόχων ἐπ' ὀφελείᾳ τῆς πατρίου ἡμῶν μουσικῆς. Διότι ἐὰν ἡ Ἱεραρχία δὲν συμβάλῃ ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν παρ' ἡμῖν τοῦ καταλλήλου ἐκείνου κλίματος, τοῦ εὐνοοῦντος τὴν διάδοσιν τῆς βυζ. μουσικῆς καὶ δὲν ἐνδιαφερθῇ κατὰ λόγον κυρίας ἀρμοδιότητος διὰ τὴν ἐν χρήσει διατήρησιν αὐτῆς, θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀποδύναμωσιν τοῦ ἔργου, διπέρ πάντες οἱ ἐν τοῖς πρόσθεν μνημονευθέντες παράγοντες ἐπιτελοῦσι, καὶ θὰ ἀπουσιάσῃ ἀνεπιτρέπτως ἀπὸ τὸ ἑθνικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο προσκλητήριον. Εἶναι ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ ὅπως τὸ περιεχόμενον τῆς προγονικῆς ἡμῶν παραδόσεως διαφυλαχθῇ κυρίως ἐκ τῶν ἀνω καὶ συντηρηθῇ ἀλώβητον καὶ ἀσινές, διὰ νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, δστις καὶ εἶναι δ φυσικὸς αὐτοῦ θεματοφύλαξ. Καὶ εἶναι πλέον καιρὸς ἵνα καὶ ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἑκκλησίας ἡμῶν, ὡς ὑπεύθυνον σῶμα, θέσῃ τὸ πελώριον αὐτῆς κύρος εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ τάμη τὴν ὄδον τὴν διοίαν δφειλει νὰ ἀκολουθήσῃ ἐν τῷ περαιτέρῳ αὐτῆς εξελίξει ἡ τῆς λατρείας ἡμῶν ἐκφραστικὴ γλῶσσα, ἦτοι ἡ μουσική.

Εὑνόητον τυγχάνει δτι ἡ ὠθησις τὴν ὄποιαν ἀναμένει παρὰ τῆς Ἱεραρχίας ἡ βυζ. μουσική δὲν πρέ-

πει νὰ ἡ ἀπλῶς θεωρητική, περιοριζομένη εἰς ὀραιολόγους ἀφορισμοὺς καὶ εἰς μεγαλοστόμους διακηρύξεις, ἀλλὰ δέον ὅπως μεταφράζηται εἰς τὴν λῆψιν σειρᾶς μέτρων, δι' ὃν θὰ ἐνισχυθῶσιν οἱ ταύτην ὑπηρετοῦντες πιστῶς καὶ θὰ ἐνθαρρυνθῇ πᾶσα σχετικὴ πρὸς τὴν προβολὴν αὐτῆς κίνησις. Η πρακτικὴ ὅψις τοῦ ζητήματος ἐνδιαφέρει ἀμέσως τὴν ὑπόθεσιν, διότι ἄνευ αὐτῆς δλίγα τινὰ δύναται τις νὰ ἀναμένῃ. "Ας εὐχηθῶμεν, λοιπόν, ἵνα τὸ συντομώτερον δυνατὸν ἴδωμεν τὴν σεπτὴν Ἱεραρχίαν ἐπιτελοῦσαν τὸ ἔναντι τῆς βυζ. μουσικῆς χρέος αὐτῆς καὶ ἡγουμένην, κατὰ λόγον φυσικόν, τῆς ὑπὲρ τῆς διαδόσεως αὐτῆς κινήσεως, θέτουσαν δὲ τὰς βάσεις διὰ τὴν περαιτέρω αὐτῆς προβολὴν καὶ συμπαρισταμένην εἰς πᾶσαν σχετικὴν προσπάθειαν.

* * *

Εἰς μίαν σειρὰν ἄρθρων ἐξεθέσαμεν ἐν λεπτομερείᾳ τὰς ἀπόψεις ἡμῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς προβολῆς καὶ διαδόσεως τῆς πατρφας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀναλύσαντες διεξοδικῶς δέκα ἐν δλφ παράγοντας, ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν ὄποιων δύναται, ὡς φρονοῦμεν, νὰ προαχθῇ ἡ εὐγενής αὐτῇ ἐπιδίωξις. Η βυζ. μουσικὴ συνιστᾷ ἵνα πελώριον πατρογονικὸν θησαυρόν, διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ὄποιου εἰμεθα ὑπεύθυνοι ἀπαντες ἀνεξαιρέτως οἱ νεοέλληνες, ιδιαιτέρως δμως οἱ ἐξ αὐτῶν εἵτε λόγῳ θέσεως, εἵτε λόγῳ εἰδικότητος διαθέτοντες τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια διὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ ἀγῶνος πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ. Εὕτυχής, καὶ πάνυ δικαίως, θεωρεῖται δ λαὸς ἐκεῖνος, δστις ἐνδιαφέρεται νὰ διατηρῇ στενάς σχέσεις μὲ τὰ ποικίλα στοιχεῖα τῆς παραδόσεως αὐτοῦ, τοσούτῳ μᾶλλον δσφ ἡ πρὸς τὰς ἑθνικὰς

καὶ λοιπὰς παραδοσιακὰς αὐτοῦ πηγὰς στροφή του,
ἀποβαίνει δι' αὐτὸν ἐξόχως δυναμικὴ ἔξασφαλίζου-
συ τὰ ἀναγκαῖα πλαίσια ἐντὸς τῶν δροίων δύναται
δ λαὸς οὗτος νὰ δραστηριοποιηθῇ καὶ δημιουργήσῃ,
χωρὶς νὰ διακυβεύσῃ τοὺς θεμελίους τῆς ὑποστά-
σεως αὐτοῦ. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ ἔτι ἡ παξ
τοῦτο, δτι δηλ. οἱ Ἑλληνες, παρὰ τὸ γεγονός δτι δια-
κρινόμεθα διὰ τὰς συντηρητικὰς ήμαδν ἀρχάς, ἐν
τούτοις δὲν ἐπιδεικνύομεν τὴν πρέπουσαν ἐναισθη-
σίαν, καθόσον ἀφορῷ εἰς τὴν σύνδεσιν ήμαδν πρὸς
τὰς παραδόσεις ήμαδν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐκτιθέμεθα
εἰς τὸν κίνδυνον ὅθνείων ἐπιρροῶν καὶ ἀπαμβλόν-
σεως τῶν εἴτε ἐθνικῶν, εἴτε θρησκευτικῶν ήμαδν
αἰσθητηρίων. Καὶ μόλις εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώ-
σωμεν τὰς τραγικὰς συνεπείας τῆς τοιαύτης τακτι-
κῆς, ἐξ ἣς μόνον ζημία, καὶ δὴ καὶ ἀγεπανόρθωτος,
δύναται νὰ προέλθῃ.

Πιστεύομεν δτι δὲν κινδυνεύομεν νὰ χαρακτη-
ρισθῶμεν ὡς ὀνειροπόλοι καὶ οὐτοπισταί, ἐάν δια-
κηρύξωμεν δτι καὶ ὡς ἔλληνες καὶ ὡς ὄρθοδοξοί
τὰς ρίζας ἡμῶν ἔχομεν εἰς τὸ ἀθάνατον βυζάντιον.
Ἐκεῖθεν προέρχεται ἡ ἐθνολογικὴ ἡμῶν ὑπόστασις
καὶ τὴν ὑπέροχον ἐκείνην πατρίδα δφείλομεν νὰ
νοσταλγῶμεν. Κρίμασιν, οἵς οἶδε Κύριος, ἡ χιλιετής
που ἴστορία τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ ἀδόξως ἐτερ-
ματίσθη, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα ἔξ ὧν οὗτος ἀπηρτίζετο
διεσθῆταν τὰ πλεῖστα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἐνγενοῦς
τούτου λαοῦ, ὃστε νὰ δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπα-
ναλάβωμεν δτι ὁ θεολόγος Γρηγόριος εἶπεν ὅτε
ἀντίκρυσεν ἐν Κων/λει μόνον ἔνα ναὸν ὑπάρχοντα
εἰς τὴν δάθεσιν τῶν ὄρθοδόξων, πάντας δὲ τοὺς
λοιποὺς κατειλημμένους ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν: «ἔχουσιν
ἐκεῖνοι μὲν τοὺς οἴκους, ἡμεῖς τὸν ἔνοικον». Καὶ δ
«ἔνοικος» ἐν προκειμένῳ εἶναι ὁ παραδοσιακὸς πλοῦ-

τος τῆς βυζ. μεγαλουργίας διασωζόμενος, πρὸς τοὺς
ἄλλους, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ήμῶν μουσικῇ.
Ἐνταῦθα καθίσταται πρόδηλος ἡ ἀνάγκη ὅπως, δ-
λαις ήμῶν δυνάμεσιν ὑποτηριχθῇ καὶ παντοιοτρό-
πως ἐνισχυθῇ πᾶσα προσπάθεια ἀποβλέπουσα εἰς τε
τὴν διάδοσιν καὶ προβολὴν αὐτῆς, διότι, ἐν ἐναντίᾳ
περιπτώσει, προεξοφλεῖται ἀπὸ τοῦδε ἡ τύχη αὐτῆς.

Ἐὰν δῶμας ἄπαντες οἱ ἐν τοῖς πρόσθεν κατονομασθέντες παράγοντες, ἀρμονικῶς συνεργαζόμενοι, συνεισφέρωσιν, ἔκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἑαυτοῦ δυνατότητος, τὴν πολύτιμον μικρὰν ἢ μεγάλην αὐτοῦ συνεισφορὰν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, τότε μετ' αἰσιοδοξίας θάλασσαν καὶ τὴν βυτὸν μουσικὴν νὰ καταλαμβάνῃ τὴν ὅρμοζουσαν εἰς αὐτὴν θέσιν καὶ ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ ἔθνικοῦ χώρου καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ τῆς δεούσης προσοχῆς ἐκ μέρους ἑκείνων, οἵτινες πιστοὶ εἰς τὰς παραδόσεις των, εὑφραίνονται δταν διαπιστοῦν δτι ἡ σύγχρονος πατρὶς καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς, δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἀνταλλάξωσιν οὐδὲ πολλοστημόριον ἐκ τῶν κληροδοτηθέντων εἰς αὐτούς, πρὸς χάριν σκοπιμοτήτων ἀμφιβόλου ἥθικῆς ὑποστάσεως. Ναί. Ἡ ἐμμονὴ ἡμῶν εἰς τὰ πάτρια ἐνδέχεται νὰ προσάψῃ εἰς ἡμᾶς τὴν μομφὴν τοῦ ἀπεσκληρυμμένου καὶ μονολιθικοῦ, τοῦ παρωχημένου καὶ ἀσυγχρονίστου, τοῦ καθυστερημένου καὶ ἀνεξελίκτου. Ἡμεῖς δῶμας προτιμῶμεν τὴν ἄδικον ταύτην μομφήν, ἀπὸ τῆς ἐλαφρῆς τῇ καρδίᾳ ἀπαρνήσεως καὶ προδοσίας ἑκείνων, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν διοίων ἐμεγαλούργησαν οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ ἐμεγαλύνθημεν ὡς Ἐθνος. Εἴμεθα λάτρεις τῆς παραδόσεως, χωρὶς τοῦτο νὰ ἐμποδίζῃ ἡμᾶς νὰ ἔχωμεν ἐστραμμένα τὰ μέτωπα ἡμῶν καὶ πρὸς τὴν πρόοδον, διότι πιστεύομεν δτι κάλλιστα δύναται νὰ συνδυασθῇ ἡ πρὸς τὰ πρόσω θετικὴ

πορεία μὲ τὴν ἔξαρτησιν ἐκ τῶν πηγῶν ἡμῶν. Ὁ ἀποκόπτων ἔαυτὸν ἀπὸ τῆς παραδόσεως, εἶναι ως τὸ δέντρον, οὐτινος ἀπεκόπησαν αἱ ρίζαι, καὶ ως ὁ ποταμός, οὐτινος ἐστείρευσαν αἱ πηγαί. Ἀντιθέτως ἡ παράδοσις ὀφεῖλε νὰ ἀποτελῇ τὸν ὁδηγὸν πρὸς νέας κατακτήσεις καὶ νέας ἐπιδιώξεις, αἵτινες κείμεναι ἐντὸς τῶν προδιαγεγραμμένων πλαισίων αὐτῆς, δύνανται νὰ ἀποβῶσιν ὅντως δημιουργικαὶ καὶ οὐχὶ καταλυτικαὶ δυνάμεις.

Ἐστωσαν ταῦτα, δι' ὃν κατακλείομεν τὴν μηκρὰν ταύτην μελέτην ἡμῶν, ως ἐλάχιστος φόρος τιμῆς πρὸς ἄπαντας τοὺς φορεῖς τῶν παραδοσιακῶν στοιχείων τοῦ "Ἐθνους ἡμῶν, ζῶντας τε καὶ κεκοιμημένους. Καὶ τοὺς μὲν κεκοιμημένους ἀειμνήστους θυμητοὺς, λοιποὺς κληρικοὺς καὶ λαϊκούς, κατατάξαι Κύριος ἐν σκηναῖς ἀγίων. Τοὺς δὲ ἐπιζῶντας καὶ συνεχίζοντας τὸν καλὸν ἄγῶνα τῆς ἐπιβιώσεως τῆς βυζ. μουσικῆς βλέπομεν δις θαρραλέους καὶ τιμίους τοῦ ἀγαθοῦ ἑραστάς, διὸ καὶ αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ τοῖς ἀφιερώσωμεν τὴν σειρὰν ταύτην τῶν ἡμετέρων ἄρθρων.

ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΜΟΥΣΙΚΗΝ

Οι ιεροὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας μας Κανόνες, περιβεβλημένοι ως γνωστὸν ηὐξημένον κύρος ἔναντι πάσης ἄλλης ἀνθρωπίνης αὐθεντίας, ἀποτελοῦν τὰς θεμελιώδεις διατάξεις, ὃν διέπεται ἡ ζωὴ τῆς Ἑκκλησίας ὅλως, καὶ τὸ ὅντως πηδάλιον καὶ τὴν πνευματικὴν πυξῖδα ἥτις «αὐτὴ μόνη, κατὰ ἀλήθειαν, ὀκριβῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως ἀφορᾷ εἰς τὸν Πόλον, εἰς αὐτὸν δηλαδὴ τὸν οὐρανόν· καὶ μὲ αὐτὴν... ἡμπορεῖ ἀσφαλέστατα καὶ ἀκινδυνώτατα πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἑκκλησία νὰ διευθύνῃ τὸν δρόμον τοῦ πλούτος της, εἰς ἐκείνον τὸν ὅντως γαλήνιον λιμένα τῆς μακαρίας καὶ ἀκηράτου λήξεως» (Ἀφιέρωσις ἐν Ἀγαπίου καὶ Νικοδήμου Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός). Συνταχθέντες ὑπὸ θεοφόρων ἀγίων Πατέρων ἐν πνεύματι ἀγίῳ φερομένων, καλύπτουσι ποικίλας ἐκφάνσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, καὶ ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἐν πάσῃ εὐταξίᾳ ἀνέλιξιν αὐτῆς. Ὡς ἐκ τούτου οἱ ιεροὶ οὗτοι Κανόνες, τὸ πολύτιμον κεφάλαιον ἀποτελοῦντες τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας, ἐπιβάλλεται νὰ καθίστανται εὑρύτερον γνωστοί, καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνους εἰς οὓς ἐκάστοτε ἀφορῶσιν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ ἀγνοῶνται ὑπὸ αὐ-

τῶν τὰ ἐν αὐτοῖς ὅριζόμενα ἐν σχέσει πρὸς τὰ καθῆ-
κοντα καὶ τὰς ἐν γένει ὑποχρεώσεις των. Ἐπειδὴ
δὲ Κανόνες τινές ποιοῦνται λόγον καὶ περὶ τοῦ τρό-
που καθ' ὃν δέον δπως οἱ Ἱεροψάλται ἀσκῶσι τὸ
ἱερὸν αὐτῶν λειτουργημα, ἔκριναμεν σκόπιμον νὰ
ἀφιερώσωμεν ὀλίγας γραμμάς εἰς τὴν παρουσίασιν
τῶν διατάξεων τούτων, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ὑπομ-
μνήσκομεν οὕτω πως ὠρισμένας βασικὰς ἀπόψεις
νῦν ὃν διεπνέοντο οἱ Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας ἔ-
ναντι τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ τῶν ἐν τῇ
λατρείᾳ φορέων αὐτῆς.

Καὶ ἄλλοτε ἔχομεν τονίσει ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, ἐντεταγμένη εἰς τὸν Ἱερὸν χῶρον τῆς Λατρείας μας, ἔξυπνητεῖ μέγιστον παιδαγωγικὸν ἄμα καὶ ηθικὸν σκοπόν, ώς μέσον ἀνάγον τὰς ψυχὰς ἐκ τῆς γῆς πρὸς τὸν οὐρανόν. Ὡς ἐκ τὸντού δὲν ἐπιτρέπονται παρεκκλίσεις ἀπὸ τοῦ βασικοῦ τούτου στόχου, διότι ἄλλως ἡ μουσικὴ αὗτη εἴτε ἐκτρέπεται εἰς «βεβήλους κενοφωνίας», εἴτε ἀνύψωθαι εἰς περιωπὴν αὐτοσκοποῦ, μὲν ἀποτέλεσμα νὰ καταλαμβάνῃ θέσιν, ἥτις δὲν ἀνήκει εἰς αὐτήν, ἐπὶ καταφώρῳ ἀνατροπῇ τῆς κρατούσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰξεως. Ταῦτα ἔχουσα ὑπ’ ὄψιν ἡ ἁγία Πενθέκτη (ἐν Τρούλῳ) Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ ΟἘ Κανόνος αὐτῆς ὥρισε τὰ ἐπόμενα: «Τοὺς ἐπὶ τῷ ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παραγινομένους, βουλόμεθα μήτε βοαῖς ἀτάκτοις κεχρῆσθαι καὶ τὴν φύσιν πρὸς κραυγὴν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων τε καὶ οἰκείων ἄλλα μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ κατανόξεως, τὰς ψαλμῳδίας προσάγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἐφόρῳ Θεῷ· εὐλαβεῖς γάρ ἔσεσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ

τὸ ιερὸν ἐδίδαξε λόγιον» (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα θείων καὶ ιερῶν Κανόνων τ. β', σ. 478).

Ἐρμηνεύων τὸν Κανόνα τοῦτον ὁ Ζωναρᾶς κατ’ ἀρχὴν ἐπισημαίνει τὸν χαρακτῆρα τῆς ψαλμῳδίας, διστις ἄλλωστε ἀποτελεῖ καὶ τὴν εἰδοποιὸν αὐτῆς διαφορὰν ἀπὸ τῶν κοσμικῶν ἄσμάτων. «Ἡ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γινομένη ψαλμῳδία—γράφει ὁ Ζωναρᾶς — παράκλησίς ἐστι πρὸς Θεόν, δειμένων ἡμῶν, ἵλεων ἔσεσθαι τὸ θεῖον ἡμῖν, ἐφ’ οὓς αὐτῷ προσκεκρουκαμεν» (ἐνθ’ ἀνωτ. σ. 479). Ὁ χαρακτὴρ οὗτος τῆς μουσικῆς προσιδιάζει καὶ πρὸς τὸν τόπον ἐντὸς τοῦ ὅποιου ἀκούεται. Κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα «αἱ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι, οἵκοι προσευχῶν λέγονται» καὶ ὡς τοιοῦτοι τόποι ἀπαιτοῦσιν ἀνάλογον συμπεριφορὰν πάντων τῶν ἐντὸς αὐτῶν ἴσταμένων ἀνθρώπων, οἵτινες προσέρχονται ἐκεῖ διὰ νὰ προσευχηθοῦν εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ αἰσθανθοῦν κατάνυξιν καὶ συντριβὴν εἰς τὴν καρδίαν των. Ἐπομένως γίνεται σαφὲς ὅτι ἡ ψαλμῳδία καὶ λόγῳ τοῦ σκοποῦ εἰς δὲν ἀποβλέπει, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς Ἱερότητος τοῦ χώρου τοῦ ναοῦ, ἐντὸς τοῦ ὅποιου ἀκούεται, ὀφείλει νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὰ λοιπὰ γνωστὰ εἶδη τῆς μουσικῆς δημιουργίας, τὰ δποτα χρησιμοποιοῦνται καὶ εἰς σοβαρὰς ἔτι ἀλλὰ κοσμικὰς ἐκδηλώσεις. Αὐτὸς εἶναι τὸ πρῶτον συμπέρασμα εἰς τὸ ὅποιον δηγεῖ τὴν σκέψιν μας ἡ διατύπωσις τοῦ Κανόνος ΟΕ’.

Εἰς τὴν συνέχειαν οἱ ἐρμηνευταὶ εἰδικῶτεροι καταγίνονται μὲ τὸν τρόπον ἐν γένει, δστις προσιδιάζει ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν λειτουργικῶν μουσικῶν μελῶν. Ἐρμηνεύοντες λοιπὸν τὴν ἀξίωσιν τοῦ Κανόνος ἵνα οἱ ψάλται μὴ χρησιμοποιῶσιν ἀτάκτους φωνὰς καὶ κραυγάς, ὑπογραμμίζουν δύο τινά. Πρῶτον μὲν δτι ἐφ' ὅσον ἡ ψαλμῳδία εἶναι ἰκεσία, ἐκ τούτου συνάγεται δτι «οἱ παρακαλοῦντες τε καὶ δεό-

μενοι ταπεινὸν ἥθος καὶ κατανενυγμένον ἔχειν δφεί-
λουσι» (Ζωναρᾶς) καὶ «μετὰ δακρύων καὶ ταπεινώ-
σεως» (Βαλσαμῶν) προσφέρειν τὰ προσευχητικά μέ-
λη, ἐξ ὀνόματος τῆς λατρευτικῆς συνάξεως. Δεύτερον
δὲ ὅτι ἡ ἐκδήλωσις τοῦ ταπεινοῦ καὶ κατανενυγμέ-
νου τούτου ὑφους εἶναι τὸ «μετὰ προσοχῆς καὶ κα-
τανύξεως ψάλλειν». Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ τὸ Ἱερὸν
τοῦ Ἱεροψάλτου ἀσκοῦντες λειτούργημα, δφείλουν
νὰ ἀποφεύγωσι πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ Ἱεροῦ
αὐτῶν ἔργου θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ ἀποβῇ βλαπτικὸν
τοῦ σκοποῦ εἰς ὃν διακονεῖ ἡ Ἱερὰ ψαλμῳδία. Εἰδι-
κώτερον ὁ μὲν Ζωναρᾶς σημειώνει ὅτι οἱ ψάλται
δφείλουσι «μή ἀτάκτως βοῶν καὶ τὴν φωνὴν ἐκβιά-
ζεσθαι πρὸς κραυγήν», ὁ δὲ Βαλσαμῶν ὅτι δὲν θὰ
πρέπει διὰ βοῶν «ἐπιτεταμένων» νὰ ἐπιδιώκωσιν οὐ-
τοὶ τὴν δημιουργίαν εὑμενῶν ὑπὲρ αὐτῶν ἐντυπώ-
σεων, προβάλλοντες ἀκαίρως τὸ χάρισμα αὐτῶν.

Πρὶν ἡ προχωρήσωμεν καὶ εἰς ἄλλα στοιχεῖα, ἀ-
τινα δέον νὰ ἀποφεύγῃ ὁ ἵεροψάλτης ἐν τῇ ἑκτελέσει
τῶν μελῶν, θεωροῦμεν ἀπαραίτητον νὰ ἔνδιωτρίψω-
μεν ἐπ' ὅλιγον ἐπὶ τῶν δύο τούτων ἐπισημειώθεισῶν
περιπτώσεων ἀνεπιτρέπτου ψαλμωδίας, τοσούτῳ μᾶλ-
λον καθ' ὅσον αὐται πολλάκις συναντῶνται εἰς τὴν
καθημερινὴν πρᾶξιν συμβάλλουσαι εἰς τὴν σοφαρὸν
μείωσιν τῆς ἀναμενομένης ἀποδόσεως τῶν μελῶν
καὶ εἰς τὴν ἐντεῦθεν προκαλουμένην δυσανασχέτι-
σιν τοῦ ἐκκλησιάσματος.

Καὶ ἐν πρώτοις μὲν φευκτέαι κατά τε τὸν ιερὸν Κανόνα καὶ τοὺς ἑρμηνευτὰς αὐτοῦ αἱ κραυγαί. Τί δέ ἐστι κραυγὴ διασφηνίζει ὁ αὐτὸς Ζωναρᾶς λέγων ὅτι «κραυγὴ ἐστιν ἐπιτεταμένη φωνὴ καὶ βιαίως ἐκρηγγυμένη» (Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 479). «Οπερ σημαίνει ὅτι θὰ πρέπει οἱ ψάλται νὰ ἀποφεύγωσι τὰς φωνῆτι-

καὶ ἀκρότητας, αἱ δοποῖαι ὡς ἐκρήξεις βίαιαι προσβάλλουσι τὰ ἄτα τῶν προσευχομένων πιστῶν, διασαλεύοντι τὴν ἐν τῷ ναῷ ἐπικρατοῦσαν γαλήνην καὶ φυγαδεύοντιν ἀπὸ τῶν καρδιῶν τὴν ἡρεμίαν. «Ως κραυγαὶ δέον ὁσαύτως νὰ ἐκληφθῶσι καὶ αἱ διάτοροι καὶ στεντόρειοι φωναί, διὰ τῶν δοποίων ἐνοχλοῦνται τὰ ὄνκουστικὰ τύμπανα τῶν ἀκροατῶν, ἐνῷ παραλλήλως τὸ μέγεθος τῆς φωνῆς, πολλαπλασιαζόμενον συνήθως λόγῳ τῶν ἐν χρήσει ἐν τοῖς ναοῖς μικροφωνικῶν ἐγκαταστάσεων, προσφέρεται μᾶλλον ὡς ἀνοίκειος καὶ ἀνευλαβῆς ἐκδήλωσις καὶ ὅχι ὡς ἀπὸ καρδίας συντετριμένης προερχομένη δέσησις. Συναφεῖς πρὸς τὰς κραυγὰς εἶναι καὶ αἱ ἀτάκτοι βοαί, περὶ ὃν δὲ Ἀριστηνὸς ἐπάγεται ὅτι «ἄτακτος κραυγὴ τοῦ ψάλλοντος ἀδεκτος» (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 480). Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ ψάλται ὀφείλουσι νὰ ψάλλωσι μὲ τάξιν καὶ ὅχι ἀτάκτως. Νὰ ἐκτελῶσι δηλ. τὰ μέλη καὶ μὲ κοσμιότητα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ «θρασὺ καὶ ἀνευλαβεῖς ὑφος» περὶ τοῦ δοποίου διμιλεῖ δὲ ἄγιος Νικόδημος δὲ Ἀγιορείτης (Πηδάλιον σ. 235), ἀλλὰ καὶ συμφώνως πρὸς τοὺς παραδεδομένους κανόνας τῆς μουσικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης, ὡς αὕτη μέχρι σῆμερον διασώζεται. Αἱ ἀτάκτοι κραυγαὶ ἐπίσης εἶναι καὶ ἀπεριόριστοι εἰς ἔντασιν καὶ ἔκτασιν καὶ θορυβώδεις φωνητικαὶ αὐξομειώσεις αἴτινες προσβάλλουσι τὴν ἵερότητα τοῦ χώρου. Καὶ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ αἱ λέξεις κραυγάζω καὶ κραυγὴ χρησιμοποιοῦνται εἰς ἔνδειξιν μεγάλης εἰς ἔντασιν φωνῆς μαρτυρούσης τὴν ἀπόγνωστιν ἢ τὴν μεγάλην ἀνάγκην. Εἰς τὴν Π. Διαθήκην λ.χ. ἀναγινώσκομεν: «...μετὰ κραυγῆς καὶ μετὰ φωνῆς σάλπιγγος» (Β' Βασιλ. 6, 15) ἢ «...καὶ κραυγὴν πτωχῶν εἰσακούσεται» (Ι. 34, 28) ἢ «γένομένης δὲ κραυγῆς καὶ ταραχῆς...» (Β'. Μακ. 15, 29). «Ἐκ τῶν παραδει-

γμάτων τούτων καθίσταται δῆλον ὅτι ἡ ἔννοια τῆς κραυγῆς συμπίπτει πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἡχηρᾶς καὶ ταραχῶδους καὶ μετὰ ἀπεγνωσμένης τόλμης φωνῆς.¹ Άλλὰ καὶ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην ἡ λέξις κραυγὴ χρησιμοποιεῖται ὑπὸ παρεμφερῆ ἔννοιαν, ὡς τοῦτο διαφαίνεται ἐκ τῶν χωρίων: «κραυγαζόντων δὲ αὐτῶν...» (Πρξ. 22, 23), «μετὰ κραυγῆς ἵσχυρᾶς...» (Ἐβρ. 5, 7) κ.λπ.

Κατὰ δεύτερον λόγον φευκτέαι ἐπίσης οἱ ἐπι-
τεταμέναι βοαι ἐκ μέρους τῶν ἱεροψαλτῶν. Καὶ ἐπι-
τεταμέναι βοαι εἶναι αἱ χρονικῶς ἐκτεταμέναι, αἱ
ἐπὶ πολὺ κρατοῦσαι εἰς ἀνησυχίαν τοὺς ἀκροατάς.
Δὲν ἔχουν αὗται τὴν μορφὴν παροδικοῦ τινος συ-
ριγμοῦ, ἀλλ᾽ εἶναι παρατεταμένη φωνή, ἡ ὅποια
ταράσσει τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς καὶ προσιδιάζει
μᾶλλον εἰς λαϊκάς συναθροίσεις ἢ ἐμπορικάς πα-
νηγύρεις καὶ ὅχι εἰς τὸν χῶρον τοῦ ναοῦ, διτις ὑπὸ¹
τοῦ Καρρέλ χαρακτηρίζεται ὡς «νησάκι γαλήνης».
Ἐπομένως τόσον αἱ ἀτακτοὶ βοαι καὶ κραυγαί, ὅσον
καὶ αἱ παρατεταμέναι φωναὶ ἀπόδουσι, κατὰ τοὺς
Ἱεροὺς Κανόνας, πρὸς τὴν ἵερότητα τῆς λατρείας,
καὶ πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται. Ὁ λόγος τῆς ἀπαγο-
ρεύσεως εἶναι προφανής. Τοιαῦται φωναὶ μαρτυροῦ-
σι θρασὺ καὶ «ἴπτειον» φρόνημα, δὲν συμβαδίζουσι
πρὸς τὴν σεμνότητα καὶ ταπείνωσιν αἱ δοποῖαι δέον
νὰ χαρακτηρίζωσι τὸν ἱεροψάλτην, καὶ γενικῶς ἀντι-
φάσκουν πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ψαλμῳδίας ὡς ἰκε-
σίας καὶ δεήσεως πρὸς τὸν Παντοδύναμον Κύριον.
Εἰς τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀναφερόμενος καὶ ὁ ἄγιος
Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, ἐν τῇ ἔρμηνείᾳ τοῦ Κα-
νόνος τούτου σημειώνει καὶ τὰ ἔξι: «Ἡ ἐν ταῖς
ἐκκλησίαις γινομένη ψαλμῳδία, παρακάλεσίς ἐστι
πρὸς τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἔξιλεωθῇ εἰς τὰς ἀμαρτίας

μας. "Οποιος δὲ παρακαλεῖ καὶ δέεται, πρέπει νὰ ἔχῃ ἥθος ταπεινὸν καὶ κατανευγμένον τὸ δὲ νὰ κραυγάζῃ τινάς, δηλοῦ ἥθος θρασὺ καὶ ἀνευλαβές. Διὰ τοῦτο προστάζει δὲ παρὼν Κανῶν, ὅτι οἱ ψάλλοντες εἰς τὰς ἐκκλησίας νὰ μὴ βιάζουν τὴν φύσιν των εἰς τὸ νὰ φωνάζουν δυνατά». Πολλοὶ δυστυχῶς ἐκ τῶν ἀσκούντων τὸ ἱεροψαλτικὸν λειτούργημα νομίζουν ὅτι ἐν τῇ ἴσχυρῷ καὶ ἡχηρῷ φωνῇ ἔγκειται ἡ ἐπιτυχία καὶ ἀπόλαυσις τοῦ μέλους. Πᾶν τούνατίον. Μᾶς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσωμεν εἰς σλαυικοὺς καθεδρικοὺς ναοὺς πολυμελεῖς χοροφδίας νὰ ἐκτελοῦν τὰ μέλη χαμηλοφώνως, πρᾶγμα ὅπερ ἐδημιούργει ὑποβλητικότητα καὶ κατάνυξιν. Καὶ μᾶς δίδεται ἐπίσης κατὰ καιροὺς ἐνταῦθα ἡ εὐκαιρία νὰ ἀκούωμεν δλιγομελεῖς ἐκκλησιαστικὰς χοροφδίας, ψαλλούσας ἐν ἐνοριακοῖς ναοῖς, αἵτινες κυριολεκτικῶς κραυγάζουσι, φρονοῦσαι, ἵσως, ὅτι ἐν τῇ ποσότητι τῆς φωνῆς ἔγκειται καὶ ἡ ποιότης αὐτῆς. Τὸ σημεῖον τοῦτο δέεται προσοχῆς, διότι ἐπικρατεῖ ἡ ἐσφαλμένη αὕτη ἐντύπωσις, καὶ οὕτως ἐκτὸς τῆς κανονικῆς παραβάσεως δημιουργοῦνται καὶ δυσμενεῖς συνθῆκαι διὰ τὴν κοινὴν λατρείαν καὶ προσευχῆν.

‘Αλλ’ δ Κανφν.ΟΕ’ ἐν σχέσει πρὸς τὸν τρόπον τοῦ ψάλλειν, δρίζει καὶ ἔτερα τινά. Ἀπαγορεύει δηλονότι τὸ «ἐπιλέγειν τι τῶν μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων τε καὶ οἰκείων». Ἐρμηνεύων τὴν φράσιν ταῦτην ὁ Ζωναρᾶς σημειώνει ὅτι ἀπαγορεύεται τὸ «ἐπιλέγειν τι ἀνοίκειον καὶ ἀνάρμοστον τῇ ἐκκλησίᾳ, οἴλα εἰσὶ τὰ κεκλασμένα μέλη καὶ μινυρίσματα καὶ ἡ περιττὴ τῶν μελῳδῶν ποικιλία, εἰς φόδας ἐκτρεπομένη θυμελικάς, καὶ εἰς ἄσματα πορνικά, τὰ νῦν ἐν ψαλμωδίαις ἐπιτηδεύομενα μάλιστα». Τὰ αὐ-

τά που ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βαλσαμών, ἐνῷ ὁ ἄγιος Νικόδημος δὲ Ἀγιορείτης ἔξειδικεύων ἀκόμη περισσότερον τὰ πράγματα καὶ δίδων τὴν ἑρμηνείαν τῆς φράσεως «ἀνάρμοστα τῇ ἐκκλησίᾳ», λέγει τὰ ἔξῆς: «Ποῖα δὲ εἰναι τὰ ἀνάρμοστα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν; ἀποκρίνεται δὲ Ζωναρᾶς διτὶ εἰναι τὰ γυναικοπρεπῆ μέλη, καὶ τὰ μινυρίσματα (ταῦτὸν εἰπεῖν τὰ πολλὰ περετίσματα καὶ ἡ ὑπερβολικὴ τῶν μελῳδῶν ποικιλία, ἡ δοπιά κλίνει εἰς πορνικά ḥσματα)». Ὁ αὐτὸς δὲ ἄγιος πατήρ, κατοχυρῶν καὶ ἄγιοπατερικῶν ἀποψιν ταύτην γράφει διτὶ «καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐμποδίζει πολλὰ τὰς θυμελικάς ψωλιωδίας, τὰς δρχήσεις τῶν χειρονομούντων καὶ τὰς ἐκτεταμένας βοᾶς καὶ ἀτάκτους φωνάς.. καὶ σφοδρότατα ἐλέγχει ἐκείνους ὅποι ἀνακατόνουσι μὲ τὰ πνευματικά ḥσματα τὰ ἐξωτερικὰ τῶν θεάτρων σχήματα καὶ θέσεις καὶ ἀσήμιους φωνάς... καὶ λέγει διτὶ ταῦτα εἰναι ἴδια, δχι τῶν δοξολογούντων τὸν Θεόν, ἀλλὰ τῶν παιζόντων καὶ ἀνακατονόντων τὰ τῶν δαιμόνων παίγνια μὲ τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν». Παρακατιῶν παίγνια μὲ τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν». Παρακατιῶν δὲ ἀναφέρει τὴν γνώμην τοῦ Μελετίου Πηγᾶ, καθ' ἣν «ῶσπερ οὖν τὸ σεμνὸν καὶ σύμμετρον τῆς μουσικῆς εὑπρόσιτον διὰ τὸ ἀκμαιοτέρας κατασκευάζειν τὰς καρδίας, οἷον ἀνασπῶσαν τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος. Ἀρμονία γάρ τῷ πνεύματι οἰκειότατον, μέσην ἔχουσα φύσιν, σώματός τε παχύτητος καὶ πνεύματος ἀσύλοτητος. Οὕτω πάλιν ὑπέρμετρος μουσική, καὶ τῷ ἕδει παρὰ τὸ μέτρον ἐνασχολούμένη, οὐχ' ἡδύνει ἀλλ' ἐκλύει...».

Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν συνετάγῃ ἡ κανονικὴ ἀπαγόρευσις τῆς χρησιμοποιήσεως μελῶν προερχομένων ἐκ τῶν θεάτρων κ.λπ. φαίνεται διτὶ ιεροψάλται τινές, ἐπηρεαζόμενοι ἐκ τῶν τοιούτων

μελῶν, παρεισῆγον καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ, ἀν δχι αὐτὴν ταύτην τὴν μελῳδίαν αὐτῶν, τοὺλάχιστον παρεμφερῆ πρὸς ταύτην, μιμούμενοι καὶ τὰς χειρονομίας τῶν ἀοιδῶν καὶ τὰς λοιπὰς κινήσεις αὐτῶν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πλήττωσι βανανσως τὴν σεμνότητα καὶ ἵερότητα τῆς λατρείας. Σήμερον βεβαίως δὲν ὑφίσταται εἰς τόσον ἐπικίνδυνον βαθμὸν ὁ τοιοῦτος κίνδυνος. Ὑπάρχει δμως τὸ ἐνδεχόμενον νὰ παρεκκλινωσιν οἱ ιεροψάλται κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅμνων εἰς τὴν μίμησιν ξένων πρὸς τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν προτύπων. Ἐννοοῦμεν τὰ διάφορα τουρκικῆς προελεύσεως συστήματα, δν δὲν τυγχάνει ἀτυχῶς ἄμοιρος καὶ αὐτὴ ἡ παράδοσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Αὐτὸς οὗτος δ. Κ. Παπαδημητρίου μᾶς πληροφορεῖ διτὶ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους «οἱ Ἑλληνες ιεροψάλται ἔθεωρον ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς μουσικῆς τῶν μορφώσεως τὴν σπουδὴν τῶν ἥχων καὶ τῶν ρυθμῶν τῆς ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς καὶ τὸν χειρισμὸν τοῦ ἀραβικοῦ πλεγματίου νεῖ καὶ τῆς πανδουρίδος» (Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐν Ἑλλάδι ἐν ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ, τ. Η', σ. 313). Ἐν τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ δ. Κ. Παπαδημητρίου ποιεῖται λόγον περὶ πλείστων εὑφήμως γνωστῶν Πρωτοψαλτῶν, οἵτινες ἦσαν ἐγκρατεῖς γνῶσται τῆς τουρκικῆς μουσικῆς, ἐπονομαζόμενοι χανεντέδες, καὶ οἱ δοποῖοι κατέδιδασκον εἰς τὰ μέγαρα τῶν Σουλτάνων καὶ συγχρόνως ἔψαλλον καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας» (Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 314). Ο Πέτρος μάλιστα δ. Πελοποννήσιος, θεωρούμενος ως δ μεγαλύτερος μουσικοδιδάσκαλος καὶ συνθέτης τοῦ 18ου αἰώνος τῆς δρθιδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας «ἔψαλε μίαν αὐγὴν ἀπὸ τοῦ μιναρὲ ὡς μουεζίνης τὴν ἑωθινὴν προσευχὴν τῶν Τούρκων σελάμ. Ἡ ιστορία ἀναφέρει διτὶ δ τολμηρὸς λαμπαδάριος τῆς Μ. ἐκκλησίας

έτιμωρήθη αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ὅχι δμως καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου» (ὕνθ' ἀνωτ. σ. 314-315).

‘Αλλ’ ἐὰν ἐγίνοντο κατὰ τὸ παρελθόν ἐντὸς τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους ἀνεκτὰ βιζαντινὰ μέλη φέροντα ἔκδηλον ἐπιρροὴν ἐκ τῶν τουρκικῶν ἀμανέδων, σῆμερον δὲν θὰ πρέπει νὰ ὑποθάλπεται αὐτὴ ἡ τάσις, ἥτις ἄλλωστε ἐκτὸς τοῦ ὅτι νοθεύει τὴν γνησιότητα τῶν ἐκκλησιῶν, μελῶν, δὲν ὑποβοηθεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ψαλμῳδίας, δοτις εἶναι τὸ νὰ ἀνασπάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος. Καὶ ὁ ἄγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης κακίζει τοὺς ἐπηρεαζομένους ἐκ τῶν ζένων μελῶν, ἵεροψάλτας, τονίζων ὅτι «τὰ νενανίσματα δὲν φαίνονται νὰ εἶναι παλαιά, ἀλλὰ νεωτερικά. Καθ’ ὅτι εἰς τὰ ἐπιγραφόμενα τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ καὶ τοῖς ἄλλοις παλαιοῖς μουσικοῖς πονήματα, δὲν εδρίσκονται τοιαῦτα ἀσημα λόγια καὶ κρατήματα, φαίνονται δὲ νὰ ἥρχισαν ἀπὸ τὸν καιρὸν Ἰωάννου τοῦ Κουκούζελου. Ἀλλὰ τὰ κρατήματα ὅπου οἱ τωρινοὶ ψάλται ψάλλουσιν ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις, μὲ τὸ νὰ εἶναι διπλᾶ, πολλάκις δὲ καὶ τριπλᾶ τοῦ κειμένου, ἀηδῇ τῇ ἀληθείᾳ καὶ ὀχληρᾷ γίνονται κοντὰ εἰς τοὺς εὐλαβεῖς ἀκροατάς». Καὶ ὁ ἄγιος τὴν ἔξῆς ἐν συνεχείᾳ ὑποβάλλει παράκλησιν πρὸς τοὺς ἱεροψάλτας: «Παρακαλοῦμεν τοὺς κανονικοὺς ψάλτας νὰ τὰ ψάλλουν σύντομα διὰ νὰ εἶναι ἐν ταῦθι καὶ νοστιμότερα, καὶ διὰ νὰ μείνῃ καὶ καιρὸς νὰ γίνεται Ἀνάγνωσις...». Μόλις εἶναι νομίζομεν ἀνάγκη νὰ δηλώσῃ κανεὶς ὅτι προσυπογράφει τὰ ὑπὸ τοῦ ἄγιου Νικοδήμου γραφόμενα.

Κατὰ ταῦτα ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀποφεύγονται κατὰ τὴν ψαλμῳδίαν εἴτε φωνητικαὶ εἴτε οὐσιαστικαὶ τοῦ μέλους ἀκρότητες, ἀλλὰ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὅμνων νὰ κινητήται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν κανονικῶν ἐπιτα-

γῶν καὶ τῆς γνησίας ὀρθοδόξου παραδόσεως. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Δύσει ἥδη παλαιόθεν τονίζεται ἡ ἀνάγκη ἀποφυγῆς ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ τῶν ἀτάκτων φωνῶν αἰτινες καθιστῶσι τὴν ἀπαγγελίαν ἀκατάληπτον καὶ παριστᾶσι τοὺς φωνασκοῦντας δις μαινομένους καὶ ἐπηρμένους μὴ εἰδότας πῶς πρέπει νὰ ἐπιτελῶσι τὸ ἱερὸν αὐτῶν ἔργον.

Ἐτερος Κανὼν ἀναφερόμενος εἰς θέματα Ἱεροψαλτικὰ εἶναι ὁ IE' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ τοπικῆς Συνόδου. Ο Κανὼν οὗτος ἔχει ὃς ἔξῆς: «Περὶ τοῦ μὴ δεῖν πλὴν τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ὅμβωνα ἀναβαῖνόντων καὶ ἀπὸ διφθέρας γολλόντων, ἐτέρους τινας ψάλλειν ἐν ἐκκλησίαι. Ή διάταξις ἔχει καθαρῶς χαρακτῆρα εὐταξίας καὶ ἐκκινεῖ ἐκ τῆς σημειωθείσης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους αὐθαιρέτου εἰσπηδήσεως ώρισμένων «κοινολαϊτῶν» ἥτοι λαϊκῶν μὴ ἔχόντων ἀναλάβει ἐκκλησιαστικόν τι λειτούργημα, εἰς «τὰ τῶν κληρικῶν προνόμια» καὶ εἰδικότερον καταρχομένων τῶν ψαλμῳδιῶν χωρὶς νὰ ἔχωσι τὴν πρὸς τοῦτο ἀδειαν. Ή τοιαύτη εἰσπηδησίς ἀφ’ ἐνὸς μὲν ἐδημιούργει ἀταξίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀφ’ ἐτέρου δὲ διηυκόλυνε τὴν μουσικὴν ἀναρχίαν, διότι οἱ τοιοῦτοι αὐτόκλητοι ἱεροψάλται ἔψαλλον μέλη μὴ ἀνεγνωρισμένα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπομένως μὴ προσιδιάζοντα πρὸς τὴν λατρευτικὴν ἀτμοσφαῖραν. «Ταῦτα οὖν ἀποτρέποντες οἱ Πατέρες — γράφει ὁ Βαλσαμῶν — φασὶ μηδένα ἐτερον, πλὴν τῶν κληρικῶν τῶν ἐπ' ἄμβωνος ἀναγινωσκόντων ἐπ' ἐκκλησίας, κατάρχεσθαι τῶν θείων ψαλμῳδημάτων».

Σήμερον τὸ Ἱεροψαλτικὸν ἔργον ἀσκοῦσιν οἱ ἱεροψάλται, διν οἱ πλείους εἶναι κεχειροθετημένοι κληρικοί. Ἐπομένως οὗτοι εἶναι τὰ κατάλληλα πρό-

σωπα, τὰ διὰ τοῦ κύρους τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν περιβαλλόμενα. Οὗτοι ἔχουσι πᾶν δικαίωμα ὑπευθύνως νὰ ἐκτελῶσι τὰ ἐκκλησιαστικά μέλη καὶ νὰ ἐποπτεύωσι τὴν ὑπὸ ἄλλων βοηθῶν αὐτῶν τυχὸν ἀναλαμβανομένην τοιωτὴν ἐκτέλεσιν. Ἐπὶ πλέον δὲ Κανὼν διὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν ἐκκλ. ὅμοιογιαν ἀπὸ ἐνδεχομένων νοθεύσεων δρίζει δπως καὶ αὐτοὶ οἱ ψάλται ψάλλωσιν ἀπὸ διφθέρας, ἥτοι ἀπὸ εἰδικῶν βιβλῶν. Ἡ ἀπαίτησις αὕτη σήμερον δὲν ἔχει πρακτικὴν σημασίαν, δεδομένου δτι εὑρίσκονται ἐν χρήσει τετυπωμένα βιβλία περιέχοντα τοὺς ἐκάστοτε ψαλλομένους ὑμνους. Θὰ ἡδύνατο δμως νὰ ὑποστηριχθῇ ἥ ἀποψις δτι τὸ ἀπὸ διφθέρας ψάλλειν, προσαρμοζόμενον πρὸς τὰς συγχρόνους ἀνάγκας καὶ περιστάσεις, δέον νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἀπὸ μουσικῶν βιβλίων ψάλλειν, καὶ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν ἐκτελέσεως ὑμνῶν εἰς ὑφος καὶ μουσικὴν γραμμὴν ἀνεπίτρεπτον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐννοεῖται δτι τὰ ἐν χρήσει μουσικὰ ἔγχειρίδια δέον νὰ δσιν ἐγκεκριμένα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἐξυπηρετήται δ σκοπὸς οὗτος, ἄλλως θὰ συνεχίζηται ἥ μουσικὴ ἀναρχία καὶ ἔκαστος θὰ δύναται νὰ παρεισάγῃ εἰς τὴν λατρείαν ἴδια μουσικὰ δημιουργήματα, ἔστω καὶ ἀν ταῦτα δὲν φέρωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν κύρωσιν.

Οἱ ἀνωτέρω δύο Κανόνες, ὃν ἐπεχειρήσαμεν τὴν δι' δλίγων ἀνάπτυξιν, εἰς τὸ ἔξῆς ὁδηγοῦσιν ἡμᾶς συμπέρασμα, δτι δηλ. ἥ Ἐκκλησία, ἥδη ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς χρόνων, ἐπεδίωξε νὰ ρυθμίσῃ θέματα τινὰ ἱεροψαλτικά, ἀποδεικνύουσα οὕτω τὴν σπουδαιότητα ἥν κέκτηνται διὰ τὴν καθόλου ζωὴν αὐτῆς τὰ ζητήματα ταῦτα. Καὶ διὰ λόγους εὐταξίας καὶ ἐκκλησ. πειθαρχίας, ἄλλὰ κυρίως διὰ λόγους οὐσίας, οἱ πατέρες ἐπελήφθησαν τῆς ἐπιλύσεως συναφῶν τινῶν πρὸς τὴν ἀσκησιν τοῦ ἱεροψαλτικοῦ λειτουρ-

γήματος θεμάτων. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἐνέχει βαρύτητα καὶ σημασίαν διότι τονίζει ἀφ' ἐνδὸς μὲν τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἱεροψαλτικοῦ λειτουργήματος, ὅπερ ἀπετέλεσε τὸ ἀντικείμενον τοσαύτης μερίμνης, ἐκ μέρους οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συμμορφώσεως τῶν φορέων τοῦ λειτουργήματος τούτου πρὸς δσα οἱ Ἱεροὶ Κανόνες διακελεύονται. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη δπως, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑπομιμήσκωνται εἰς τοὺς ἱεροψάλτας, αἱ ὡς ἄνω ἀρχαί, δι' ὃν οὗτοι μεγάλως θὰ ὑποβοηθῶσιν εἰς τὴν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, κατανύξεως καὶ εὐλαβείας ἐκτέλεσιν τῶν ὑμνῶν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν. Τοῦτο θὰ συμβάλῃ ὁπωσδήποτε καὶ εἰς αὕτην τὴν προαγωγὴν τῆς βυζαντινῆς ὑμνῳδίας ὡς τέχνης ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐπιστήμης, γεγονός ὅπερ ἐνέχει καὶ τοῦτο ἰδιάζουσαν σημασίαν, ἐὰν λάβῃ τις ὑπὸ δψει δτι ἥδη ἐν ἔτει 1918 δ. Κ. Παπαδημητρίου παρετήρει δτι «ἀπαιτεῖται πολλὴ καὶ ἐπίπονος ἔργασία διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς καλλιτεχνίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ» (ἐν «Ἐκκλησ. Κήρυξ» τ. Η', σ. 457). Κατὰ ταῦτα ἐπιβάλλεται δπως καταβληθῇ πᾶσα φροντὶς διὰ τὴν δημιουργίαν καὶ παγίωσιν, ὅπου δὲν ὑπάρχει, μιᾶς ἱεροψαλτικῆς παραδόσεως τόσον ἐξ ἐπόψεως ὑφους καὶ ἥθους τῶν ἐκτελουμένων βυζαντινῶν μελῶν δσον καὶ ἐξ ἐπόψεως οὐσιαστικῆς συμβολῆς τῶν ἱεροψαλτῶν εἰς τὴν πλέον ὀρθὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τῆς θείας Λατρείας, ἐν τῇ ἐπιδιάξει κατακτήσεως τῶν ἀληθῶν αὐτῆς στόχων. Καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν ταῦτην ἥ φωνὴ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ ἔχῃ ἐξάρχουσαν σημασίαν καὶ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν δόηγὸν σκέψιν διὰ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς ἐπάνοδον ὅχι μόνον τῆς εὐταξίας ἀλλὰ καὶ τῆς κοσμιότητος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ὑμνῳδίᾳ.

Η ΕΠΑΝΔΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΑΚΩΝ ΑΝΑΛΟΓΙΩΝ

Εδρέθην κατ' αυτάς εις μίαν ἐπαρχιακὴν περιοχὴν τῆς πατρίδος μας διὰ προσκύνημα. Ἐκεῖ συνήντησα ἔνα ιερέα, δὲ ὁποῖος, μεταξὺ τῶν ἄλλων, μου ὅμιλησε δι' ἔνα πολὺ σοβαρὸν καὶ δξὺ πρόβλημά του ὃς ἐφημερίου: τὴν ἔλλειψιν ιεροψάλτου. Ἐχει ἀναλάβει τὴν θρησκευτικὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν χριστιανῶν τεσσάρων χωρίων, εἰς τὰ δόποια μεταβαίνει ἐκ περιτροπῆς. Πλὴν τοῦ κεντρικοῦ χωρίου, εἰς τὸ δόποιον καὶ ὀργανικῶς ἀνήκει ὃς ἐφημέριος, εἰς τὰ ὑπόλοιπα δὲν ὑφίσταται ιεροψάλτης. Καὶ καθὼς δὲν εἶναι εὔκολον νὰ τὸν ἀκολουθῇ κατὰ τὰς μεταβάσεις του ὁ μοναδικὸς αὐτὸς ιεροψάλτης, τὸ ἔργον του εἰς τὰς ἐνορίας αὐτάς δυσχεραίνεται πολὺ. Ο καλὸς ιερεὺς ἔκρουσε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου. Κάτι — μοῦ εἶπε — πρέπει νὰ γίνῃ πρὶν εἶναι πολὺ ἀργό. Φοβοῦμαι πῶς ἔὰν δὲν ληφθοῦν ἐγκαίρως μέτρα, ἐντὸς δλίγου δὲν θὰ ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν ψάλται.

Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι νέον. Μᾶς εἶχεν ἀπασχολήσει καὶ κατὰ τὸ παρελθόν. Εἰς ἄρθρον μας τιτλοφορούμενον «Ιεροψαλτικὰ προβλήματα τῆς πα-

ραμεθορίου» δημοσιευθὲν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1967 εἰς τὸ φύλλον τοῦτο (βλ. Ιεροψαλτικὰ Νέα, ἀριθμ. φύλλου 42 — Νοέμβριος 1967) διετυπώναμεν ὡρισμένας σκέψεις μας ἐπ' αὐτοῦ γεννηθείσας τότε ἐκ τῆς προσωπικῆς μᾶς ἐμπειρίας ὡς περιοδεύοντος ιεροκήρυκος ἀνὰ τὰ χωρία τῆς Ι. Μητροπόλεως Πολυανῆς καὶ Κιλκίσου. Ἐγράφομεν, λοιπόν, τότε μεταξὺ τῶν ἄλλων: «Ὑπάρχουν δυστυχῶς χωρία εἰς τὰ ἔποια οὐδεὶς ἐκ τῶν κατοίκων γνωρίζει νὰ ψάλλῃ. Κάποιος ποὺ ἔψαλλε κατὰ τὸ παρελθόν ἢ ἀπεβίωσεν ἢ ἀνεχώρησεν. Εἰς ἄλλα δὲ χωρία οἱ ψάλλοντες καὶ ἔξυπηρετοῦντες οὕτω τὴν λατρείαν εἶναι, ὃς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γέροντες καὶ μόνοι, μὴ ἔχοντες δυστυχῶς προνοήσει νὰ καταλείπωσι διαδόχους, δταν οὗτοι ἀπέλθωσι τοῦ παρόντος κόσμου. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτῆν, ἐὰν δὲν ληφθῇ κάποια μέριμνα ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων θὰ εὑρεθῶμεν, μετ' οὐ πολύ, ἐνώπιον τοῦ ὄντως λυπηροῦ φαινομένου νὰ ἀπουσιάζῃ παντελῶς τοῦ ἀγροτικοῦ ιεροῦ ναοῦ ὃ ιεροψάλτης».

Ἄτυχῶς τὰς ίδιας διαπιστώσεις δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ σήμερον. Τὸ πρόβλημα παραμένει ἐξ ίσου δξὺ καὶ σοβαρόν. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι δτι δὲν καταβάλλεται ἢ δέουσα προσπάθειαὶ πρὸς ἐπίλυσίν του, παρὰ τὸ γεγονός δτι οὐδεὶς ὑπάρχει ποὺ νὰ ἀμφισβητῇ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς παρουσίας τοῦ ιεροψάλτου κατὰ τὴν θ. Λατρείαν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς προσφορᾶς του ἐν αὐτῇ. Ἐν τούτοις, φοβοῦμαι δτι περιοριζόμεθα οἱ πλεῖστοι εἰς μόνας τὰς διαπιστώσεις, καὶ δὲν χωροῦμεν εἰς ἀνάλυσιν καὶ ἔξετασιν τοῦ δλού ζητήματος καὶ εἰς ἀναζήτησιν πρακτικῶν λύσεων αὐτοῦ. Ἐκ τοιούτων ὅρμωμενος σκέψεων ἀπεφάσισα νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο, προκειμένου νὰ δυνηθῶ νὰ προτείνω συγκεκριμένας

τινάς λύσεις κινούμένας βεβαίως ἐντὸς τῶν ὑπαρχούσῶν παρ' ἡμῖν δυνατοτήτων. "Οσα ἐπομένως θὰ λεχθοῦν ἐν τοῖς κατωτέρω, ἀποτελοῦν τὴν ἔκφρασιν τῶν προσωπικῶν μου ἀνησυχῶν διὰ τὴν ὑφισταμένην κατάστασιν καὶ τὸ συμπέρασμα τῆς μελέτης μου ἐπ' αὐτῆς.

Θὰ πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὰ αἴτια τοῦ λυπηροῦ αὐτοῦ φαινομένου. "Η ἐπισήμανσίς των θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν δρθὴν δόδον πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ. Ποῖος λοιπὸν ἢ τί πταιεί διὰ τὴν παρατηρουμένην σήμερον ἔλλειψιν Ἱεροψαλτῶν εἰς τὰς μικρὰς ἀγροτικὰς ἐνορίας; Ποῦ διφείλεται ἢ ἀπροθυμία τῶν νέων νὰ ἐπανδρώσουν τὰ πτωχὰ ἀναλόγια τῶν χωρίων; "Η ἀν θέλετε καὶ ἡ ἀπροθυμία τῶν προχείρων καὶ αὐτοσχεδίων ψαλτῶν νὰ ἀναδείξουν διαδόχους των;

"Η ἀπάντησις εἰς τὰ ἔρωτήματα αὐτὰ δὲν εἶναι δύσκολος δι' ἐκεῖνον δόποιος ἔχει καὶ ἀπλῆν ἔστω γνῶσιν τῶν συνθηκῶν αἱ δόποιαι ἐπικρατοῦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπαίθρον ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦτο. Καίτοι φοβοῦμαι διτὶ παραβιάζω ἀνοικτὰς πύλας, ἐν τοῖς θὰ ἐπιχειρήσω μίαν ἀπλῆν ἐπισκόπησιν αὐτῶν, διὰ νὰ δημιουργήσω τὰς προϋποθέσεις δρθῆς κατανοήσεως τοῦ δλού προβλήματος. "Ο Ἱεροψάλτης τοῦ ἀγροτικοῦ ναοῦ εἶναι συνήθως μουσικῶς ἀκατάρτιστος. Δὲν ἐφοίτησεν εἰς Σχολὴν τινὰ ἢ Ὡδεῖον. "Ο, τι ἔμαθε τὸ ἔμαθεν ἐξ ἀκοῆς. Εἶναι πρακτικός. "Ἐπὶ πλέον τὸν διακατέχει ἢ ἴδεα διτὶ δλα τὰ γνωρίζει. Σπανίως ἀνέχεται τὸν ἔλεγχον καὶ τὰς ὑποδείξεις. Δὲν ἐπιτρέπει οὐδὲ εἰς αὐτὸν τὸν Ἱερέα νὰ τοῦ κάμη παρατηρήσεις. Γνωρίζων διτὶ εἶναι δι μοναδικὸς παραστάτης τοῦ Ἱερέως εἰς τὴν θ. Λα-

τρείαν, τὸν ἀπειλεῖ συχνάκις ἢ τὸν ἐκβιάζει διτὶ θὰ ἀποχωρήσῃ τοῦ ψαλτηρίου, μὲ ἀποτέλεσμα δι τερεύς, εὑρισκόμενος πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου, δυναμένου ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ πραγματωθῇ λόγῳ τῆς γνωστῆς εἰς δλούς ψυχοσυνθέσεως τοῦ Ἑλληνος χωρικοῦ, νὰ ὑποχωρῇ καὶ νὰ ἀπέχῃ πάσης ὑποδείξεως πρὸς διόρθωσιν τῶν τυχόν κακῶς ἔχόντων. Μισθὸν δι τεροψάλτης δὲν ᔁχει. Καὶ διπού τυχόν λαμβάνει κάποιο ἐπίδομα, τοῦτο εἶναι γλίσχρον καὶ αὐτόχρημα γελοίον διὰ νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ὑποτυπώδης ἔστω ἀμοιβῆ. "Εὰν παραμένῃ εἰς τὴν θέσιν του δι τεροψάλτης τοῦτο διφείλεται δχι εἰς τὴν προσδοκίαν ἀμοιβῆς τινος, ἀλλ' εἰς τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς ἐσωτερικῆς παρορμήσεως του, δι διποία καὶ τὸν κρατεῖ εἰς τὴν θέσιν του. Τὸ «μεράκι» ποὺ λέγομεν εἶναι ἐκεῖνο, πρὸς χάριν τοῦ δόποιου ἀσκοῦν τὸ λειτούργημά των οἱ πλεῖστοι τῶν ψαλτῶν τῶν χωρίων μας. "Ο ἐφημέριος ἐξ ἄλλου πολλάκις εἶναι ἀδιάφορος περὶ τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων του. Εἴτε διαπληκτίζεται μὲ τὸν Ἱεροψάλτην καὶ δημιουργεῖ τεταμένην ἀτμόσφαιραν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκείνου, εἴτε προβαίνει εἰς ἀσυνέτους ἐνεργείας, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δόποιων εἶναι νὰ μὴ προάγεται δι τὴν σημασίαν του ὡς κέντρου συναγωγῆς τῶν ἐσκορπισμένων καὶ ἀντὶ νὰ εἶναι πόλος ἔλεως τῶν χριστιανῶν, γίνεται παράγων ἀπωθητικός, μὲ δλας τὰς ἐντεῦθεν ἀπορρεούσας βλαπτικὰς συνεπείας. "Αλλὰ καὶ διπού δι τερεύς κινεῖται δι συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἱεροψάλτου πρὸς δημιουργίαν εύνοϊκοῦ κλίματος διὰ τὴν ἀνάδειξιν φυτωρίων Ἱεροψαλτικῶν, καὶ τότε παρεμβαίνουν ἄλλοι παράγοντες οἱ δόποιοι εἴτε ἀνακόπτουν τὸν ζῆτον των εἴτε

παρεμποδίζουν τὸ δλον ἔργον, μὲ ἀποτέλεσμα τελικῶς νὰ πίπτουν εἰς τὸ κενόν αἱ προσπάθειαι.

Οἱ ἀρνητικοὶ παράγοντες οἱ δόποιοι ἀντιστρατεύονται εἰς τὴν τυχὸν φιλότιμον προσπάθειαν τοῦ τε ἱερέως καὶ τοῦ ἱεροψάλτου πρὸς ἀνάδειξιν νέων ἱεροψαλτῶν εἶναι, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ οἱ ἔξῆς:

1. Τὸ ὄντιστικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ ή ἔξ αὐτοῦ ὀπορρέουσα ἀδιαφορία τῶν νέων περὶ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ περισσότεροι νέοι σήμερον εὑρίσκονται μακρὰν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ πνευματικὰ θέματα καὶ ζητήματα, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὁτροφικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θρησκευτικοῦ παράγοντος ἐντός των. Κυρίᾳ καὶ ἔκδηλος συνέπεια τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ή ἀποκὴ τῶν πλείστων ἐκ τῶν νέων μας ἐκ τῶν ναῶν καὶ ή ἔλλειψις παρ' αὐτοῖς καὶ τοῦ ἔλαχίστου ἐνδιαφέροντος διὰ τὰ ἐν τῷ ναῷ δρώμενα καὶ πραττόμενα. Τὸ φαινόμενον τούτο ἔχει προσλάβει λίαν ἀνησυχητικὰς διαστάσεις εἰς τὰ χωρία, δπου οἱ ἐκκλησιαζόμενοι δὲν ὑπερβιλίνουσι τὸ 10% τῶν κατοίκων καὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προκεχωρημένης πως ἡλικίας. Πόθεν, λοιπόν, θὰ ἀντλήσῃ στελέχη ὁ ἱερεὺς διὰ νὰ τὰ καλλιεργήσῃ καὶ νὰ τὰ εἰσαγάγῃ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν; "Ἐπειτα τὸ νὰ γίνῃ τις ἱεροψάλτης δὲν εἶναι μόνον θέμα εὑσεβείας καὶ συνειδητῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Εἶναι καὶ θέμα προσόντων φωνητικῶν, μουσικῶν κ.λπ. Καὶ τὰ προσόντα ταῦτα δὲν εἶναι πολὺ συχνά. Σπανίζουν τόσον τὰ φυσικά, δπου καὶ τὰ ἐπίκτητα. "Ετσι δὴ διενός κύκλος τῶν ὑποψηφίων νέων ἱεροψαλτῶν, γίνεται ἀκόμη στενώ-

τερος καὶ αἱ δυσκολίαι πολλαπλασιάζονται διὰ τὴν ἐπάνδρωσιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ ἀναλογίου.

2. Η τάσις τῆς ἀστυφιλίας καὶ διαρροής τῶν νέων πρὸς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα. Διὰ τὸν γνωρίζοντα τὰ ἐν τῷ χωρίῳ κρατοῦντα, η παρουσία νέων ἐν αὐτοῖς εἶναι πρᾶγμα σπάνιον. Τὰ χωρία μας, κατὰ προσφυᾶ ἔκφρασιν, ἔχουσι μετατραπῆ εἰς Γηροκομεῖα. Μόνον γέροντες καὶ ἡλικιωμένοι ἔμειναν. Οἱ νέοι ἔφυγον εἰς τὰς μεγάλας πόλεις εἰς ἀναζήτησιν καλυτέρας τύχης. Ἐκτὸς τῶν μαθητῶν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἔτεροι ἔφηβοι σπανίζουν. Ἐὰν δὲ ἵερεὺς στηριχθῇ εἰς τοὺς παῖδας τούτους διὰ τὴν ἀνάδειξιν ἱεροψάλτου, συντόμως θὰ ἀπογοητευθῇ, διότι μετ' οὐ πολὺ οὗτοι, εὐθὺς ὡς ἀποφοιτήσωσι τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ή καὶ τῶν πρώτων ἔστω τάξεων τοῦ Γυμνασίου, θὰ ἀπέλθωσι τοῦ χωρίου εἰτε διὰ σπουδάς, εἰτε δι' ἔργασίαν. Καὶ οἱ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης καταβληθέντες κόποι θὰ ἀποβῶσιν εἰς μάτην, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται οἱ νέοι οὗτοι, κατὰ κανόνα, νὰ ἐπιστρέψωσιν δπίσω εἰς τὴν γενέτειράν των ἄμα τῷ πέρατι τῶν σπουδῶν των. Ως δὲν τούτου θεωρεῖται μᾶλλον ὡς ματαιοπονία η σχετικὴ προσπάθεια, καὶ δπου ὑπάρχει καλὴ πρὸς τούτο διάθεσις καὶ δυνατότης.

3. Η μετανάστευσις, ἀποτελοῦσα χαίνουσαν πληγὴν διὰ τὴν Χώραν μας, συνιστᾷ καὶ αὐτὴ ἀρνητικὸν παράγοντα διὰ τὴν προώθησιν τοῦ θέματός μας. "Οσους νέους δὲν απορροφᾷ η Ἑλληνικὴ μεγαλούπολις, τοὺς δέχεται η ξένη. Τὸ ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως, καίτοι κατὰ τὰ ὑπάρχοντα στατιστικὰ στοιχεῖα, ἔχει μειωθῆ σημαντικῶς, ἐν τούτοις ἔξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῇ πληγὴν εἰς τὸ ἔθνικὸν σῶμα, αἵμορραγοῦσαν ζωτικὴν δύναμιν. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι δτι εἰς τὰ χωρία μας δὲν ἀπέμειναν πλέον νέοι. Τού-

τους συναντῷ κανεὶς ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὰς ξένας χώρας, εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, δχι δμως καὶ εἰς τὰς μικρὰ καὶ πτωχὰ χωρία. Ἡ πενία καὶ ἡ ἀνέχεια γίνονται κακοὶ σύμβουλοι. Καὶ ὁ ἵερεὺς τῆς ἐπαρχίας εἰς μάτην ἀνάμενε νὰ ἀνεύρῃ νέους ἐφιεμένους δπως μάθωσιν ἄπ' αὐτοῦ ἥ καὶ ἄλλου τὴν ἱεροψαλτικὴν τέχνην.

4. Ἡ ἄγνοια τοῦ ἱερέως περὶ τὴν βυζ. μουσικήν. Καὶ τὰς καλυτέρας δὲν διαθέτῃ προθέσεις δικαλὸς ἱερεὺς, θὰ πρέπει νὰ κατέχῃ στοιχεῖα τινὰ τούλαχιστον τῆς ἐκκλησιαστικῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, προκειμένου νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς νέους μαθητάς του ἐλαφράν τινα γνῶσιν τῆς ψαλτικῆς. Βεβαίως τὸ πρόσον τοῦτο δὲν εἶναι ἐκ τῶν δικαίων, δεδομένου δτι εἰς πλείστα χωρία ἥ ἱεροψαλτικὴ τέχνη ἐκτελεῖται πρακτικῶς καὶ ἔξ ἀκοῆς. Ὁμως ἥ παντελής ἄγνοια καὶ τῶν στοιχειωδῶν ἔστω κανόνων τῆς μουσικῆς, δυσχεραίνει κατὰ πολὺ τὸ τοιοῦτο ἔργον τοῦ ἱερέως. Τὸ κακὸν γίνεται χειρότερον, ἐάν ληφθῇ δψιν δτι εἰς δλιγίστας Ἐπαρχίας ὑφίσταται λειτουργοῦσα Σχολὴ βυζαντινῆς μουσικῆς, εἰς τὴν δποίαν θὰ ἥτο δυνατὸν ἐνδεχομένως νὰ ἐγγραφῇ νέος τις χωρικὸς διὰ νὰ μάθῃ δ, τι ἥ περὶ τὰ μουσικὰ ἄγνοια τοῦ ἐφημερίου του δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τῷ προσπορίσῃ. Ἐσχάτως πληροφορούμεθα μεθ' ἴκανοποιήσεως δτι ἥρχισε νὰ γίνεται συνείδησις ἥ ἀνάγκη συστάσεως τοιούτων Σχολῶν ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς πόλεσι, ἐνθα διδαχθήσεται ἥ παραδοσιακὴ τέχνη τῆς μουσικῆς παρ' ἐμπείρων ἱεροψαλτῶν καὶ μουσικολόγων, εἰς τρόπον ὥστε αὕτη νὰ γίνῃ κτῆμα δσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρων νέων. Ἀλλὰ ἥ τοιαύτη κίνησις δὲν ἔχει εἰσέτι τὴν ἀνάλογον πρὸς τὴν σοβαρότητα αὐτῆς ἔκτασιν, μὲ ἀποτέλεσμα εἰς πολλὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις νὰ μὴ εἶναι εἰσέτι συν-

εστημένοι Σχολαὶ βυζ. μουσικῆς καὶ οὕτω νὰ στερῶνται μιᾶς πολυτίμου εὐκαιρίας οἱ ὑποψήφιοι.

5. Τέλος ἥ παρεμβολὴ ἐμποδίων ἐκ μέρους τῆς οἰκογενείας τῶν νέων, καίτοι δὲν φαίνεται νὰ διαδραματίζῃ σπουδαῖον ρόλον εἰς τὸ προκείμενον θέμα, δύναται, ἐν συσχετισμῷ μὲ τοὺς λοιποὺς προρηθέντας παράγοντας, νὰ ἀποτελέσῃ καὶ αὕτη στοιχεῖον ἀρνητικὸν εἰς τὴν προσπάθειαν δημιουργίας φυτωρίων νέων ἱεροψαλτῶν. Πολλοὶ γονεῖς παρεμβάλλουν προσκόμματα εἰς τυχὸν ἐκδηλουμένην ἐπιθυμίαν τῶν τέκνων των δπως ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ ἀναλόγιον. Εἶναι καὶ τοῦτο συνέπεια τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν ἀδιαφορίας, ἥτις ὡς ἐτονίσθη ἥδη, τείνει νὰ ἀποτελέσῃ γνώρισμα τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς τοιαύτας βεβαίως περιπτώσεις ὁ ἵερεὺς δύναται νὰ διαφωτίσῃ καὶ νὰ παρακάμψῃ τὸ κώλυμα, ὑποδεικνύων καταλλήλως τὴν δρθήν ἔναντι τοῦ ζητήματος θέσιν εἰς τοὺς, κατὰ κανόνα, ἀγνοούντας παντελῶς ταύτην χωρικοὺς γονεῖς.

Ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω τὰς δυσκολίας, τὰς δποίας συναντῷ ἔξωθεν ἥ προσπάθεια τῆς ἐπανδρώσεως τῶν ἐπαρχιακῶν ἱεροψαλτικῶν στασιδίων. Δι' δσων εἴπομεν ἐπεσημάναμεν τοὺς παράγοντας ἐκείνους ἔναντι τῶν δποίων καλεῖται νὰ ἀντιπαλαίσῃ διὰ τὴν ἔξεύρεσιν νέων ἐφιεμένων δπως ἐκμάθωσι τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν ἀγωνιζόμενος ἐφημέριος ἥ ἱεροψάλτης. Τὰ δσα ἔξεθέσαμεν ἐκκινοῦσιν ἀπὸ τὴν προϋπόθεσιν δτι ὑπάρχει ἀδιάπτωτον καὶ εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον ἐκ μέρους τῆς ἐνορίας ἥ γενικώτερον τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἔξεύρεσιν λύσεως εἰς τὸ φλέγον τοῦτο πρόβλημα. Ἀλλ' ἥ προϋπόθεσις αὕτη δὲν συντρέχει ἀτυχῶς πάντοτε. Ἐάν ἐφθάσαμεν σήμερον εἰς σημεῖον ἀνησυχητικόν, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίζεται δ-

ξύτατον τὸ πρόβλημα τοῦτο, αὐτὸς διφεύλεται ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὴν μέχρι τοῦδε ἐπιδειχθεῖσαν ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων ἀδιαφορίαν ἢ ἀμέλειαν. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ὅπως, πρὸς πληρεστέραν θεώρησιν τοῦ ὄλου προβλήματος, ἔξετάσωμεν ἐν συντομίᾳ καὶ τὰς δυσκολίας ἑκείνας, τὰς δοποίας ἀντιμετωπίζει ἐσωθεν, οὗτως εἰπεῖν, ἢ κατάστασις, ἐκ μέρους δηλονότι τῶν φορέων τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν αὐτῆς.

1. Καὶ ἐν πρώτοις ἀναφέρομεν τὴν ἐνίστε παρατηρουμένην ἀδιαφορίαν ἢ ἀμέλειαν τοῦ ἔκασταχοῦ ἐφημερίου πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος. Ὁ λειρεὺς τῆς ἐνορίας εἶναι ὁ πρῶτος, δῆτις θὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἵεροψάλτου. Θὰ δυσχερανθῇ εἰς τὸ λειτουργικὸν μέρος τοῦ ἔργου του. Καὶ θὰ ἀναγκασθῇ νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν βοήθειαν ἀκαταλλήλων προσώπων, τὰ δοποῖα, παρὰ τὴν καλὴν ἔστω θέλησίν των, ἀρνητικάς θὰ προσφέρωσιν ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὅμαλὴν καὶ κανονικὴν διεξαγωγὴν τῆς θ. Λατρείας. Πολλάκις διατυποῦται ἐκ μέρους πιστῶν τὸ παράπονον δῆτι εἰς τὴν ἐνορίαν των ὁ ἵεροψάλτης δὲν συντελεῖ εἰς τὴν μεταρρύσισίν των, διότι ἡ ψαλμῳδία του εἶναι ἀποκρουνστική. Τὸ φαινόμενον παρατηρεῖται ἐν ηὔημένῃ πως μορφῇ εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς πατρίδος ἡμῶν, ἔνθα σπανίζουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ καλῶς κατηρτισμένοι ἵεροψάλται. Ἐπομένως γίνεται φανερὸν δῆτι ὁ ἀδιαφορῶν περὶ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος λειρεύς, βάλλει εὐθέως κατὰ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ κατὰ τῆς Ἔκκλησίας. Παρὰ ταῦτα δὲν εἶναι σπάνια τὰ περιστατικά ἑκεῖνα, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται μία ἐγκληματική, θὰ ἐλέγομεν, ἀδιαφορία αὐτοῦ ἔνεντι τῆς καταστάσεως ταύτης, τῆς ἐγκυμονούστης τόσους πνευματικοὺς κιν-

δύνους. Εἴμεθα πεπεισμένοι δῆτι ἐὰν οἱ λειρεὺς τῶν ἐνοριῶν, μετὰ σοβαρότητος καὶ ἐπιμελείας, ἀναλόγων πρὸς τὴν βαρύτητα τοῦ θέματος, ἐμερίμνων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν αὐτοῦ, τοῦτο θὰ εἴχε κατὰ πολὺ ἐπιλυθῆ καὶ ἡ σημερινὴ δύντης αὐτοῦ θὰ εἴχεν διποσδήποτε ἀμβλυνθῆ. Μὲ δσα γράφομεν ἐνταῦθα οὐδεμίαν ἔχομεν πρέθεσιν νὰ ἐγκαλέσωμεν συλλήβδην ἀπαντας τοὺς ἐν Χριστῷ πατέρας καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν. Ἐπιθυμίαν ἔχομεν νὰ ἐπισημάνωμεν τοὺς παράγοντας ἑκείνους, εἰς τὴν δραστηριότητα ἢ ἀδράνειαν τῶν ὅποιων διφεύλεται ἡ δημιουργία καὶ προσδευτικὴ ἐξέλιξις τοῦ προβλήματος τὸ διποῖον καὶ μᾶς ἀπασχολεῖ. Δὲν διαφεύγει τῆς προσοχῆς ἡμῶν ἡ ἀλήθεια, καθ' ἣν εἰς πλείστων ἐφημερίων τὰς φιλοτίμους δύντος προσπαθείας διφεύλεται ἡ ἐξασφάλισις τῶν καλῶν καὶ καταλλήλων ἵεροψαλτῶν ἐν τινὶ ἐνορίᾳ. Ἡ ἀλήθεια δύμως αὗτη δὲν ἀποκλείει καὶ τὴν ἀλλην ἑκείνην ἀλήθειαν, ἣν τονίζομεν ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ, δῆτι δηλαδὴ ὑπὸ πολλῶν ἐφημερίων δὲν ἐπιδεικνύεται ἡ διφεύλομένη φροντὶς καὶ μέριμνα διὰ τὴν ἐπάνδρωσιν τῶν ἐνοριακῶν ἐπαρχιακῶν κυρίως ἀναλογίων, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαγράφεται δυσοίων τὸ προσεχὲς μέλλον ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο.

2. Ἀλλὰ καὶ ἡ διοίκησις τῆς ἀγιωτάτης Ἔκκλησίας ἡμῶν δὲν ἡσχολήθη εἰσέτι μὲ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τούτου μετὰ τῆς ἐπιβαλλομένης ἀνησυχίας. Γενικῶς εἰπεῖν τὸ ἐκκλησιαστικὸν μουσικὸν πρόβλημα δὲν ἔχει μέχρι τοῦδε τύχει τῆς δεούσης ἀντιμετωπίσεως ἐκ μέρους τῆς Ἔκκλησίας, παρὰ τὰς κατὰ καιροὺς φιλοτίμους ἔστω προσπαθείας, ἡ πλέον πρόσφατος ἐκ τῶν ὅποιων εἶναι ἡ σύστασις τοῦ Ιδρύματος βιζαντινῆς μουσικολογίας. Ὡς τόσον δῆτι μέχρι σήμερον ἐπετελέσθη εἰς τὸν τομέα τοῦτον φέρει μᾶλλον θεωρητικὸν χαρακτῆρα,

μὴ ἀπτόμενον ποσῶς τῶν πρακτικῶν πλευρῶν τοῦ θέματος, καὶ εἰδικώτερον ἐκείνης ἥτις ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔξασφάλιστιν Ἱεροψαλτικῶν στελεχῶν διὰ τὰ χωρία. Εἶναι ἵσως καιρὸς ἡ διοικούσα Ἱεκλησία νὰ ἐπιληφθῇ καὶ τοῦ προβλήματος τούτου, διότι αὕτη εἶναι εἰπερ τις καὶ ἄλλος ἀρμοδίᾳ διὰ τὴν μελέτην καὶ ἔγκρισιν τῆς πλέον προσφόρου λύσεως. Ἐάν ἐπιβάλληται νὰ λάβῃ θέσιν ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἱεκλησίας ἥμδην ἐπὶ πτυχῶν τινῶν τοῦ μουσικολογικοῦ προβλήματος ἥμδην, περὶ δὲ φύλητης κατ' αὐτὰς ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ζιγγὼν καὶ Νευροκοπίου κ. Νικόδημος, ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ «Παρνασσοῦ», παρίσταται ἀνάγκη δπως μεταξὺ τῶν ὅλων πολλῶν ἐκκρεμῶν θεμάτων ἔξετάσῃ αὕτη καὶ τὸ ἐνταῦθα θιγόμενον πρόβλημα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἔξευρεθῇ ἡ πλέον ἐνδεδειγμένη λύσις αὐτοῦ ἐπ' ἀγαθῷ αὐτῆς ταύτης τῆς Ἱεκλησίας.

3. Καὶ οἱ Ἱεροψάλται αὐτοί, ἐνίστε ἀδιαφοροῦσι περὶ τὴν ἀνεύρεσιν, ἐκπαίδευσιν καὶ προπαρασκευὴν τῶν διαδόχων αὐτῶν. Καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἀνάγκη νὰ προέλθωμεν εἰς μίαν διευκρίνισιν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι Ἱεροψάλται τινὲς καὶ δὴ καὶ πρωτοψάλται, μετ' ἐπιστασίας καὶ ἐπιμελείας ἔχουσιν ἀναλάβει τὸ ἔργον τοῦτο καὶ ἐργάζονται ἐν ταῖς Ἑπαρχίαις κυρίως, λίαν ἐπαινετῶς καὶ ἐπιτυχῶς ἔχοντες συστήσει Σχολὰς ἐν αἷς διδάσκεται ἡ τε ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη τῆς βυζ. μουσικῆς. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα. Ὁ λόγος νῦν ἀναφέρεται εἰς τὸν μέγαν σχετικῶς ἀριθμὸν τῶν ἐπὶ μέρους Ἱεροψαλτῶν, οἵτινες ἐνῷ δύνανται νὰ ἔξασφαλίσωσι τὰς πρὸς τοῦτο προϋποθέσεις, ἐν τούτοις αὐτοὶ εἴτε ἐξ ἀμελείας, εἴτε καὶ ἐξ ἐπαγγελματικῆς καὶ μόνον ἐνοσχολήσεως μὲ τὸ φαλτήριον, ἀποφεύγουσι νὰ δημιουργήσωσι περὶ ἑαυτοὺς διμάδα μαθητῶν, ἀποστέργοντες τὸν κόπον καὶ

τὸν μόχθον τῆς διδασκαλίας. Ιεροψάλτης, δοτις ἀσκεῖ τὸ ἱερὸν λειτουργημά του, μόνον διὰ τὴν ἔξασφάλιστιν ἐνδὸς μισθοῦ ἢ ἐπιμισθίου, ἀδυνατεῖ νὰ ἀναλάβῃ τὸ τοιοῦτον ἔργον τῆς ἐκπαίδευσεως στελεχῶν διὰ τὸ ὅποιον δὲν θὰ τύχῃ ἐπιπροσθέτου τινὸς ὄλικῆς ἀνταμοιβῆς. Ταῦτα ἐννοεῖται ὑπὸ τὴν αὐτονόητον πάντοτε προϋπόθεσιν ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ μεταδώσῃ τὰ φῶτα του εἰς ἄλλους δ Ἱεροψάλτης, ἐφ' ὃσον ἔχει τοιαῦτα καὶ ὑπάρχουσιν οἱ πρὸς οὓς θὰ ἀπευθυνθῇ ἡ φωτιστικὴ αὕτη ἐνέργεια.

Εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἐπαρχιακὰς μουσικὰς Σχολάς, διὰ τὴν σύστασιν τῶν ὅποιων θὰ πρέπει νὰ συνεργασθῶσιν οἱ ἐπιχώριοι ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες μετὰ τῶν ὅλων πολλῶν Συνοδικῶν ὑπηρεσιῶν, θὰ φοιτᾶσι νέοι ἐφιέμενοι δπως ἐκμάθωσι τὴν βυζαντινὴν μουσικήν, ἐφ' ὃσον ἐννοεῖται θὰ διαθέτωσιν οὗτοι καὶ τὰ ἀνάλογα φωνητικὰ καὶ λοιπὰ προσόντα. Τὸ πρόβλημα δπερ γεννᾶται δμως ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ πόθεν θὰ ἀγρευθῶσιν οἱ σπουδασταὶ τῶν Σχολῶν τούτων. Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι τοὺς ὑποψηφίους σπουδαστὰς τῶν Σχολῶν βυζαντινῆς μουσικῆς θὰ ἀλιεύσωσιν εἴτε οἱ θεολόγοι καθηγηταὶ τῶν Γυμνασίων μεταξὺ τῶν καταλλήλων μαθητῶν αὐτῶν, εἴτε οἱ Κατηχηταὶ μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν των. Εὐνόητον βεβαίως τυγχάνει καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ θὰ πρέπει νὰ παρακινηθῶσιν οἱ τε καθηγηταὶ καὶ οἱ κατηχηταὶ ἐκ μέρους τοῦ οἰκείου αὐτῶν Ἑπισκόπου διὰ νὰ ἀναλάβωσι μετὰ θερμοῦ ὀπωσδήποτε ἐνδιαφέροντος τὴν δλην ὑπόθεσιν, νὰ παραστήσωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν τὰ δφέλη, ἀτινα δύνανται οὗτοι, ἐκμαθάνοντες τὴν βυζαντινὴν μουσικήν, νὰ προσπορίσωσιν εἰς τε τὴν Ἱεκλησίαν καὶ εἰς τοὺς ἑαυτούς των καὶ γενικῶς νὰ συντρέξωσι τὴν προσπάθειαν πυκνώσεως τῶν τάξεων τῶν μαθητῶν τῶν Σχολῶν τού-

των. Θὰ ἡτο μάλιστα εὐκταῖον ἐὰν καθιεροῦντο διὰ τοὺς σπουδαστὰς τούτους καὶ ἀνάλογοι ὑποτροφίαι, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἄλλως φλέγον διὰ τὰς ἐπαρχιακὰς οἰκογενείας οἰκονομικὸν πρόβλημα νὰ μὴ ἀπετέλει ἐμπόδιον διὰ τὰς εἰς τὸν βυζαντινὸν μουσικὸν τομέα περαιτέρῳ σπουδάζει τοῦ μαθητοῦ. Τὰς ἐν λόγῳ ὑποτροφίας θὰ ἡτο κάλλιστα δυνατὸν νὰ παρέχωσιν εἴτε αἱ Ἱεραὶ μοναὶ τῆς περιφερείας, εἴτε καὶ ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις, ἐφ' ὅσον διαθέτει τὰς σχετικὰς δυνατότητας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου καὶ πολλοὶ πτωχοὶ νέοι θὰ διηγολύνοντο, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἱερὸν χρῆμα τῆς Ἑκκλησίας θὰ ἡξιοποιεῖτο ὡς ἄριστα. Θὰ ἡτο ἔξ ἄλλου δυνατὸν πρὸς δημιουργίαν κινήτρων, νὰ καθιερωθῶσιν ἔπαθλα καὶ βραβεῖα διὰ τοὺς ἀριστεῖς τῶν Σχολῶν τούτων, ἐπίσημοι ἐμφανίσεις αὐτῶν ἀπὸ βημάτων ἐν χορῷ, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν γονέων των, ἔπαινοι δημόσιοι κ.ἄ., δι' ὧν ἐνισχύεται ἡ φιλοτιμία τοῦ μαθητοῦ καὶ ἡ πρὸς μάθησιν ἔφεσίς του. Τότε πολλοὶ θὰ παρεκινοῦντο διὰ νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην καὶ τὰ ἀποτελέσματα θὰ ἡσαν πολὺ εὐχάριστα.

Μία ἄλλη πηγὴ προελκυσσεως σπουδαστῶν εἶναι τὰ ἐκκλησιαστικὰ Οἰκοτροφεῖα. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ως γνωστόν, λειτουργοῦσιν ὑπὸ τὸν αἰγίδα τῆς Ἑκκλησίας μαθητικὰ Οἰκοτροφεῖα. Εἰς ταῦτα στεγάζονται καὶ ἐνδιαιτῶνται μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου προερχόμενοι ἐκ χωρίων. Οὗτοι ἀποτελοῦσιν ἀριστονόμοις ὑλικὸν πρὸς ἐπιλογήν. Θὰ ἡτο, λοιπόν, δυνατὸν ἵνα οἱ ἐκάστοτε Δ/νται τῶν Οἰκοτροφείων τούτων προέβαινον εἰς τὴν ἐπιλογὴν τῶν καταλληλοτέρων, πρὸς οὓς θὰ συνίστων τὴν ἐγγραφὴν καὶ φοίτησίν των εἰς τὰς ἐν λόγῳ Σχολάς. Οἱ νέοι οὗτοι, λόγῳ τῆς προελεύσεως αὐτῶν, θὰ διέκειντο εὐνοϊκῶς πρὸς τὴν ίδεαν τῆς ἐκμαθήσεως τῆς Ἱεροψαλτι-

κῆς τέχνης, προκειμένου, ἵνα, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐπιλύσωσι καὶ τὸ λίαν δι' αὐτοὺς ἀκανθῶδες οἰκονομικὸν πρόβλημα. Λόγῳ δὲ τοῦ ἥθους των καὶ τῆς πρὸς τὴν Ἑκκλησίαν εὐλαβείας καὶ ἀγάπης των, θὰ ἀπέβαινον πολύτιμα στελέχη ἐν τῇ Ἱεροψαλτικῇ οἰκογενείᾳ.

4. Ἡ Ἑκκλησία δύναται ὠσαύτως νὰ ὑποβοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος ὅπερ ἔξετάζομεν, μὲ τὴν ἐπιστράτευσιν τῶν αἰδεσιμωτάτων ἐφημερίων καὶ τὴν ὑπὸ αὐτῶν ἀνάληψιν εὑρείας προσπαθείας διὰ τὴν προσέλκυσιν νέων, κυρίως δὲ παιδίων, πρὸς τὸ Ἱεροψαλτικὸν στασίδιον. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲ ἐφημέριος ἐκάστου χωρίου θὰ πρέπει νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐπιλέξῃ μεταξὺ τῶν μικρῶν παιδίων τῆς ἐνορίας τὰ διαθέτοντα φωνητικὰ καὶ λοιπά προσόντα, καὶ εἴτα νὰ διδάξῃ εἰς αὐτὰ τὴν βυζαντινὴν μουσικήν. Ὡς εἶναι δύμως εὐնόητον τοῦτο προϋποθέτει γνώσεις μουσικᾶς παρὰ τοῖς ἐφημερίοις. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως οἱ ὑποψήφιοι Ἱερεῖς διδάσκωνται ἐν ταῖς Ἱερατικαῖς Σχολαῖς, δχι μόνον στοιχεῖα τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἀλλὰ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα πράγματα, εἰς τρόπον ὥστε αἱ γνώσεις των αὖται, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν πρακτικὴν αὐτῶν ἔξασκησιν, νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν δυνατότητα ἔστω καὶ στοιχειώδους διδασκαλίας τῶν πρώτων κανόνων τῆς μουσικῆς. Ὅταν δὲ ἐφημέριος γνωρίζῃ νὰ ψάλῃ, τότε εἶναι εἰς θέσιν νὰ συγκροτήσῃ περὶ ἑαυτὸν μικρὸν παιδικὸν χορόν. Καὶ τοῦτο ἐὰν εἶναι δύσκολον, θὰ δυνηθῇ ὁπωσδήποτε νὰ ἐπιλέξῃ ἐν ἡ δύο παιδία, διὰ νὰ μεταδώσῃ εἰς ταῦτα τὴν Ἱεροψαλτικήν του τέχνην. Τὰ μικρὰ ταῦτα παιδία, προσκολλώμενα εἰς τὸ ἀναλόγιον, θὰ ἀρξωνται μετ' οὐ πολὺ ψόλλοντα ἀρχικῶς μὲν τοὺς ἀπλουστέρους τῶν ὅμνων, εἴτα δὲ καὶ τοὺς πλέον

συνθέτους, μὲ προοπτικήν ἔξελίξεώς των εἰς καλοὺς
ἱεροψάλτας καὶ πολυτίμους τοῦ ιερέως συνεργούς,
ἔφ' ὅσον ἐννοεῖται θὰ παραμείνωσιν εἰς τὸ χωρίον
των. Τὰ παιδία ἐκεῖνα, ἀτινα ἀκολουθοῦσι γυμνα-
σιακὰς σπουδάς, δυσκόλως ἐπιστρέφουσι μετὰ τὸ
πέρας αὐτῶν εἰς τὸ χωρίον. Τρέπονται εἴτε πρὸς τὰς
'Ανωτάτας Σχολάς, εἴτε πρὸς ἀναζήτησιν θέσεώς τι-
νος καὶ τακτοποιήσεως ἐν τῇ πόλει. Εἰς τὸ χωρίον
παραμένουσι συνήθως ὅσοι ἀπόφοιτοι τοῦ δημοτι-
κοῦ σχολείου δὲν πρόκειται νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὸ
Γυμνάσιον. Οὗτοι θὰ ἀσχοληθῶσι μὲ τὰς ἀγροτικὰς
ἐργασίας. Ἐξ αὐτῶν λοιπὸν θὰ πρέπει νὰ ἀναζητη-
θῶσιν ὑπὸ τοῦ ιερέως κυρίως οἱ μέλλοντες ἢ διὰ
λων ἱεροψάλτης τῆς ἀγροτικῆς ἐνορίας. Μάλιστα
θὰ ἥτο δυνατὸν διὰ τοῦ ἐπιλεγόμενος καὶ ἀνεπισήμως
ἢ πρακτικῶς καταρτιζόμενος εἰς τὰ τοῦ ἀναλογίου
νέος, νὰ παρακολουθῇ ἄπαξ ἢ δις τῆς ἐβδομάδος
καὶ τὰ μαθήματα τῆς Σχολῆς βυζαντινῆς μουσικῆς
ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἐπαρχίας, ἔφ' ὅσον ὑπάρχει
δυνατότης συγκοινωνιακῆς ἔξυπηρετήσεως αὐτοῦ.
Τοιουτορόπως οἱ ἐφημέριοι θὰ ἀναπτύσσωσι διὰ τῶν
ἰδίων δυνάμεων φυτώρια νέων ἱεροψαλτῶν ἐκ γηγε-
νῶν καὶ αὐτοχθόνων στοιχείων, εἰς τὰ διοία δύνα-
ται νὰ στηρίζηται ἡ προσπάθεια ἔξασφαλίσεως ψαλ-
τῶν διὰ τὰ ἀναλόγια τῶν ἀγροτικῶν ἱερῶν ναῶν.

Καὶ ἀφοῦ ἀνεφέρθημεν ἐν τοῖς πρόσθεν εἰς τοὺς
ἔξ τῶν ἔξω καὶ ἐκ τῶν ἔσω ἀρνητικοὺς διπωσδήποτε
παράγοντας διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ σπουδαίου ζητή-
ματος τῆς ἐπανδρώσεως τῶν ἐπαρχιακῶν ἱεροψαλτι-
κῶν ἀναλογίων, ἀνάγκη τώρα νὰ στρέψωμεν τὸν
λόγον πρὸς τὴν ὑπόδειξιν τρόπων ἐπιλύσεως τοῦ ἀ-
κανθώδους τούτου προβλήματος. Θὰ προσπαθήσω-
μεν νὰ μὴ χάσωμεν τὴν ἐπαφήν μὲ τὴν πικράν πρα-
γματικότητα, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὰς προσφερομένας σή-

μέρον δυνατότητας. Δὲν ἐπιτρέπεται, οὕτε ἀλλωστε
τὸ ἐπιθυμοῦμεν, νὰ νεφελοβατῶμεν ἐπὶ θεμάτων διὰ
τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ὅποιων ἀπαιτεῖται πρωτίστως
πρακτικός νοῦς καὶ ἐκμετάλλευσις ἀξιοποιησίμων
δυνατοτήτων.

Ἡ ὑπόδειξις ἐνταῦθα λύσεων δὲν ἔχει τὴν ἔν-
νοιαν τῆς ἀναδρομῆς εἰς πρωτοτυπίας. Δὲν θὰ πα-
ραβιάσωμεν ἀνοικτὰς πύλας. Γνωστὰ καὶ, κυρίως,
ἀπλᾶ πράγματα θὰ εἴπωμεν. Πιστεύομεν ὅτι πολλά-
κις ἐν τῇ ἀναζητήσει λύσεων προβλήματός τινος
οἱ εἰδικοὶ πελαγοδρομοῦσιν εἰς τὸν λαβυρίνθους
τῶν συνθέτων ἢ πρωτοτύπων σκέψεων, ἀγνοοῦντες
ὅτι πλεῖστα ὅσα ζητήματα ἐπιλύονται διὰ πρακτι-
κῶν λύσεων, οἵκειων εἰς τὸν ἀπλοῖκωτέρον τῶν
ἀνθρώπων. Καὶ ἐνταῦθα τὴν μέθοδον ταύτην θὰ ἀκο-
λουθήσωμεν. Θὰ ὑπενθυμίσωμεν ἀπλῶς ωρισμένας
δυνατότητας ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὅποιων εἰ-
ναι δυνατὸν νὰ ἀντιμετωπισθῇ, κατὰ τὴν ἡμετέραν
γνῶμην, ἢ δλη κατάστασις περὶ τῆς δροίας διμιοῦ-
μεν.

1. Καὶ ἐν πρώτοις θὰ ἀρχίσωμεν ἐκ τοῦ οἴκου
ἡμῶν, ἵτοι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας. Τί δύναται νὰ πράξῃ
ἡ Ἐκκλησία ἐν προκειμένῳ;

Τὸ πρῶτον ὅπερ ἔχει νὰ πράξῃ ἡ Ἐκκλησία εί-
ναι νὰ ἐνθαρρύνῃ ἡθικῶς καὶ ὀλικῶς τὴν σύντασιν
καὶ λειτουργίαν ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις Σχολῶν βυζ.
μουσικῆς. Εἰς τὰς Σχολὰς ταύτας θὰ διδάσκεται
παρ' ἐμπείρων διδασκάλων ἡ πατροπαράδοτος ἐκ-
κλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ θὰ διαδίδηται ἡ περὶ αὐ-
τῆς γνῶσις. Τὴν προσπάθειαν ταύτην θὰ πρέπει, διὰ
εἰπομένων, νὰ ὑποβοηθήσῃ ἡ Ἐκκλησία πρῶτον ἡθι-
κῶς καὶ εἶτα ὀλικῶς. Καὶ προκειμένου νὰ συμπαρα-
σταθῇ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἡθικῶς ἡ Ἐκκλησία, θὰ
πρέπει νὰ περιβάλῃ διὰ τῆς ἀγάπης της τὸν φορεῖς

Τοῦ πρῶτον νὰ γίνεται εἰς μάρτυραν 109
λειτουργίαν. Η δὲ τὴν ἀγαπήν τοῦτο καὶ να τοῦ
σταύρου τὰ κλαυχύναται καὶ δοθεῖ παραδοῖται,

τῆς μουσικῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, ἢτοι τοὺς διδασκάλους τῆς ιερᾶς τέχνης, εἰς τρόπον ὡστε οὗτοι νὰ ἐνισχυθῶσιν εἰς τὴν προσπάθειάν των πρὸς διάδοσιν τῆς πατρῷας βυζαντινῆς μουσικῆς. Ἡ ἀγάπη πρὸς αὐτοὺς τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἐκδηλωται διὰ παντὸς τρόπου, ἢτοι διὰ τῆς ἀποδόσεως εἰς αὐτοὺς τῆς πρεπούσης τιμῆς, διὰ τῆς ὑπὲρ τῆς μουσικῆς παραδόσεως σταυροφορίας, διὰ τῆς ἐνθαρρύνσεως πάσης φιλοπροόδου αὐτῶν πρωτοβουλίας κ.λπ. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ιεροψάλτας ἐπιβάλλεται νὰ ἀπευθυνθῇ ἡ στοργὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι καὶ αὐτοὶ «συνεργοί» τῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας ψυχῶν. Ἀποτελοῦν τμῆμα τοῦ κατωτέρου κλήρου καὶ δικαιοῦνται τῆς ὑποστηρίξεώς της. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς πλείστας περιπτώσεις οἱ ιεροψάλται ἀπολαύουσι τῆς στοργῆς τῆς διοικούσης Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀναλόγου πρὸς τὸ λειτούργημα αὐτῶν τιμῆς. Ἐνίστε δῆμος διὰ λόγους, τοὺς δρούσιν δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναλύσωμεν, ἡ Ἐκκλησία ἔχει συμπεριφερθῆ πρὸς τοὺς κατωτέρους τούτους κληρικοὺς ὅχι μὲ τὴν ἐνδεδειγμένην θερμότητα, πρᾶγμα δπερ ἔχει σοβαρὰς ψυχολογικὰς συνεπείας. "Οταν οἱ ἄνθρωποι ἀποθαρρύνωνται ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰν τῶν φυσικῶν αὐτῶν ἐκκλησιαστικῶν προϊσταμένων, δταν παρίστανται μάρτυρες ἐνὸς ψυχροῦ κλίματος εἰς τὰς σχέσεις των μετ' αὐτῶν καὶ δταν διαπιστῶσιν ὅτι ἀποτελοῦσι τὸ ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως περισσότερον ἢ ἀγάπης, τότε ψύχεται καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν διὰ τὸν ἔργον των καὶ παύουσι νὰ μεριμνῶσι δι' αὐτὸ μετὰ τοῦ πάθους, δπερ συνήθως χαρακτηρίζει ἐκείνους οἱ δροῦσι ἀγαπῶσι τὴν ἔργασίαν των καὶ ἀφοσιοῦνται εἰς αὐτήν.

Τὴν ἥθικὴν συμπαράστασιν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἄνθρωπους τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς τέ-

χνης θὰ πρέπει νὰ συμπληροῖ καταλλήλως καὶ ἡ ὑλικὴ πρὸς αὐτοὺς βοήθεια. Πολλάκις θέλομεν νὰ κάμωμεν τὰ ἔργα ήμῶν χωρὶς τὴν οἰανδήποτε δαπάνην. Τοῦτο δὲν ὀφείλεται τόσον εἰς λόγους οἰκονομικῆς ἀδυναμίας, δσον εἰς τὴν νοοτροπίαν τὴν δποίων ἔχομεν οἱ περισσότεροι. Θέλομεν οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ προβάλουν οἰκονομικὰς ἀξιώσεις καὶ νὰ προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας των, ίδιᾳ δταν πρόκειται περὶ τῆς Ἐκκλησίας, εἰς δυνατὸν δωρεάν. Ἀγνοοῦμεν δῆμος ὅτι εἶναι εὐαγγελικὴ ἐπιταγὴ τὸ «ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ» (Λουκ. i', 7) καὶ ὅτι δὲν εἶναι εὔκολον πρᾶγμα νὰ δοθῇ κανεὶς εἰς μίαν δπόθεσιν χωρὶς νὰ λάβῃ καὶ μικρὰν ἔστω ἀμοιβήν. Εἰς πολλὰ χωρία οἱ ιεροψάλται δὲν ἀμείβονται καν, ἢ λαμβάνουν ὡς μισθὸν ποσὸν τόσον εὐτελές μὴ ἔξαρκον οὐδὲ διὰ τὴν συντήρησίν των ἐπὶ δύο ἡμέρας. Χρειάζεται λοιπὸν μία ἀναθεώρησις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῶν ἀπόψεων τῆς διοικήσεως. Εάν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν ἄνθρωπος μὲ ἐνεργητικότητα καὶ ζῆλον, θα πρέπει νὰ τοὺς ἀμείψωμεν. Δὲν εἶναι ἀλλωστε τόσον δύσκολον πρόβλημα ἡ ἔξασφάλιστις ἐνὸς ἀξιοπρεποῦς μισθοῦ εἴτε διὰ τοὺς διδασκάλους τῆς Τέχνης, εἴτε διὰ τοὺς ιεροψάλτας. Ας μὴ τὸ ἀποκρύπτωμεν: καὶ διὰ μισθός εἶναι ἐν κίνητρον. Ὁχι βεβαίως τὸ πρῶτον καὶ κύριον. Ως τόσον δῆμος ἀξιόλογον καὶ ὑπολογίσιμον. Σήμερον αἱ συνθῆκαι ἔχουν ἀλλάξει. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκας. Καὶ δὲν εἶναι παράδοξον ἐὰν τὰς ἀνάγκας των αὐτὰς ἐπιδιώκωσι νὰ καλύψωσιν ἐκ τῆς ἔργασίας των ὡς ιεροψαλτῶν ἡ μουσικοδιδασκάλων. Εἶναι ἀλλωστε γνωστὸν δτι αἱ ὑπηρεσίαι σχεδὸν δλῶν, δσοι προσφέρουν ἔργον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἶναι μισθωταὶ καὶ ἀμειβόμεναι. Διατί ἀραγε θὰ ἔδει νὰ ἀποτελέσωσιν ἔξαίρεσιν οἱ ιεροψάλται; Δὲν εἶναι σοβαρὰ ἐπιβάρυνσις διὰ τὸν προϋ-

πολογισμὸν μιᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως τὸ νὰ ἔξασφαλίσῃ ἕνα καλὸν μισθὸν δὶ’ ἐκείνους πρωτίστως οἱ δοποῖοι θὰ διαίξωσιν εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν Σχολὴν τῆς βυζ. Μουσικῆς, καὶ εἴτα διὰ τοὺς Ἱεροψάλτας τῶν ἐνοριακῶν Ναῶν. Οἱ ναοὶ οὗτοι διέρχονται νέαν οἰκονομικὴν κρίσιν. Τὸ γνωρίζομεν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀντιμετώπισις, παρ’ δλην τὴν κρίσιν, τοῦ μισθολογικοῦ προβλήματος τῶν Ἱεροψαλτῶν, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ὑπάρχουν πάντοτε τρόποι, ίδιᾳ διὰ τοὺς ναοὺς πόλεων καὶ κωμοπόλεων, πρὸς ἀνεύρεσιν οἰκονομικῶν πόρων ἐκτάκτου προελεύσεως, διὰ τὴν κάλυψιν τοιούτου εἴδους δαπανῶν.

Θὰ ἡτο μάλιστα εὐχῆς ἔργον ἔὰν ἡ Ἑκκλησία προσέδιδε τὴν πρέπουσαν σημασίαν καὶ βαρύτητα καὶ εἰς τὸν θεσμὸν τῶν Ἀναγνωστῶν, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἡτο δυνατὸν νέοι ἔφηβοι νὰ ἔθιζονται ἀρχικῶς μὲν εἰς τὸ ἀναγινώσκειν ἐπ’ Ἑκκλησίαις, εἴτα δὲ καὶ εἰς τὸ ψάλλειν. Διὰ τῆς εἰς Ἀναγνώστας χειροθεσίας νέων ἡλικίας 18 ἑτῶν καὶ ὄνω, συμφώνως πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ κρατοῦντα, συνάπτεται δεσμός τις μεταξὺ τοῦ χειροθετουμένου καὶ τοῦ ἐν τῇ θείᾳ Λατρείᾳ λειτουργήματος αὐτοῦ, οὗτῳ δὲ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ περὶ τὰ λατρευτικὰ θέματα τονίζεται καὶ ἡ Ἑκκλησία ἀποκτᾷ συνειδητὰ στελέχη τοῦ κατωτέρου αὐτῆς κλήρου, διαθέτοντα προοπτικὰς περαιτέρω ἔξελιξεως.

Τὸ σύστημα τῆς χειροθεσίας Ἀναγνωστῶν, ἀρχαιότατον αὐτὸ καθ’ ἔαυτὸ καὶ μαρτυρούμενον ὑπὸ γραπτῶν πηγῶν, ἔχει ἀτυχῶς περιπέσει ἐν ἀχρηστίᾳ ἐν τῇ ἐλληνικῇ ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ὁρθοδοξίᾳ. Ἐξαιρέσει εὐαριθμῶν τινῶν περιπτώσεων, ὄγνοεῖται ἐν τοῖς πράγμασιν δὲ θεσμὸς παρ’ ἡμῖν. Ἀντιθέτως ἐν ταῖς σλαυικαῖς Ἑκκλησίαις ὑφίσταται ἐν ἀκμῇ ἡ ἴδιαιτέρα αὐτη τάξις τῶν Ἀναγνωστῶν, οἵτινες καὶ

ἐπιτελοῦσι τὰ καθήκοντα τοῦ βαθμοῦ αὐτῶν ἐν ταῖς ιεραῖς Ἀκολουθίαις μετὰ ζῆλου καὶ ἀφοσιώσεως. Ἐὰν καὶ παρ’ ἡμῖν ἀνεβίουν οὐσιαστικῶς ἡ ἡγοημένη αὐτη τάξις τῶν κατωτέρων κληρικῶν καὶ δὴ καὶ δχι μόνον εἰς τὰς μεγαλοπόλεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις, καὶ εἰς αὐτὰ εἰσέτι τὰ χωρία, δπου τοῦτο ἡτο ἐφικτόν, τότε πλεῖστοι νέοι θὰ ἀνελάμβανον τὴν ὑπεύθυνον ἀσκησιν τῶν εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτῶν ἀναφερομένων καθηκόντων καὶ θὰ ἀπέκτων μίαν καλῶς νοούμενην οἰκειότητα πρός τε τὴν Ἑκκλησίαν καὶ τὸ ἀναλόγιον, ἔξελισσόμενοι δὲ βαθμηδὸν καὶ κατ’ δλίγον καὶ μουσικολογικῶς καταρτιζόμενοι, θὰ ἡσαν μετ’ οὐ πολὺ εἰς θέσιν ἵνα φάλλωσι καὶ ὑμνούσι τινὰς ἐκ τῶν συχνάκις ἐκτελουμένων ἐν τῇ θείᾳ Λατρείᾳ. Ἐκεῖνο δπερ ἐπισημαίνεται σήμερον ως ἀνάγκη, εἶναι ἡ προσέλκυσις νέων ἀνθρώπων πρὸς τὸ ἀναλόγιον καὶ ἡ ἔξαψις τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτῶν πρὸς τὴν θείαν Λατρείαν, ἥτις ὑποκρύπτει πλουσιώτατον κόσμον συναισθημάτων καὶ βιωμάτων, ὄγνωστον ἀτυχῶς εἰς τοὺς πολλοὺς. Ὁ κόσμος οὗτος καθίσταται προσιτός εἰς τοὺς μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ εὐλαβείας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ζῆλου καὶ ἐνδιαφέροντος προσεγγίζοντας τὰ ὄχραντα αὐτοῦ μέρη καὶ προσκλίνοντας πρὸς αὐτὸν ἐν κατανύξει ψυχῆς. Ὁ Ἀναγνώστης εἶπερ τις καὶ ἀλλοι ἐκ τῶν ἐκτός τοῦ Βῆματος ὄντων, ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν πλοῦτον τοῦτον τῆς ὁρθοδόξου λατρευτικῆς παραδόσεως, ἀποδίδει κατ’ ἔννοιαν τὰ βαθυτόχαστα καὶ θεόπνευστα τῶν Ἱερῶν ἀναγνωσμάτων νοήματα, προσκτῆται πολυτίμους προσλαμβανούσας παραστάσεις περὶ αὐτῶν, καὶ ἔθιζεται εἰς τὸν ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ χώρου τοῦ ναοῦ προσανατολισμὸν του, γεγονὸς δπερ ἔχει βαρύνουσαν σημασίαν δι’ αὐτὸν τὸν ἴδιον. Δυσκόλως ὑστερον δὲ παξ ἔθισθεις

εἰς τὰ τοῦ ναοῦ, ἀποκόπτεται ἀπὸ αὐτοῦ. Συνδέει διὰ βίου τὴν ζωὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν ναόν. Διατί λοιπὸν νὰ μὴ ἀναμένῃ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἐπάνδρωσιν τῶν ἐπαρχιακῶν κυρίως ἀναλογίων ἀπὸ τῶν Ἀναγνωστῶν αὐτῆς, καταλλήλως ἐκπαιδευομένων διὰ νὰ δυνηθῶσι νὰ ἀνταποκριθῶσι πρὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Ἱεροψαλτικοῦ λειτουργήματος; Ἄντι νὰ ἀναζητῇ Ἱεροψάλτας μόνον ἐκ τῶν διαφόρων Σχολῶν, ἐπαγγελματίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διατί νὰ μὴ καταφύγῃ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν Ἀναγνωστῶν, πολλοὶ τῶν ὅποιων δύνανται κάλλιστα νὰ ἀντεπεξέλθωσιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ στασιδίου;

Περὶ τούτου ἔχομεν πρόσφατον παράδειγμα τὴν χειροθεσίαν ὑπὲρ ἐκατὸν μαθητῶν τῆς Νυκτερινῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς εἰς Ἀναγνώστας. Οἱ μαθηταὶ οὗτοι, ἐργαζόμενοι κατὰ κανόνα βιοποριστικῶς καὶ μὴ ἔχοντες προηγουμένως στενάς σχέσεις μὲ τὰ ἐν τῷ ναῷ δρώμενα, ἀφ' ἣς ἔχειροθετήθησαν εἰς Ἀναγνώστας, καὶ ἀνέλαβον τὴν οὐδιαστικὴν ἀσκησιν τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων εἴτε ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῆς Σχολῆς αὐτῶν εἴτε ἐν διαφόροις Ἱεροῖς Ναοῖς τῆς Πρωτευούσης, ἔχουσιν ἀρκούντως ἀσκηθῆσιν τῆς συχνῆς ἀπασχολήσεως αὐτῶν εἰς τὰ τῆς λατρείας, ἐκμανθάνουσιν ἀκουστικῶς καὶ τοὺς διαφόρους ὕμνους, εἰς τρόπον ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτελέσωσιν αὐτοὺς ἐπιτυχῶς. Τὸ πείραμα τοῦτο ἐὰν ἔγενικεντο, θὰ ὑπεβοήθει σημαντικῶς τὴν καταβαλλομένην προσπάθειαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀποκτήσεως καταλλήλων Ἱεροψαλτῶν, ἐν συνδυασμῷ πάντοτε πρὸς τὰ ὑπόλοιπα μέσα. Καὶ ἐν τούτῳ προβάλλει ἔτι ἄπαξ ἡ εὑθύνη τῶν Ἱερέων κυρίως, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ μουσικοδιδασκάλων καὶ Ἱεροψαλτῶν. Αἱ προσπάθειαι αὐ-

τῶν δέον νὰ κατευθυνθῶσι πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν καταλλήλων ἐκείνων προσώπων, ἀτινα, καταλλήλως καθοδηγούμενα, θὰ ἐδέχοντο νὰ ἀναλάβωσι τὰ καθήκοντα τοῦ Ἀναγνώστου, κατόπιν κανονικῆς χειροθεσίας, καὶ νὰ ἔξελιχθῶσι βαθμιαίως εἰς Ἱεροψάλτας.

‘Ως πρὸς τὴν ἡλικίαν χειροθεσίας τῶν Ἀναγνωστῶν ἀνεφέρθη ἐν τοῖς πρόσθεν ὡς κατώτατον ὅριον τὸ 18ον ἔτος. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὑπάρχει καὶ δευτέρα γνώμη. Κατὰ τὴν ρκγ' Νεαρὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀρκεῖ καὶ τὸ 8ον ἔτος. Μάλιστα δὲ Φωτιος ἐν τῷ Νομοκάνονι αὐτοῦ ἐκπλήσσεται διότι ἐνῷ ἡ ἀρχικὴ διάταξις διμιλεῖ περὶ τούλαχιστον 18 ἔτῶν, ἐν τούτοις «σήμερον σφραγίζονται ἀναγνῶσται κληρικοὶ ἔξαετεῖς, ἔστι δ' ὅτε καὶ τριετεῖς» (Φωτίου Νομοκάνων Τίτλ. Α' κεφ. κη' ἐν Ράλλη-Ποτλῆ Σύνταγμα θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τ. Α', σ. 68). Πάντως οἱ Κανόνες σιωποῦν ἐπὶ τῆς περιπτώσεως, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ κρατῇ ἡ ἀποψις τῶν νόμων. «Ἐνθα μὲν γάρ οὐδέν τι οἱ κανόνες διορίζονται, διφείλομεν τοῖς νόμοις ἀκολουθεῖν καὶ ἐκ τῶν διμοίων τέμνειν τὰ δμοια» (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 68). Ἐπειδὴ διμως ἡ ἴδιότης τοῦ Ἀναγνώστου προσκτᾶται διὰ τῆς χειροθεσίας ἐπεται διὰ δὲν θὰ πρέπει ὁ χειροθετούμενος νὰ ἔχῃ ἡλικίαν τοσοῦτον μικρὰν ὥστε νὰ στερήται τῆς δυνατότητος νὰ συνειδητοποιήσῃ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέοντα καθήκοντα αὐτοῦ. Ἐπομένως θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ δεχθῶμεν διὰ τὴν ἡλικία τῶν 18 ἔτῶν εἶναι, ὡς κατώτατον ὅριον, ἡ πλέον ἀρμόζουσα τῇ περιστάσει.

2. ‘Ανεφέρθημεν μέχρι τοῦδε εἰς τὰ μέτρα, ἀτινα δύναται, καθ' ἡμᾶς, νὰ λάβῃ ἡ Ἐκκλησία ἐξ ἴδιας αὐτῆς πρωτοβουλίας πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ἀκανθώδους προβλήματος τῆς ἐπανδρώσεως τῶν ἐπαρχιακῶν Ἱεροψαλτικῶν ἀναλογίων. Καὶ ἐτονίσαμεν

τὴν ἄμεσον ἀνάγκην λήψεως μέτρων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, διότι συγκλίνουσαι πληροφορίαι φέρουν τὴν ὑπαιθρὸν χώραν στερούμενην ἱεροψαλτικῶν στελεχῶν, μὲ συνέπειαν τὴν ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι ὅχι ἀπλῶς σπάνιν, ἀλλ' ἵσως παντελῇ αὐτῶν ἔλλειψιν. Ἀλλὰ παραλλήλως πρὸς τὴν Ἑκκλησίαν, καὶ ὅλοι τινες παράγοντες θὰ ἡτοῦν δυνατὸν νὰ προσφέρουν χεῖρα βοήθειας, πρὸς μετριασμὸν τούλαχιστον τῆς δεξύτητος, ὥπο τὴν ὅποιαν ἐμφανίζεται σήμερον τὸ πρόβλημα τοῦτο. Ἐννοοῦμεν τὴν βοήθειαν τὴν ὅποιαν δύναται νὰ προσφέρῃ ἐν προκειμένῳ ἡ Πολιτεία. Καὶ ἴδού πᾶς.

Ἐὰν οἱ δημοδιάσκαλοι ἡσαν εἰς θέσιν νὰ γνωρίζουν δλίγην βιζαντινὴν μουσικὴν, θὰ ἡδύναντο, πολλοὶ ἔξ αὐτῶν, νὰ ἔξυπηρετοῦν ἱεροψαλτικῶς τοὺς ναοὺς τῶν χωρίων, εἰς τὰ ὅποια εἶναι διωρισμένοι. Ὡς εἶναι γνωστὸν καὶ τὸ μικρότερον χωρίον διαθέτει σήμερον δημοτικὸν σχολεῖον καὶ διδάσκαλον. Ο διδάσκαλος οὗτος, ἐφ' ὃσον εἶναι εὐσεβὲς τῆς Ἑκκλησίας τέκνον, δύναται ν' ἀποβῇ στενὸς καὶ πολύτιμος τοῦ ἐφημερίου συνεργάτης, ἀναλαμβάνων καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ ἱεροψαλτικοῦ στασιδίου. Βεβαίως ἔξυπακονεται ὅτι θὰ πρέπει νὰ γνωρίζῃ νὰ ψάλῃ. Καὶ ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ θέμα τῆς μουσικολογικῆς καταρτίσεως τῶν διδάσκαλων ἐν ταῖς Παιδαγωγικαῖς Ἀκαδημίαις. Ἐξ ὃσων γνωρίζομεν, ἡ Τερὰ Σύνοδος ἐνήργησεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ παρεκάλεσε τὸ Ὑπουργεῖον Ἐθν. Παιδείας ὅπως τὸ μάθημα τῆς ψαλτικῆς διδάσκεται εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας, ἔχουσα τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτῶν, καταρτιζόμενοι καλῶς εἰς τὴν βυζ. μουσικὴν, θὰ ἀπέβαινον καλοὶ ἱεροψάλται. Εἰς τὴν ἀπάντησί τοῦ τὸ Ὑπουργεῖον ἐγνώρισεν δτὶ τὸ μάθημα τῆς Ἑκκλησιαστικῆς Μουσικῆς διδάσκεται καὶ κατὰ τὰ

δύο ἔτη τῆς φοιτήσεως εἰς τοὺς σπουδαστάς, θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς καὶ δτὶ δπου δ καθηγητῆς εἶναι καὶ ἱεροψάλτης, ἔξασκει τοὺς σπουδαστάς καὶ, εἰς τὸ ἀναλόγιον. Ἡ ἀπάντησις ἰκανοποιεῖ βεβαίως, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι πενιχρά. Ἰσως θὰ ἐπρεπε νὰ γίνῃ κάποια ἀναμόρφωσις τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος τοῦ μαθήματος τούτου, εἰς τρόπον δστε οἱ σπουδασταὶ νὰ ἀποκτοῦν οὐσιαστικὰς καὶ χρησίμους γνώσεις, ἰκανὰς νὰ τοὺς παράσχουν τὴν δυνατότητα ἀναλήψεως καθηκόντων ἱεροψάλτου. Καὶ τοῦτο διότι εἶναι γνωστὸν δτὶ ἐν ταῖς Σχολαῖς δίδεται ἐνίστε μεγάλη σημασία καὶ προσοχὴ εἰς ἴστορικὰ καὶ λοιπὰ θεωρητικὰ στοιχεῖα τῆς βυζ. μουσικῆς, καὶ καταλείπεται, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἡ διδασκαλία γονίμου ὅλης, ἥτις καὶ πρακτικῶς εἶναι χρήσιμος. Ἐπὶ πλέον δέον νὰ γίνῃ σαφὲς καὶ τοῦτο, δτὶ δηλ. οἱ σπουδασταὶ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν δὲν θὰ πρέπει νὰ μανθάνουν τὴν Ἑκκλ. μουσικὴν διὰ νὰ δύναται νὰ ἀντεπεξέρχωνται ἀπλῶς εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ σχολείου. Πρέπει ως στόχος νὰ τεθῇ καὶ ἡ ἀνάληψις δπ' αὐτῶν ὑπευθύνουν ἔργου ἱεροψάλτου, ἐφ' ὃσον ἐννοεῖται οὗτοι διαθέτουν καὶ τὰ φυσικά, πλὴν τῶν ἐπικτήτων, προσόντα.

Οὕτω πως κατηρτισμένος δ διδάσκαλος θὰ είναι πλέον εἰς θέσιν νὰ συνδράμῃ τὴν Ἑκκλησίαν εἰς τὴν κάλυψιν τῶν ἱεροψαλτικῶν κενῶν. Κατὰ τὰς Κυριακὰς θὰ δηγηῇ τοὺς μαθητάς του εἰς τὸν ναὸν καὶ δ ἴδιος θὰ ψάλλῃ τοὺς ὅμνους, δίδων οὕτω πολύτιμον παράδειγμα μιμήσεως εἰς πάντας. Παραλλήλως, ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του ποικίλον ἔμψυχον ὅλικόν, ἥτοι τοὺς μικροὺς μαθητάς του, θὰ δύναται νὰ ἐθίζῃ τούτους μικρὸν καὶ κατ' δλίγον εἰς τὸ ψάλλειν, νὰ καταρτίζῃ στοιχειώδεις παιδικάς χορωδίας καὶ γενικῶς νὰ φροντίζῃ ὥστε ἐκ τοῦ κύκλου τῶν

μαθητῶν του νὰ ἐκπηδήσῃ εἰς τὸ μέλλον ὁ κατάλληλος τοῦ ἀναλογίου λειτουργός. Ἡ τοιαύτη πολύερδρος τῶν διδασκάλων συμβολὴ, πολύτιμος καθ' ἑαυτὴν εἰς τοὺς δυσκόλους τούτους καιρούς, εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ τύχῃ τῆς ἀμερίστου ἀναγνωρίσεως πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις θὰ ἐπιδαψιλεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ. Αὐτονόητον καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην θεωροῦμεν τὴν ἔναντι τῶν τοιούτων ὑπηρεσιῶν εἰς τὸ ἀναλόγιον τῶν διδασκάλων ἀντιπροσφορὰν αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μικροῦ ἀντιμισθίου πρὸς κάλυψιν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν αὐτῶν καὶ πρὸς τονισμὸν τῆς στοργῆς, μεθ' ἣς ἡ Ἐκκλησία περιβάλλει τούτους.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπανέλθωμεν ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ ἐν τοῖς πρόσθεν θιγέντος ζητήματος τῆς οἰκονομικῆς τῶν ἱεροψαλτῶν ἐν γένει ἵκανοποιήσεως. Ἐξ ὅσων εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν, ή θέσις ήμῶν αὗτη ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς φίλους ἱεροψάλτας, οἵτινες καὶ ἐξεδήλωσαν πρὸς ήμᾶς τὴν ἵκανοποίησίν των διότι ἐτονίσθη καὶ ή πλευρὰ αὕτη, ἥτις σκοπίμως ἐνίστε παραθεωρεῖται. Δὲν εἴμεθα κατ' ἄρχην ὑπὲρ τῆς προβολῆς ὑλικῶν ἀξιώσεων διὰ τὴν προσφορὰν πνευματικῆς φύσεως ὑπηρεσιῶν. Ἐν τούτοις πιστεύομεν ὅτι πᾶς ἐν τῷ ναῷ ἐργαζόμενος, εἶναι φυσικὸν νὰ πορίζεται ἐκ τοῦ ναοῦ τὰ πρὸς τὸ ξῆν, χωρὶς κἄν νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη διεκδικήσεως τινὸς ἐκ μέρους αὐτοῦ. Τὸ φαινόμενον τῆς ἀποστερήσεως τῶν ἱεροψαλτῶν ἀπὸ ώρισμένων οἰκονομικῶν παροχῶν, ἐπὶ ποικίλαις προφάσεσιν, εἶναι ἀπαράδεκτον, πολλῷ μᾶλλον εἴναι η ἀποστέρησις αὗτη ἔχει ως στόχον τὴν εἰς βάρος ὅλων ἐνίσχυσιν καὶ ἐπαύξησιν ξέ-

νων βαλαντίων. Ἐγ τῇ Ἐκκλησίᾳ δέον. κατ' ἄρχην νὰ ἐπικρατῇ δικαιοσύνη. Καὶ ή δικαιοσύνη ἐκτείνεται εἰφῆ δῆλης τῆς κλίμακος τῶν διακονούντων ἐν αὐτῇ. Ὁτι ἕκαστος δικαιοῦται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κειμένων διατάξεων, εἶναι λογικὸν καὶ φυσικὸν καὶ πρέπον νὰ ἀπολαμβάνῃ, χωρὶς, ἐπαναλαμβάνομεν, νὰ χρειασθῇ νὰ διεκδικήσῃ τὸ δίκαιον του. Αἱ οἰκονομικαὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δοσοληψίαι ἐπιβάλλεται νὰ συντελῶνται ἐν ἀμοιβαίᾳ ἐμπιστούνη, δικαιοσύνῃ, εἰλικρινείᾳ καὶ κατανοήσει, ἐν πνεύματι ἀδελφικῆς ἢ πατρικῆς ἀγάπης καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ. Ἐκεῖνο ὅπερ θεωρεῖται κοινωνικὸς πρέπον, ως ἐλάχιστον δριον ἀνεκτοῦ δέοντος ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων σχέσεσι τῶν κοσμικῶν ἀνθρώπων, πρέπει ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς περιβόλοις νὰ θεωρήται ως φυσικῶς ἰσχυν καὶ πέρα πάσης ἀμφισβητήσεως κείμενον.

Ἡ προταθεῖσα ἀνωτέρω λύσις τῆς ἀναλήψεως ὑπὸ τῶν δημοδιασκάλων καὶ τῶν καθηκόντων ἱεροψάλτου εἰς τὰ χωρία, εἰς ἄτινα οὗτοι οὗτοι ὑπηρετοῦν, δύναται, καθ' ἡμᾶς, νὰ ἀποβῇ λίαν ἐξυπηρετικὴ τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ ἀλλῆς τινὸς σκοπιᾶς δύναται νὰ προσφέρῃ στοιχειώδεις ἔστω μουσικάς γνώσεις εἰς κοράσια ἢ καὶ γυναικας ώριμους, αἱ δοποῖαι, ἐν παντελεῖ ἐλλείψει ἀνδρὸς ἱεροψάλτου, ἵκανὴν βοήθειαν θὰ προσφέρουν εἰς τὸν ἐφημέριον ἀπὸ τοῦ ἀναλογίου.

Δὲν εἶναι ἄγνωστον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν τὸ φαινόμενον γυναικῶν ψαλλουσῶν ἐν ὥρᾳ θείας Λατρείας. Κατὰ τὴν πρὸ ἐτῶν ἐπίσκεψίν μου εἰς σλανικὰς δρθιδόξους χώρας, ίδιοις μου ὅστιν ἡκουσα πολυμελεῖς μικτὰς χορωδίας, αἱ ὅποιαι ἔψαλλον εἰς τοὺς καθεδρικοὺς ναοὺς Σόφιας καὶ Βουκουρεστίου. Τὸ αὐτὸ δ' ως ἐπληροφορήθην συμβαίνει καὶ εἰς

πάσας τὰς λοιπὰς δρθοδόξους σλαυικάς Ἐκκλησίας. Αλλὰ καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν, καίτοι περιωρισμένον, ἐν τούτοις δὲν εἶναι τελείως ξένὸν τὸ ἄκουσμα γυναικείων φωνῶν ἐν τοῖς ναοῖς. Εἰς τὰς δρθοδόξους Μονάς π.χ. τῆς πατρίδος ἡμῶν ψάλλουν οἱ χοροὶ τῶν μοναζουσῶν, χωρὶς τοῦτο νὰ θεωρεῖται παραβίασις τῆς γνωστῆς ἐντολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἵνα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ γυναικες σιγῶσι. Καὶ εἰς ἐνοριακοὺς ναοὺς παρέστημεν πολλάκις μάρτυρες τῆς γυναικείας ψαλμῳδίας, ίδιᾳ κατὰ τὰς καθημερινὰς δρθρινὰς ἢ ἐσπερινὰς Ἀκολουθίας, δτε οἱ ἐπίσημοι Ἱεροψάλται τοῦ Ναοῦ δὲν προσέρχονται, καὶ τὰ καθήκοντά των ἀσκοῦν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων αἱ εὐλαβεῖς γυναικες τῆς ἐνορίας, τῇ εὐλογίᾳ ἀν μὴ καὶ παρακλήσει τῶν οἰκείων ἐφημερίων, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ πράγματος. Εἶναι ἐξ ἄλλου γνωσταὶ αἱ μικταὶ χορωδίαι τοῦ Ἰ. Σακελλαρίδου, τοῦ Σπ. Καγάσκη κ. ἄ. "Άλλωστε καὶ ἡ τόσον εὐνοούμενη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας συμψαλμῳδία, ἀποτελεῖ μίαν ἐπὶ πλέον ἀπόδειξιν τοῦ δτι αἱ γυναικες δὲν ἀποκλείονται τοῦ ψάλλειν ἐπ' Ἐκκλησίας. Δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἢ καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν ἀμφιτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου καὶ ΡΚαθολικῆς, διὰ νὰ στηρίξωμεν τὴν ἄποψιν δτι ἡ γυνὴ οὐ κεκώλυται τῆς ψαλμῳδίας. Ο Κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, δστις διαγορεύει «μή ἔξεστω ταῖς γυναιξὶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας λειτουργίας λαλεῖν... οὐ γάρ ἐπιτέτραπτοι αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι... εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν», δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπαγορεύσεως εἰς τὴν γυναικα νὰ ψάλλῃ ἐντὸς τοῦ ναοῦ διαρκούσης τῆς λατρείας, ἀλλὰ καθὼς ὁ Βαλσαμών παρατηρεῖ ἐν τῇ

ἔρμηνείᾳ τῆς διατάξεως ταύτης, ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ νὰ ἀποτρέψῃ τὰς γυναικας «πρὸς ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις ἑτοιμάζεσθαι, δπερ ἀνοίκειον εἶναι γυναιξὶν ἔδοξε τοῖς πατράσι». Δηλ. ἐπειδὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους «τινὲς γυναικες ἀνάγνωσιν θείων Γραφῶν ὑποκρινόμεναι, ἐκκλησίαςειν ἐπεχείρουν τὰ πολλὰ» καὶ μὲ τὴν ἀφορμὴν ταύτην ὅμιλουν εἰς τὰς συναθροίσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔθιζοντο εἰς τὴν προπέτειαν, ἐνώπιον μάλιστα τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν πρεσβυτέρων, δ Κανὼν ἔκρινε καλὸν διὰ τὴν ἐποχὴν νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν συνήθειαν ταύτην, ἐν πλήρει ἄλλωστε συμφωνίᾳ εδρισκόμενος πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν νομοθεσίαν τῆς ἐποχῆς, ἥτις ἐκάλυψε τὴν γυναικα νὰ μετέρχεται ἀνδρῶν δφφίκιον ώς λ.χ. νὰ συνηγορῇ δημοσίᾳ, νὰ παρίσταται ὡς μάρτυς κατὰ τὴν σύνταξιν διαθήκης νὰ δρίζεται ώς ἐπίτροπος κ.λ.π. Εἶναι φανερὸν δτι ἡ ψαλμῳδία, ίδιᾳ σήμερον, δὲν δύναται νὰ διαχθῇ εἰς τὸν ἀπαγορευτικὸν τοῦτον Κανόνα καὶ κατὰ συνέπειαν, λαμβανομένης ὑπὸ δψιν καὶ τῆς ἀδηρίτου ἀνάγκης, δέον νὰ γίνῃ ἔστω καὶ κατ' οἰκονομίαν δεκτὸν δτι ἔχει δικαίωμα ἡ γυνὴ νὰ ψάλλῃ, πολλῷ μᾶλλον δταν δὲν διάρχει ἀνήρ Ἱεροψάλτης.

Αἱ γυναικες, κατὰ ταῦτα, τῶν χωρίων ἐθίζομεναι ἀπὸ τῆς μαθητικῆς των ἡλικίας ὑπὸ τοῦ δημοδιδασκάλου των εἰς τὸ ψάλλειν, μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀποφοίτησίν των συνεχίζουσαι τὴν συχνὴν ἐν τῷ ναῷ φοίτησίν των καὶ τὴν συνεχῆ καλλιέργειαν τῶν δλίγων μουσικῶν γνώσεών των, τῇ μερίμνῃ τοῦ ἐφημερίου, δύναται νὰ ἀποβούν ἐν ἀνάγκῃ ψάλτριαι ἀνεκταὶ εἰς τὸ Ἐκκλησίασμα τοῦ χωρίου των. Εἰς τοῦτο συνηγοροῦν ἐπὶ πλέον καὶ τὰ ἔξῆς δύο στοιχεῖα. Πρῶτον μὲν δ τόσον ἐντονοὺς εἰς τὰς γυναικας συναισθηματικὸς δεσμὸς μετὰ

τῆς Ἐκκλησίας, τὰς Ἀκολουθίας τῆς ὅποιας ἀνελλι-
πῶς παρακολουθοῦν. Δεύτερον δὲ ἡ ἐκ φύσεως, ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον, προϊκίσις τῶν γυναικῶν διὰ φωνη-
τικῶν προσόντων ὅχι εὐκαταφρονήτων τὰ ὅποια, τι-
θέμενα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θ. Λατρείας, δύνανται
νὰ ἀξιοποιηθοῦν κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον. Ἐπὶ
πᾶσι δὲ τούτοις τὸ γεγονός ὅτι συνήθως αἱ γυναικες
δὲν ἔγκαταλείπουν τὸ χωρίον των τόσον εὐκόλως
ὅσον οἱ ἄνδρες, δύνανται νὰ ἀποβῇ σημαντικὸς πα-
ράγων διὰ τὴν μακροπρόθεσμον ἐπένδυσιν τῶν μου-
σικῶν γνώσεων εἰς αὐτὰς καὶ τὴν ἐν καιρῷ ἀπόδο-
σιν αὐτῶν. Ἐὰν μάλιστα πάντα ταῦτα συνεδυάζοντο
καὶ πρὸς παρακολούθησιν ὑπὸ τῶν γυναικῶν, αἱ
ὅποιαι θὰ διέθετον τὰ ἀπαραίτητα προσόντα, καὶ
μαθημάτων βυζαντινῆς μουσικῆς εἰς τὰς τοπικὰς
ἐπαρχιακὰς Σχολάς, τότε θὰ ὠλοκληροῦτο ὁ κύκλος
τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν καὶ θὰ κατηρτίζοντο καὶ
θεωρητικῶς εἰς τὴν μουσικήν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐὰν
δὲν συμβῇ, πάλιν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ καλυφθοῦν αἱ
ἀνάγκαι τοῦ ἀναλογίου ἐκ τῶν νεανίδων ἢ γυναικῶν,
αἴτινες διτι γνωρίζουν ἐκ τῆς ψαλτικῆς τὸ ἔμαθον
ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν των ἢ τὸν ἵερέα των. Αἱ γυναι-
κες ἀσκοῦσαι τὴν ψαλτικήν διακρίνονται διὰ τὴν
εὐλάβειαν καὶ τὴν προσοχήν των, πρᾶγμα δπερ κα-
θιστῷ ταύτας εὐπροσδέκτους εἰς τὸ λειτουργημα τοῦ-
το, δπου, ἐπαναλαμβάνομεν, λόγοι ἀδηρίτου ἀνάγκης
ἐπιβάλλουν τὴν ἐσχάτην λύσιν ταύτην.

Περατοῦντες ἐνταῦθα τὴν ἔκθεσιν τῶν ἡμετέρων
σκέψεων ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐπανδρώσεως τῶν ἱε-
ροψαλτικῶν ἀναλογίων τῶν ἐπαρχιακῶν περιφερειῶν,
ἰδίᾳ δὲ τῶν μικρῶν χωρίων, ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπαναλά-
βωμεν ἔτι ὅπαξ δρισμένας βασικάς καὶ θεμελιώδεις
γραμμάτις, αἴτινες συμβάλλονται, καθ' ἡμᾶς, εἰς τὴν
δρθήν ἀντιμετώπισιν τοῦ τιθεμένου προβλήματος.

Οὕτω δέον νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν κατ' ἀρχὴν τὸ
δξὺ τοῦ προβλήματος. Τοῦτο δέον νὰ συνειδητο-
ποιήσωσιν οἱ ἔχοντες τὴν ὑποχρέωσιν ἀντιμετωπί-
σεως αὐτοῦ, ἥτοι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία. Ἐὰν δὲν
κινηθῇ δραστηρίως ἡ ἱεραρχία πρωτίστως τῆς Ἐκ-
κλησίας ἡμῶν, τὸ πρόβλημα θὰ ὑφίσταται, δλονὲν
μάλιστα ἐπιδεινούμενον, καὶ λύσις αὐτοῦ δὲν θὰ
εὑρίσκεται, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἡ-
μέραν, καθ' ἧν ἐκ τῶν πραγμάτων πλέον θὰ δημευ-
ἡναγκασμένοι νὰ δώσωμεν μίαν λύσιν. Εἰς τὸ ση-
μεῖον τοῦτο ὁφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὑπὸ
πολλῶν Ἱεραρχῶν ἔχει κατανοηθῇ ἡ σοβαρότης τοῦ
ζητήματος τούτου, καταβάλλονται δὲ ὑπὸ αἱ
δέουσαι προσπάθειαι πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς κατα-
στάσεως. Δὲν εἶμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν ἐπα-
κριβῶς τὰ ἀποτελέσματα τῶν τοιούτων προσπαθειῶν.
Ἐν τούτοις εἶναι σημεῖον εὐδοίων τὸ δτι τὸ θέμα
ἀπασχολεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις ἀναζητεῖ τὴν δέου-
σαν λύσιν.

Αἱ ὑφὴ ἡμῶν διατυπωθεῖσαι προτάσεις δὲν διεκ-
δικοῦσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ ἀλλάθητον. Σκοποῦσι μᾶλ-
λον εἰς τὴν προσφορὰν ἀφορμῶν καὶ ἐρεθισμάτων
πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς πλέον προσφόρου καὶ καταλλή-
λου λύσεως τοῦ ζητήματος. Αἱ προτάσεις ἡμῶν αδ-
ται, κατεβλήθη προσπάθεια νὰ κινῶνται ἐντὸς ρεα-
λιστικῶν πλαισίων καὶ νὰ δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι,
δεδομένων τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἡς ἔχει διαμορφωθῇ
τὸ πρόβλημα τοῦτο. Ἀπεφεύχθησαν λύσεις ἔξω τῆς
σφαιρας τῆς πραγματικότητος κείμεναι. Καὶ τοῦτο
ἵνα μὴ ἡ μελέτη ἀντη προσλάβῃ θεωρητικὸν χαρα-
κτῆρα. Ἐπεδιώχθη κυρίως ἡ, ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὰς ὑφι-
σταμένας δυνατότητας, ἐπιλογὴ τῶν πλέον προσφό-
ρων. λύσεων, λαμβανομένης ὁπωσδήποτε ὑπὸ δψιν
τῆς ἴδιομορφίας τῆς καταστάσεως. Εἰς τοὺς ἀρμο-

δίους παράγοντας ἀπομένει πλέον ή ἀξιολόγησις τῶν προταθεισῶν λύσεων ή ή ἐξ ἀφορμῆς αὐτῶν συμπληρωματική πρότασις καὶ ἑτέρων συναφῶν, μὲ τριτήριον τὴν ἐξεύρεσιν τῆς ποθητῆς λύσεως καὶ τὴν ρύθμισιν τῆς ὑφισταμένης ἥδη, μελλούσης δὲ νὰ ὁξυνθῇ περισσότερον, σχετικῆς ἀνωμαλίας.

Ἐνιαὶ τῶν ἡμετέρων προτάσεων ἀναφέρονται εἰς μέτρα δυνάμενα νὰ ληφθῶσι κατὰ πρωτοβουλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῷ διὰ τινας ἄλλας ἐξ αὐτῶν ἀπαιτεῖται συνεργασία Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Εὖνόητον τυγχάνει κατὰ ταῦτα δτὶ ἐπιβάλλεται ἵνα ή μὲν Ἐκκλησία δραστηριοποιηθῇ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν εἰς μόνην αὐτὴν ἀφορωσῶν προτάσεων, ὅχλήσῃ δὲ καταλλήλως τὴν Πολιτείαν πρὸς ἔξασφάλισιν τῆς συνδρομῆς αὐτῆς διὰ τὴν ὑλοποίησιν τῶν ὑπολοίπων.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις θεωροῦμεν ἀπαραίτητον νὰ τονίσωμεν καὶ ἐνταῦθα τὴν σημασίαν, τὴν ὅποιαν κέκτηται διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὅλου ζητήματος τούτου ή δραστηριοποίησις κυρίως τῶν ἐκασταχοῦ ἐφημερίων, οἵτινες φύσει καὶ θέσει εἶναι οἱ πλέον ἀρμόδιοι πρὸς ἀναζήτησιν τῶν καταλλήλων προσώπων καὶ πρὸς ὑπόδειξιν τῶν ἐνδεδειγμένων λύσεων. Ἀπὸ τῆς μερίμνης τοῦ ἐφημερίου ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ή σμίκρυνσις ή ἀντιθέτως ή ὁξυνσις τοῦ προβλήματος, δεδομένου δτὶ ἐκεῖνος γνωρίζει τὰς εἰδικωτέρας συνθήκας τοῦ χωρίου του καὶ τὰς ὑφισταμένας δυνατότητας πρὸς κάλυψιν τῆς εἰς Ἱεροψάλτας ἀνάγκης. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν μουσικοδιδασκάλων καὶ ἐν ἐνεργείᾳ Ἱεροψαλτῶν ή εὐθύνη πρὸς ἀνάδειξιν διαδόχων αὐτῶν εἶναι μεγάλη, μέγα δὲ μέρος τῆς εὐθύνης διὰ τὴν σημερινὴν κατάστασιν βαρύνει καὶ αὐτούς, ἐπιδείξαντας μέχρι τοῦδε ἀσυγχώρητον ἐνίστε ἀδιαφορίαν καὶ ἀβελτηρίαν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ

ἀντιμετωπίζηται σήμερον μετὰ τοσαύτης ὁξύτητος τὸ ὅλον θέμα.

Πιστεύομεν δτὶ αἱ γραμμαὶ αὗται θὰ παράσχωσι τὴν ἀφορμὴν ὥστε νὰ τύχῃ τῆς δεούσης προσοχῆς τὸ θιγόμενον ἐν αὐταῖς πρόβλημα τῆς Ἐκκλησίας. Φρονοῦμεν δτὶ ὑπάρχουσιν εἰσέτι περιθώρια διὰ μίαν ριζικὴν καὶ πραγματικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως, δσονδήποτε καὶ ὃν φρισμένα σημεῖα εἶναι τῷ ὅντι ἀποκαρδιωτικά. Καὶ εὐελπιστοῦμεν δτὶ ή μελέτη τοῦ προβλήματος θὰ ἀγάγῃ εἰς ἐπωφελῆ συμπεράσματα καὶ ὑπόδειξιν καταλλήλων λύσεων εἰς τρόπον ὥστε συντόμως νὰ ἀρθῇ τὸ ἀδιέξοδον καὶ νὰ θεμελιωθοῦν αἱ προϋποθέσεις διὰ μίαν μελλοντικὴν τοῦ προβλήματος ἀντιμετώπισιν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΑΣ ΜΟΥΣΙΚΗ

(Σχέσις Βυζαντινής και Συριακής μουσικῆς)

Πολλοί, ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἀδαιεῖς, συνηθίζουν νὰ ἀντιμετωπίζουν τὴν ἐκκλησιαστικήν μας μουσικήν ως ἄλλοθεν προερχόμενον, ξενικής ἐπιδράσεως καὶ προελεύσεως κατασκεύασμα, μεταφερθὲν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον καὶ μεταφυτευθὲν ἐκεῖ εἴτε ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως, εἴτε ἐκ τῆς ἀραβικῆς. Τὴν γνώμην των ταύτην στηρίζουν ἐπάνω εἰς ἀπλᾶς εἰκασίας, αἱ δοποῖαι δύμας οὐδεμίαν σοβαρὰν στήριξιν δύνανται νὰ παράσχουν εἰς τὸν σοβαρὸν μελετητήν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πολλὰ τά, ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως, στοιχεῖα ἐδανείσθη ὁ χριστιανισμός, εὐθὺς ἀμα τῇ γενέσει του, δοθέντος ὅτι ἡ πρώτη Ἐκκλησία ὀπετελεῖτο ἐξ Ἐβραίων, ἐπὶ ἑβραϊκοῦ ἐδάφους τὸ πρῶτον ἀναφανεῖσα, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν κόσμον ἀπαντα διαδοθεῖσα. "Οπως εἶναι γνωστὴ καὶ ἡ ἐπίδρασις ἣν ἡσκησεν ἐπὶ τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν ἡ ἀραβικὴ καθόλου παράδοσις, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Ἀραβίας ὠρμήθη τὸ πρῶτον ὁ Χριστιανισμός.

Ἄλλα, παρὰ ταῦτα, εἶναι δμολογουμένως παρακειμένων, ἀν μὴ καὶ ἄτοπον, νὰ ὑποστηρίζεται σοβαρᾶς ἡ ἀποψίς ὅτι δῆθεν δὲν ὑπάρχει ἐλ-

ληνικὴ αὐτόχθων ἐκκλησιαστικὴ μουσική, ἀλλ᾽ ὅτι ἡ ὑπάρχουσα καὶ λεγομένη «βυζαντινὴ» εἶναι ὁθνεία, μηδεμίαν σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μουσικὴν παράδοσιν, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ ἀποκρουστέα καὶ ἀπόβλητος.

Μεταξὺ ἐκείνων οἵτινες θεωροῦν μὴ Ἑλληνικὴν τὴν ἐκκλησιαστικήν μας ποίησιν, καὶ ὡς στίχον καὶ ὡς μέλος, κατατάσσονται καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἀποψίν ὅτι συριακὴν ἔχει αὕτη τὴν προέλαυσιν. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἥχθησαν οἱ ἐξ αὐτῶν ἐρευνηταί, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ποιητικῶν ἔργων τοῦ δοσίου Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου, τῆς μεγίστης αὐτῆς πνευματικῆς καθόλου φυσιογνωμίας τῆς χώρας ταύτης.

Ο δοσιος οὗτος, ἐκ τῶν σπανίων λογίων τῆς πατρίδος του, κάτοχος πληθύος ὀλης γνώσεων, πατήρ καὶ διδάσκαλος ἐπιστημῶν, δὲν ἔγραψεν ἔργα μόνον δογματικὰ ἢ ἐρμηνευτικά, ἀλλὰ καὶ ποιητικά. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ ἔργον ἔτυχεν εὑρυτάτης διαδόσεως μεταξὺ τοῦ συριακοῦ λαοῦ, λόγῳ τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐνδεχομένως δ ὁ δοσιος Ἐφραὶμ ὅχι μόνον ἐπλεκεν ὑμνους, ἀλλὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐμέλιζεν ὁ ἴδιος τοὺς ὑμνους του, οἵτινες λίαν ἐνωρίς εἰσήχθησαν, ἔτι ζῶντος αὐτοῦ, εἰς τὴν λατρείαν. Λόγῳ τῆς μεγίστης ἐπιτυχίας τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ ἔργου, θεωρεῖται ως ὁ μέγιστος ποιητὴς τῶν Σύρων, καὶ ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος τύπος τῆς συριακῆς ποιήσεως.

Ἐκ τῆς μελέτης, λοιπόν, τῶν ἔργων αὐτοῦ, οἱ ἀντιφρονοῦντες ἐπείσθησαν ὅτι ἀπαντα τὰ στοιχεῖα τὰ ὅποια ἀργότερον συναντῶνται εἰς τὰ Κοντάκια, ἥτοι: ἐφύμνιον, ἀκροστιχίς, διάλογος, κουκούλιον κ.λπ., εὑρίσκονται ἥδη ἀπὸ τοῦ 4ου αἰώνος παρὰ τῷ Ἐφραὶμ. Ἐπομένως κατ' αὐτοὺς ἐξ αὐτοῦ ἦρύσθησαν

ύλικὸν οἱ μεταγενέστεροι ὑμνογράφοι, καὶ ἐκ τῆς συριακῆς ποιήσεως ἔδανείσθησαν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα δι' ὧν ἀπετελέσθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας ποίησις καὶ μουσικὴ. «Ἄλλωστε, ἐπιλέγουν, αὐτὸς οὗτος ὁ μέγας μας ὑμνῳδὸς Ρωμανός, κατήγετο ἀπὸ τὴν Συρίαν, καὶ εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιρροὴν τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ συριακῶν ὑμνῶν, μάλιστα δὲ τῶν περιφήμων Mardasche τοῦ Ἐφραίμ.

Τὰ συμπεράσματα ταῦτα κρίνονται ὡς βεβιασμένα καὶ πάντῃ ἀπαράδεκτα. Διότι ἐνδελεχής ψηλάφησις τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ, ἀποδεικνύει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. «Οχι ἡ Ἑλληνικὴ (βυζαντινὴ) ἐκ τῆς συριακῆς, ἀλλ' ἡ συριακὴ ποίησις κατάγεται καὶ ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς. Καὶ ἴδου διατί.

Πρὸ τοῦ Ἐφραίμ, ἡκμασαν εἰς Συρίαν δύο μέγιστοι ποιηταὶ καὶ μελῳδοί. «Ο Βαρδεσάνης καὶ ὁ υἱός του Ἀρμόνιος. Οὗτοι ἀμφότεροι ἦσαν αἱρετικοί, καὶ εἰς τὴν μέθοδον διαδόσεως τῶν αἱρετικῶν οὐτῶν δοξασιῶν, εὑρέθησαν κατὰ πάντα σύμφωνοι μὲ τὴν τοῦ αἱρετιάρχου Ἀρείου. Συνέθετον στίχους, ποιήματα δηλαδή, περιέχοντα τὰς αἱρετικάς των διδασκαλίας. Ἐν συνεχείᾳ ἐμελοποίουν αὐτὰ μὲ μέλη ἀρέσκοντα εἰς τὸν λαόν, καὶ οὕτω «προσέφερον τοῖς ἀπλουντέροις τὸ δηλητήριον κεκραμένον τῇ ποιητικῇ ἡδύτητι». Ἀλλοις λόγοις, ὁ λαός, παραβλέπων ἀρχικῶς τῶν στίχων τὸ νόημα, ἀρεσκόμενος δύμως εἰς τὸ μέλος, τελικῶς κατέληγεν εἰς ἀποστήθισιν τῶν στίχων, ἵνα συγκρατήσῃ τὸ μέλος, καὶ οὕτω πως ἔγινετο κάτοχος τῆς αἱρετικῆς διδασκαλίας διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς. Τὴν μέθοδον αὐτῆν, τῆς διὰ τῶν ἄσμάτων διαδόσεως ἀνατρεπτικῶν θεωριῶν, δὲν ἐλησμόνησαν, ως εἶναι τοῖς πασὶ γνωστῶν, οὐδὲ οἱ νεώτεροι ἐμπρησταὶ τῆς ἀληθείας.

Ἐχρησιμοποιεῖ λοιπὸν ἀφειδῶς τὸ ἄσμα ὁ Ἀρ-

μόνιος κυρίως, πρὸς διάδοσιν τῆς πλάνης του. Καὶ έθετε τὴν μουσικὴν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ψεύδους, προσφέρων εἰς τὸν λαὸν τὸ δηλητήριον τῆς αἱρέσεως συγκεκαλυμμένον. Ποῖα δύμας μέλη ἔχρησιμοποιεῖ εἰς τὰ παραπλανητικὰ ταῦτα ἄσματά του; Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Σωζόμενον «Ἀρμόνιόν φασι διὰ τῶν παρ' Ἐλληνῶν λόγων ἀχθέντα, πρῶτον μέτροις καὶ νόμοις μουσικοῖς τὴν πάτριον φωνὴν διαγαγεῖν καὶ χοροῖς παραδοῦναι» (Σωζόμενον Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία 3, 16). Δηλ. ὁ Ἀρμόνιος τοὺς στίχους του ἐμελοποίει κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν μετρικήν, ἀφοῦ εἰχε σπουδάσει εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν μουσικὴν, καὶ εἶχεν δύναμιν του κάλλιστα τὴν Ἑλληνικὴν μελῳδικήν. Τοῦτο ἐπιμαρτυρεῖ ὁ ἄγιος Ἐπιφάνιος Κύπρου, διαβεβαιῶν διτὶ ὁ Ἀρμόνιος ἐν Ἀθήναις «τὴν Ἑλληνικὴν ἐπαίδευθη φωνήν». Ἐπομένως οἱ ὕμνοι τοῦ Ἀρμονίου ἦσαν Ἑλληνικῆς προελέυσεως κατὰ τὴν οὐσίαν, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ προσωπικὴ σφραγὶς τοῦ σύρου ποιητοῦ.

Διὰ νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ταύτην μέθοδον ἀγρεύσεως ὁποδῶν ὁ Ἐφραίμ, ἡναγκάσθη νὰ μημηθῇ καὶ οὗτος τὸν Ἀρμόνιον. Συνέθεσε λοιπὸν καὶ ὁ Ἐφραὶμ ὕμνους, δρθιδόξου δύμας περιεχομένου, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν δύο τούτων προγενεστέρων του μουσουργῶν. Διὸ καὶ «τὴν ἀρμονίαν τοῦ μέτρου ἐκεῖθεν λαβών, ἀγέμενε τὴν εὐσέβειαν καὶ προσενήνοχε τοῖς ἀκούοντιν ἥδιστον δόμον καὶ ὀνητιφόρον φάρμακον» (Θεοδωρῆτον Ἐκκλ. Ἰστορία 4,26). Διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου, τὰ ἀντίθετα ἀποτελέσματα ἐπιδιώκει ὁ ἄγιος. Μιμεῖται τὰ μέτρα τοῦ Ἀρμονίου, τὰ μέλη, τὴν στιχοποίην, τὴν μουσικὴν καὶ διαδίδει τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπιτυγχάνει τὸν ἄριστον, ως θὰ ἐλέγομεν, συνδυασμὸν τοῦ τερπνοῦ μετά

τοῦ ὀφελίμου. Ὁ ἐκκλ. Ἰστορικὸς Σωζομενὸς ἀναφέρομενος εἰς τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ δσίου, παρατηρεῖ, δτι οὗτος «έπεστη τῇ καταλήψει τοῦ Ἀρμονίου μέτρων, καὶ πρὸς τὰ μέλη τῶν ἐκείνου γραμμάτων, ἑτέρας γραφάς συναδόνσας τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασι συνέθηκεν, ἐξ ἐκείνου τε Σύροι κατά τὸν νόμον τοῦ Ἀρμονίου φδῆς τὰ τοῦ Ἐφραὶμ ψάλλουσι» (Σωζομενοῦ ἐκκλ. Ἰστορία, ἐν P. G. 67 1089).

Ἐκ τούτων καθίσταται πρόδηλον δτι μήτηρ τῆς συριακῆς μουσικῆς τυγχάνει ἡ ἡμετέρα Ἑλληνική. Καὶ ναὶ μὲν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν παντελῶς ἀπὸ τὴν συριακὴν τὴν ὑπαρξίν ίδιας μουσικῆς παραδόσεως. Ὁμως καὶ δὲν δυνάμεθα, ἐξ ἀντιθέτου νὰ παραθεωρήσωμεν τὸν βασικὸν καὶ θεμελιώδη ρόλον, τὸν δποιὸν ἔπαιξεν ἐπὶ τὴν ἔξελιξιν, ἐν συνεχείᾳ, τῆς συριακῆς ἡ Ἑλληνική μας μουσική. Ἔστω, λοιπόν, καὶ ἀν πολλὰ παρέλαβεν ἡ ἐκκλησ. μας ποίησις ἐκ τῆς συριακῆς τοιαύτης, πάντως διὰ τῆς τεθλασμένης πάλιν, δδηγούμεθα εἰς τὴν κοινὴν μητέρα τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ τέχνην. Καὶ δσον καὶ ἀν ἀμφισβητῆται, πάντοτε θὰ ἀποτελεῖ ἀναντίλεκτον ἀλήθειαν, ἡ πεποίθησις δλων μας, δτι ἡ παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι γνησία θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς. Τοῦτο ἄλλωστε δύναται νὰ ἀποδειχθῇ καὶ ἐκ τῆς ἀπὸ εὐθείας συγκρίσεως τῆς μουσικῆς μας πρὸς τὰ μέλη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Μουσικῶν Ἀριστοξένου, Νικομάχου, Γαυδεντίου κ.ἄ., ὡς καὶ πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς ἥχους τοὺς Λυδίους, Δωρίους, Φρύγιας κ.λπ.

Εἰς τὴν παρεξήγησιν περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς βυζαντινῆς μας μουσικῆς, ἔδωκεν ἀσφαλῶς λαβὴν καὶ ἡ κακὴ ἐκτέλεσις τῶν βυζαντινῶν ὕμνων, δημιουργήσασα τὴν ἐσφαλμένην ἐντύπωσιν, δτι εἶναι

ἀνατολικῆς γενικῶς προελεύσεως αὐτῆ. Ἡ ἀποψίς αὕτη, δυστυχῶς, δὲν εἶναι πάντῃ ἀστήρικτος. Ἡ ἔλλειψις καταλλήλων ἐκτελεστῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας μελῶν, δημιουργεῖ προβλήματα, μὲ τὰ δποια θὰ ητο δυνατὸν νὰ ἀσχοληθῶμεν προσεχῶς.

ΠΩΣ ΔΥΓΦΗΜΕΙΤΑΙ Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ παρὰ πολλοῖς, ἐπικρατοῦσα ἑσφαλμένη ἐντύπωσις περὶ τῆς ἀνατολικῆς, δῆθεν, προελεύσεως τῆς πατρίου μας βυζαντινῆς μουσικῆς, ως εἴπομεν ἀνωτέρω, διφείλεται, ως ἐπὶ τὸ πολύ, εἰς τοὺς ἀνευθύνους ἐκτελεστάς τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν. Πρόγματι, ἀποτελεῖ μέγα δυστύχημα διὰ τὴν μουσικήν μας, ἡ ὑπὸ αὐτῶν κακοποίησίς της, ἐξ ἣς προέρχεται καὶ ἡ περὶ αὐτὴν κακοδαιμονία. Συνήθως οἱ παραφθείροντες καὶ δυσφημοῦντες τὴν βυζαντινὴν μουσικήν, ἀνήκουν εἰς τοὺς οὗτο πως καλούμενους «πρακτικούς» ἱεροψάλτας. Οἱ τοιοῦτοι, μὴ ἔχοντες ἴδεαν περὶ τοῦ ὑφους διπερ τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν, ἀποβλέποντες δὲ μᾶλλον εἰς προσωπικὴν προβολὴν διὰ καὶ ἀπὸ τοῦ στασιδίου, εἰσήγαγον κατὰ καιρούς, ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν μελῶν, στοιχεῖα τινὰ δλως ξένα πρὸς τὴν γνησίαν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν, τὰ δποῖα παραποιοῦντα τὴν γνησιότητά της, συντελοῦν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐντυπώσεων δυσμενῶν εἰς βάρος της. Δὲν εἶναι διόλου ὑπερβολὴ ἐὰν ὑποστηρίξωμεν ὅτι οἱ τοιοῦτοι κακοὶ ἐρμηνευταὶ τῶν βυζαντινῶν μελῶν, ἔβλαψαν καὶ βλάπτουν τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίου μας μουσικῆς, περισσότερον ἡ οἱ φανατικότε-

ροι τῶν νεωτεριζόντων εἰσηγητῶν καὶ ὑπερασπιστῶν τῆς εὑρωπαϊκῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀποτελοῦντες ἐν κυριολεξίᾳ τὰς μάστιγας καὶ τοὺς λυμεῶνας αὐτῆς.

Ἡ νόθευσις τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἐκ μέρους τῶν ἀνευθύνων ἐκτελεστῶν της, συνίσταται εἰς τὴν ὑπὸ αὐτῶν εἰσαγωγὴν δὲ μὲν τῆς συστηματικῆς ρινοφωνίας ἐν τῷ ψάλλειν, δὲ δὲ ἐξωφρενικῶν λαρυγγισμῶν, ἐκ τῶν δποῖων, ἀφελῶς πιστεύεται ὅτι ἐξαρτᾶται ἡ τεχνικὴ κατάρτισις τοῦ ψάλλοντος, δὲ δὲ ὑφους δλως ξένου πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς μουσικῆς μας, χαρακτηριζομένου διὰ ἀνατολικοῦ (ἀνατολίτικον) μὲ τοὺς χαρακτηριστικοὺς «ἀμανέδες», μὲ ὑπέρμετρον χρησιμοποίησιν τῆς προσιδιαζούσης εἰς τὰ ἀνατολικὰ ἄσματα παθητικότητος, μὲ ὑπεράγαν παράτασιν τῶν φθόγγων, καθιστῶντες οὗτως ἀκατάληπτα τὰ ὑπὸ αὐτῶν ψαλλόμενα τροπάρια, ἀνιαράν δὲ τὴν δι' αὐτῶν παρουσιαζομένην μουσικήν.

Ο τρόπος οὗτος τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας μελῶν ὄντως δυσφημεῖ τὴν βυζαντινήν μας μουσικήν, καὶ δικαίως δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν δι τι αὗτη στενῶς συνδέεται πρὸς τὴν μουσικὴν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Ἐὰν ἔχῃ τις τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκούσῃ ἄσματα ἀνατολικά, εἴτε θρησκευτικά εἴτε λαϊκά, θὰ αἰσθανθῇ ισχυρὸν τὸν πειρασμόν, ως ἐκ τῆς καταπληκτικῆς δομοιότητός των πρὸς τὰ ὑπὸ ἐνίων ἱεροψαλτῶν ἀποδιδόμενα, νὰ παρασυρθῇ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο. Ως ἐκ τούτου καθίσταται προφανῆς δι κίνδυνος ἐκ τῆς ἐνδεχομένης παρατάσεως τῆς ἀπαραδέκτου ταύτης καταστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐθύνη παντὸς ὄρμοδίου διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶν ἔχόντων.

Ἄξιζει νὰ σημειωθῇ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι τὰ μέλη τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς χαρακτηρίζει ἡ ἀ π λό-

της καὶ ἡ σεμνότητες μὴ συμβαδίζουσαι μὲν οἰανδήποτε μελῳδικὴν ποικιλίαν. Διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν καὶ ἡ βυζαντινὴ παρασημαντική, ἐξ ἣς ὀφείλει νὰ ἔχειται καὶ εἰς ἣν ὀφείλει νὰ πειθαρχῇ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅμινων ὁ ψάλτης, ἔχει μεριμνήσει διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἴτε τῆς ἐμπρεπόνσης μόνον ποικιλίας, διὰ τῶν διαφόρων γενῶν, εἴτε τοῦ ιδιάζοντος ἐκάστοτε τρόπου ἐκτελέσεως, διὰ τῶν διαφόρων χαρακτήρων ποιότητος. Ὁ μουσικῶς κατηρτισμένος ἱεροψάλτης δὲν θὰ παρασυρθῇ ποτὲ ἀπὸ τὴν ἀνεύθυνον ἐκτέλεσιν τῶν μελῶν. Ἡ παρασημαντικὴ εἶναι δι’ αὐτὸν δόηγός. Αὐτὴ θὰ τοῦ ὑπαγορεύσῃ τὸν χρωματισμὸν τῆς φωνῆς. Αὐτὴ θὰ τοῦ ἐπιβάλῃ πρὸς στιγμὴν τὴν παῦσιν. Αὐτὴ θὰ προσδώσῃ εἰς τὴν προσφοράν του παθητικότητα, κίνησιν, χάριν. «Ολα ἔξι αὐτῆς ἀπορρέουν. Καὶ αὐτὴν εἰσέτι τὴν ρινοφωνίαν, δῆπον σπανιώτατα ἐπιβάλλεται, ἔχει προβλέψει ἡ βυζαντινὴ παρασημαντικὴ διὰ τοῦ εἰδίκου χαρακτήρος τοῦ ἐνδιφώνου. «Ολα δῆμοις αὐτὰ ὑπὸ τὸν δρόν τῆς ἀπολύτου πειθαρχίας τοῦ ἐκτελεστοῦ εἰς τὰ παρακελεύσματα τῆς μουσικῆς βυζαντινῆς ὀρθογραφίας.

Δὲν ἔχουν θέσιν εἰς τὴν μουσικὴν μας τὰ δύστροπα καὶ στρυφὰ μέλη. «Οταν τις σκεφθῇ τίς ὁ σκοπὸς τῆς ψαλμωδίας, ἀνέτως πείθεται διτὶ τὰ πολὺ τετόρνευμένα καὶ πεποικιλμένα μέλη πρέπει νὰ τεθοῦν ἐκποδῶν. Σκοπὸς τῆς ψαλμωδίας εἶναι ἡ δημιουργία κατανύξεως, καὶ δι’ αὐτῆς, ἡ ἄνωσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ θὰ πρέπει νὰ δημιουργήσωμεν διτὶ οἱ «ἀμανέδες» καὶ τὰ λοιπὰ «κεκλασμένα» μέλη δὲν εὔνοοῦν τὴν δημιουργίαν τοῦ καταλλήλου τούτου κλίματος. Ἀποβλέπουν μᾶλλον εἰς τὴν ἐπίδειξιν τῆς δεξιοτεχνίας τοῦ ψάλλοντος καὶ εἰς οὐδὲν περὶ πλέον. «Αλλωστε καὶ οἱ Κανόνες τῆς Ἔκκλη-

σίας μας ρητῶς ἀπαγορεύουν τὰ μέλη ἐκεῖνα τὰ διποῖα δὲν διακρίνει ἀπλότης καὶ σεμνότης. Οὕτως δὲ ΟἘ' Κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου ἐντέλλεται: «Τοὺς ἐπὶ τῷ ψάλτειν... βουλόμεθα μήτε βοαῖς ἀτάκτοις κεχρῆσθαι... ἀλλὰ μετὰ πολλὴς προσάγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἐφόρῳ Θεῷ». Τὸν Κανόνα τοῦτον ἔρμηνεύων ὁ Ζωναρᾶς, παρατηρεῖ: «Ἡ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γινομένη ψαλμωδία παράκλησίς ἐστι πρὸς Θεόν, δεομένων ἡμῶν ἵλεων ἔσεσθαι τὸ θεῖον ἡμῖν, ἐφ’ οὓς αὐτῷ προσκεκρούμεν. Οἱ δὲ παρακαλοῦντες καὶ δεόμενοι ταπεινὸν ἥθος καὶ κατανενυγμένον ἔχειν ὀφείλουσι... Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀπαγορεύει, ἀλλ’ οὐδὲ τι ἐπιλέγειν συγχωρεῖ ἀνοίκειον καὶ ἀνάρμοστον ἐκκλησίᾳ, οἷα εἰσὶ τὰ κεκλασμένα μέλη καὶ μινυρίσματα καὶ ἡ περιττὴ τῶν μελῳδιῶν ποικιλία, εἰς φόδας ἐκτρεπομένη θυμελεῖς καὶ εἰς ἄστρα πορνικὰ τὰ νῦν ἐν ψαλμωδίαις ἐπιτηδευόμενα μάλιστα». (Σύνταγμα Θείων καὶ Ιερῶν Κανόνων Ράλλη-Ποτλῆ τόμος Β', σ. 479). «Επομένως μόνον τὰ μετὰ κατανύξεως ψαλλόμενα μέλη ἐπιτρέπονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ποίαν δῆμος κατάνυξιν δύναται νὰ δημιουργήσῃ εἴτε τὸ παρατεινόμενον μέλος τὸ καθιστῶν ἀκατάληπτον τὸ ὑψηλὸν τοῦ τροπαρίου περιεχόμενον, εἴτε τὸ μὲν ὄφος «ἀμανέ» ψαλλόμενον τὸ τέρπον ἵσως μόνον τὴν ἀκοήν, τὴν δὲ ψυχὴν οὐδόλως ὀφελοῦν; «Ο πολὺς Ρώσσος μουσικολόγος Βοζνεπέφσκυ ἔλεγεν: «ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ δὲν ᔁρεῖ αὐτοτελῆ μουσικὸν σκοπόν, δῆπον συμβαίνει μὲν οἰανδήποτε ἀλλο μουσικὸν σύστημα, ἀλλὰ σκοπός της εἶναι πᾶς νὰ μεταδώσῃ κατανυκτικώτερον τὴν ἔννοιαν τῶν ψαλλομένων ὅμινων» (ἐν Π. Ἀντωνέλλη, Ἡ Βυζαντινὴ Μουσική, Ἀθῆναι 1956, σ. 13).

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ μουσικὴ μας αὐτοσκοπός, ἀλλὰ μέσον δι' οὗ εὐκολώτερον ἀναγόμεθα εἰς τὸν πραγματικὸν καὶ μοναδικὸν σκοπόν, τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαφήν καὶ ἐπικοινωνίαν. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλονται τὰ ἀπλᾶ μέλη, τὰ μὴ ἔξερχόμενα τῶν πλαισίων τῆς σεμνότητος καὶ κατανύξεως. Καὶ ὁ Ματθαῖος Βλάσταρις ἐπὶ τοῦ θέματος σημειώνει: «...μήτε τοῖς κεκλασμένοις καὶ ἀσέμνοις μέλεσι χρῆσθαι καὶ τῇ περιττῇ τῶν ἄσμάτων ποικιλίᾳ καὶ φδῶν τερετίσμασιν...» (Σύνταγμα..., τ. ΣΤ', σ. 297). Εὰν τὸν τρόπον αὐτὸν δὲν εἶχον υἱοθετήσει οἱ βυζαντινοὶ ἵεροψάλται, ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἐνεποίουν τοσαύτην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ρώσους ἀπεσταλμένους, καὶ δὲν θὰ ἐγίνοντο μία ἐπὶ πλέον αἰτία διὰ νὰ ἀσπασθούν τὸν χριστιανισμὸν ἐκεῖνοι, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ σλαβοί. Εἶναι γνωστὸν δτὶ Ρῶσσοι ἀπεσταλμένοι τοῦ Βλαδιμήρου, ἀκούσαντες τοὺς βυζαντινοὺς χοροὺς τῆς Βασιλευούσης, ἐσαγγηνεύθησαν. «Ἐνομίσαμεν, ἐφωνησαν πρὸς τὸν μονάρχην αὐτῶν, δτὶ μετεκομίσθημεν εἰς τὸν οὐρανούς. Χορὸς ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ κατέβαινε καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ψαλτῶν συνέψαλλεν ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ναοῦ». (Ἡ γνησιότης τῆς καταγωγῆς τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, ὑπὸ Οἰκονόμου Κ. Βαφειάδου, Κωνσταντινούπολις 1918, σ. 23). Ίδού λοιπὸν δ σκοπὸς τῆς μουσικῆς μας. Δὲν προώρισται αὐτῇ νὰ ἥδυνῃ τὰς ἀκοάς, ἀλλὰ νὰ μετοχετεύῃ εἰς τὰς καρδίας τὰς ὑψηλάς τῶν ἵερῶν κειμένων ἐννοίας αἴτινες μεταρσιώνουν τὸν ἀνθρωπὸν εἰς αἰθέρια καὶ ὑπερκόσμια ὄψη.

“Ετερον βασικὸν ἐπιχείρημα κατὰ τῶν ἀνατολικῶν «ἀμανέδων», εἶναι δτὶ γνώρισμα τῆς μουσικῆς μας εἶναι τὸ μονοφωνικὸν σύστημα. Ως γνωστὸν ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εὐρωπαϊκήν, δὲν ἐπιδέχεται ἀρμονικὴν πολυφωνίαν.

Τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη ψάλλονται εἰς μίον φωνὴν ὑπὸ πολλῶν συγήθως ἵεροψαλτῶν «όμοιοφώνως» καὶ ὁμοιόθρηγγως. Ἐπομένως δὲν ἔχουν θέσιν εἰς τὴν μουσικὴν τῆς ἐκκλησίας μας οὔτε τετραφωνίαν, οὔτε λοιπαὶ ἀρμονικαὶ ποικιλίαι (φονγκα κ.λπ.). Τὰ μέλη τῆς μουσικῆς μας, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ψάλλονται ὑπὸ πολλῶν «όμοιοφόρων» ὡς ἐξ ἐνδὸς στόματος τῆς αὐτῶν ἐξηχούσης φωνῆς» (Πρβλ. ἐν Π. Ἀντωνέλλη ἔνθ. ἀν., σ. 13). Τοῦτο σημαίνει δτὶ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ γνωρίζει τὴν ἀπὸ χοροῦ ψαλμῳδίαν, ποικιλομένην μόνον διὰ τοῦ ἰσοκρατήματος. Αὐτὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ παράδοσις τῆς μουσικῆς μας. Ἐπομένως καὶ ὅταν ψάλλουν πολλοὶ μαζί, ψάλλουν τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς φθόργους. Τοῦτο ἐκφράζει καὶ δ Γαβριὴλ ὅταν λέγῃ «ἄπαντες οὐχὶ ἄλλας καὶ ἄλλας λέγομεν φωνὰς ἀλλὰ τὰς αὐτὰς πάντες» (ἐν Δ. Παναγιωτοπούλου, Θεωρία καὶ πρᾶξις τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Ἀθῆναι 1947, σ. 285). Οἱ πολλοὶ διμοις ταυτόχρονοι, διμόφωνοι καὶ διμόφθοργοι τοῦ μέλους ἐκτελεσταί, δὲν εἶναι δυνατόν, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νὰ ἐκτραποῦν εἰς λαρυγγισμούς, ἢ νὰ ἐκτελέσουν ἀπὸ κοινοῦ δύστροπα μέλη. Ὁ χορὸς ἀπαιτεῖ ἀπλότητα ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ μέλους. Πολλάκις καὶ ἀπλοῦν δίγοργον ἢ τρίγοργον δημιουργεῖ προβλήματα εἰς τὸν βυζαντινὸν χορόν, διότι θέτει εἰς κίνδυνον τὴν ταυτόχρονον ἐκτέλεσίν του, καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐπιτυχῆ παρουσίασιν τοῦ μέλους. Πῶς τῶρα θὰ ἐκτελεσθοῦν ὑπὸ τοῦ χοροῦ πολυποίκιλοι «ἀμανέδες» καὶ λοιπαὶ ἀνατολικῆς προελεύσεως συνθέσεις; Τοιαῦται συνθέσεις μόνον ὑπὸ δύνανται νὰ ἐκτελεσθοῦν. Ἀλλὰ τὸν ἔνα ὃς ἐκτελεστὴν τῶν μελῶν δὲν γνωρίζει ἡ ιστορία τῆς μουσικῆς μας, ίδιᾳ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Κατὰ

ιστορικάς μαρτυρίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐν Κωνσταντινούπολει ἔψαλλον 50 ψάλται, 100 διάκονοι, 100 ὑποδιάκονοι, 115 ἀναγνῶσται καὶ 40 νεάνιδες, ἥτοι ἐν συνόλῳ 405 στόματα (Πρβλ. Π. Ἀντωνέλλη, ἔνθ' ἀντ., α. 14.) Νεαρὰ δέ τις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου ὅρίζει διὰ τὸν Ναὸν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας 160 ἀναγνῶστας καὶ 25 ψάλτας, διὰ δὲ τὸν Ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, 20 ἀναγνῶστας καὶ 4 ψάλτας (ἐν Σύνταγμα... Ράλλη-Ποτλῆ τ. Ε', σ. 231). Οἱ μεγαλοπρεπεῖς οὗτοι χοροὶ ψάλλοντες ἀπὸ κοινοῦ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὄμνους, ἔχρησιμοποιούν ἀναγκαῖως ὑφος ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον καὶ σεμνόν, διπέρ εἶναι καὶ τὸ γνήσιον ὑφος τῆς μουσικῆς μας. Πᾶν ἄλλο δέον διπώς θεωρῆται ἀπόβλητον. Σημειωτέον δτὶ καὶ τὰ εὐάριθμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς μέλη τὰ παρουσιάζοντα ποιάν τινα δυσκολίαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, συναντῶνται κατὰ κανόνα εἰς μόνα τὰ ἀργὰ μαθήματα, τὰ λεγόμενα «παπαδικά». Ταῦτα, ὡς γνωστόν, ἔξυπηρετοῦντα παλαιότερον ὀρισμένον σκοπόν, σήμερον μόνον ὡς μαθήματα ἐπιζοῦν, παραχωρήσαντα θέσιν εἰς τὰ στιχηραρικὰ καὶ είρμοιογικὰ μέλη, τὰ μόνα σχεδὸν ἐν χρήσει εἰς τὴν ὁρθόδοξον λατρείαν μας. Ἄλλα καὶ εἰς αὐτὰ εἰσέτι τὰ «παπαδικά» μέλη ἡ δυσκολία περὶ τὴν ἐκτέλεσιν δὲν ἔγκειται εἰς τοὺς λαρυγγισμοὺς ἢ ἐνδεχομένους «ἀμανέδες», ἀλλ' εἰς τὰς ἀκολουθουμένας γραμμὰς καὶ μουσικὰς θέσεις, αἱ δποῖαι προϋποθέτουν ἔμπειρον γνώστην τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς.

Οὕτως ἔχόντων τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ ἀναληφθῇ σταυροφορίᾳ ἀπαλλαγῆς τῆς βυζαντινῆς μας μουσικῆς ἀπὸ τῶν κακῆς ποιότητος ἐκτελεστῶν της,

οἵτινες, εἴτε ἔκουσίως εἴτε ἀκουσίως, ἀποβαίνουν οἱ πραγματικοὶ «ἐκτελεσταί» της, οἱ δήμοι δηλονότι καὶ φονεῖς της. Καὶ τοῦτο θὰ γίνῃ ἐὰν ὑποστηριχθῇ ἢ καὶ ἐπιβληθῇ ἢ δημιουργία βυζαντινῶν χορῶν, εἰς τοὺς ὅποιους εἰς ἢ πλείονες δμοιόφωνοι καὶ ἡδύφωνοι ψάλται μετ' ἀναλόγου ἀριθμοῦ κανονιαρχῶν καὶ ἰσοκρατῶν, δύνανται νὰ ἀποτελέσουν θαυμασίαν ἀρμονίαν ἡλεκτρίζουσαν τὰς ψυχάς. Καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς εἶναι ἀξιέπαινος ὁ Πανελλήνιος Σύλλογος Τεροψαλτῶν, διὰ τὰς κατὰ καιροὺς ἐπιτυχεῖς ἐμφανίσεις τῆς βυζαντινῆς του χορωδίας ἀπὸ τοῦ «Παρνασσοῦ» ἢ καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἀξιόλογος σχετικὴ προσπάθεια, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν προβολὴν τῆς πατρίου μας μουσικῆς καὶ τὴν ἐπιβίωσίν της ἐν μέσῳ τῆς ἀχλύος ἢν περὶ αὐτὴν ἐδημιούργησαν ἔνιοι κακοὶ ἐκπρόσωποί της, καὶ δολίως ἔξεμεταλλεύθησαν πολλοὶ ἐχθροὶ καὶ ἀντίπαλοι της. Ωσαύτως ὁ μουσικὸς καταρτισμὸς τῶν ιεροψαλτῶν καὶ ἡ πειθαρχημένη ἐκτέλεσις τῶν ὄμνων, θὰ ἀπήλλασσε συντόμως τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν ἀπὸ τὰς μάστιγάς της.

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΝ ΑΝΑΝΕΩΣΙΝ

(Ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς εἰσηγήσεως τοῦ Σεβ. Κοζάνης
κ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ)

«Οὐδὲν γάρ, οὕτω θορυβεῖ, καὶ ἐπὶ χρησίμῳ τινὶ γίνηται, ὃς καινοτομεῖν καὶ ξενίζειν, καὶ μάλιστα ὅταν περὶ λατρείας καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τοῦτο γίνηται». Μὲ τοὺς χαρακτηριστικοὺς τούτους λόγους τοῦ ἴερου Χρυσοστόμου κατέστεψε τὴν «περὶ τῆς λειτουργικῆς ἀνανεώσεως» εἰσήγησιν αὐτοῦ ἐν τῷ Διορθοδόξῳ Κέντρῳ Ἀθηνῶν (παρὰ τὴν ἱερὰν Μονὴν Πεντέλης) τὴν Κυριακὴν δην Φεβρουαρίου 1972 ἐπὶ τῇ ἱερᾷ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Φωτίου τοῦ Μεγάλου, καὶ ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῶν Καθηγητῶν καὶ Ὑφηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, δὲ Σεβ. Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης κ. Διονύσιος. Καὶ δύολογούμενως οἱ λόγοι οὗτοι, συνοψίζοντες τὸ διῆκον πνεῦμα τοῦ Σεβ. εἰσηγητοῦ, ἀποτελοῦν βασικὴν προϋπόθεσιν πάσης μελετωμένης «ἀνανεώσεως» τῆς θ. Λατρείας, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἀσύνετοι καὶ βεβιασμέναι ἐνέργειαι διδηγήσωσιν εἰς ἀντίθετα τῶν προσδοκωμένων ἀποτελέσματα.

«Τὸ λίαν ἐπίκαιρον καὶ εὑρύτατον» τοῦτο θέμα, δηπερ, κατὰ τὸν Σεβ. εἰσηγητὴν «ἄλλθεν ἔξωθεν, προκύψαν ἐντὸς τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας», ἥδη ἀπασχολεῖ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν, πρᾶγμα δηπερ

καταφαίνεται ἐξ ὅσων κατὰ καιροὺς γράφονται καὶ λέγονται περὶ αὐτοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πλὴν τῶν ἐπαίόντων, μετὰ τοῦ θέματος τούτου ἀσχολοῦνται ἐνίστε καὶ τινες «ἐκπροσωποῦντες δῆθεν τὴν κοινὴν γνώμην καὶ διερμηνεύοντες τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας», δῆμος ἐπιτακτικὸν προβάλλει τὸ αἴτημα τῶν καιρῶν διὰ μίαν πραγματικὴν ἀνανέωσιν τῆς θ. Λατρείας, ὅχι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκκοσμικεύσεως αὐτῆς, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς βαθυτέρας οἰκειοποιήσεως ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν θησαυρῶν τῆς δρθιδόξου Λατρείας, τῆς οὐσιαστικωτέρας συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὰύτην «εἰς ἐποικοδομὴν καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μορφώσεως τῶν πιστῶν καὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς των».

«Υπὸ τὴν τοιαύτην ἔννοιαν ἐπιβάλλεται ἡ ἀπὸ τοῦνδε σοβαρὰ ἀντιμετώπισις τοῦ ζητήματος τούτου, δεδομένων τῶν ραγδαίων ἐξελίξεων τῶν πολιτιστικῶν καὶ λοιπῶν τομέων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, μὲ τὰς ἀναποτρέπτους συνεπείας των καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Ἐάν δὲν ληφθῇ ἐγκαίρως μέριμνα διὰ μίαν πραγματικὴν σύνδεσιν τοῦ λαοῦ μὲ τὴν Λατρείαν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ χαλκευθοῦν ἐσωτερικοὶ ίσχυροὶ δεσμοὶ μεταξὺ αὐτῶν, τότε δὲν θὰ εἶναι μακρὰν ἡ στιγμὴ, καθ' ἣν ὁ πολὺς λαὸς θὰ παύσῃ νὰ ἐκκλησιάζεται, ἀν δὲν τὸ ἔχη ἥδη πράξει, μὲ ἀπροσμετρήτους ἡθικὰς συνεπείας δι᾽ αὐτὸν κυρίως.

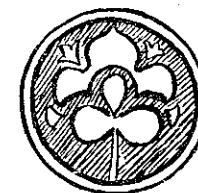
«Ο, τι ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἥδη ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ αἱ ἑτερόδοξοι Ἐκκλησίαι τῆς Εὐρώπης, μετ' οὐ πολὺ θὰ τὸ ἀντιμετωπίση καὶ ἡ ἰδικὴ μας. Τὰ κύματα τῶν νέων ρευμάτων καὶ ἀντιλήψεων, ὃν δὲν κατακλύζουν ἀκόμη τὴν πατρίδα μας, ενρίσκονται πάντως πρὸ αὐτῆς καὶ κρούουν τὰς πύλας της. Καὶ εἰς τὴν νέαν κατάστασιν θὰ πρέπει

νὰ προσαρμοσθῇ μὲ σύνεσιν καὶ μεθοδικότητα πᾶς δστις θὰ ἐπεθύμει νὰ ἔξελθῃ νικητής.

Βεβαίως δὲν ἀμφιβάλλομεν δτι εἰναι «δύσκολος καὶ κινδυνώδης» ἡ λειτουργικὴ ἀνανέωσις. «Ομως τοῦτο δὲν σημαίνει ἀφεύκτως δτι ἡ Ἐκκλησία, ἀποφασίζουσα ἐνδεχομένως νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν υἱοθέτησιν μέτρων ἀποβλεπόντων εἰς ἐλαφράν τινα προσαρμογὴν τῆς θ. Λατρείας πρὸς τὰς ὑφισταμένας συνθήκας ζωῆς, ἥδη ἀποκλίνει πρὸς τὴν ἐκκοσμίκευσιν αὐτῆς, ἐνεργοῦσα παραχώρησιν «πρὸς τὸ σύγχρονον πνεῦμα καὶ τὰς πνευματικὰς καὶ βιοτικὰς ἀνάγκας τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων». Ἐξαρτᾶται τοῦτο ἀπὸ τὴν ἕκτασιν τῶν μεταρρυθμίσεων, τὴν ποιότηταν αὐτῶν καὶ τὴν φύσιν των. Δὲν ἀγνοοῦμεν παρὰ ταῦτα δτι εἰναι δυνατὸν κάτωθεν ὠρισμένων τούλαχιστον μεταρρυθμιστικῶν τάσεων νὰ ὑποκρύπτωνται προθέσεις διολισθήσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἀνεπιτρεπτον «συσχηματισμὸν» πρὸς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς μετάθεσιν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ Εὐαγγελίου. Ἄλλ' εἰς τὴν ὑπεύθυνον ἡγεσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπαφίεται ἡ φροντὶς τῆς ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ, καὶ ἐν ὅψει πάντοτε τοῦ σκοποῦ, δὲν ὑπηρετεῖ ἡ λειγομένη λειτουργικὴ ἀνανέωσις, υἱοθετήσεως ἑκάστοτε τῶν ἐνδεδειγμένων μέτρων, διὰ τῶν ὅποιων θὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐπιθυμητὴ ἐπαφὴ καὶ δ σωτηριώδης σύνδεσμος τοῦ λαοῦ μὲ τὸν λατρευτικὸν πλούτον τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἐνέχει βασικὴν σημασίαν πάντως εἶναι ἡ σημερινὴ διαπίστωσις, καθ' ἥν δ λαὸς τοῦ Θεοῦ ἀγνοεῖ τὸν θησαυρὸν τοῦτον εἰς τὴν συντριπτικὴν τοῦ πλειονότητα, χωρὶς νὰ ἀνησυχῇ κανεὶς διὰ τὴν κατάστασιν αὐτῆν, ἥτις ἐγκυμονεῖ σοβαρωτάτους κινδύνους διὰ τὸ μέλλον. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ εἰσήγησις τοῦ Σεβ. Κοζάνης, ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν διὰ μίαν ἀναζωπύρησιν τοῦ

ἐνδιαφέροντος περὶ τὸ φλέγον τοῦτο θέμα, καὶ τὸ ἔναυσμα διὰ νὰ ἀκουσθοῦν, κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν συζήτησιν, ἐνδιαφέρουσαι ἀπόψεις εἰδικῶν, πρᾶγμα δπερ ἐγγυᾶται διὰ τὴν ἐπὶ τῆς ὁρθῆς βάσεως ἀντιμετώπισιν τοῦ ὄλου προβλήματος μὲ συναίσθησιν εὐθύνης καὶ συνείδησιν τοῦ χρέους ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πιστῶν. Τὴν μελέτην τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἡ Ι. Σύνοδος ἀνέθεσεν ἥδη εἰς τὴν εἰδικὴν Μ.Σ.Ε. ἐπὶ τῆς θ. Λατρείας. «Ομως καθῆκον δλων, δσοι δύνανται, εἶναι νὰ βοηθήσουν διὰ παντὸς τρόπου εἰς τὴν συναγωγὴν χρησίμων συμπερασμάτων καὶ εἰς τὴν ὑπόδειξιν συγκεκριμένων μέτρων, διὰ τῶν ὅποιων θὰ ἥτο δυνατὴ ἡ ἐπιτυχία τῆς προσπαθείας ταύτης, ἐντὸς πάντοτε τῶν ἐκκλησιολογικῶν πλαισίων καὶ τῆς παραδεδομένης μορφῆς τῆς ἐν γένει λατρευτικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. «Οταν διὰ τῶν λειτουργικῶν ἀνανεωτικῶν μέτρων ἐπιδιώκεται ἡ ἀνοδος τῆς ποιοτικῆς πνευματικῆς στάθμης τῶν πιστῶν καὶ ἡ βαθύτερα πνευματικὴ αὐτῶν κατάρτισις, ποῖος θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ διαφωνῇ;

ΙΕΡΟΨΑΛΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΜΕΘΟΡΙΟΥ

Μία ἀπὸ τὰς πολλαπλᾶς δυσκολίας, τὰς δοπίας συναντοῦν οἱ, εἰς τὰ παραμεθόρια χωρία, ἀποσπασθέντες πρὸ καιροῦ, ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων μεγαλοπόλεων, Ἱερεῖς, εἶναι ἡ ἐνιαχοῦ παντελῆς Ἑλλειψις Ἱεροψάλτου, πρᾶγμα τὸ δόποῖον δυσχεραίνει τὴν ἀπρόσκοπτον τέλεσιν τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, μάλιστα δὲ τῆς Θείας Λειτουργίας. Ὑπάρχουν, δυστυχᾶς, χωρία, εἰς τὰ δόποια οὐδεὶς ἐκ τῶν κατοίκων γνωρίζει νὰ ψάλλῃ. Κάποιος ποὺ ἔψαλλε κατὰ τὸ παρελθόν, ἥ ἀπεβίωσεν ἥ ἀνεγάρησεν. Εἰς ἄλλα δὲ χωρία οἱ ψάλλοντες καὶ ἔχυτηρετοῦντες οὕτω τὴν Λατρείαν, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γέροντες καὶ μόνοι, μὴ ἔχοντες δυστυχᾶς προνοήσει νὰ καταλείπωσι διαδόχους, δταν οὗτοι ἀπέλθωσι τοῦ παρόντος κόσμου. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτῆν, ἐὰν δὲν ληφθῇ κάποια μέριμνα ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων, θὰ εὑρεθῶμεν μετ' οὐ πολὺ ἐνώπιον τοῦ δύντως λυπηροῦ φαινομένου νὰ ἀπουσιάζῃ παντελῶς τοῦ ὁγροτικοῦ ναοῦ δι Ιεροψάλτης.

Κάτι πρέπει νὰ γίνῃ διὰ νὰ προληφθῇ τὸ κακόν. Εἶναι ἀδύνατον εἰς μόνον τὸν Ἱερέα νὰ ἐπιτελέσῃ τὰ τελετουργικά του καθήκοντα, κατὰ τὴν

Θείαν Λειτουργίαν, ἃνευ Ἱεροψάλτου. Ἡ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον συνένωσις ἀμφοτέρων τῶν ἰδιοτήτων, Ἱερέως δηλονότι καὶ ψάλτου ταυτοχρόνως, ἐκτὸς τοῦ δτι πρακτικῶς εἶναι ἀδύνατος, καταστρέφει καὶ τὴν Ἱερότητα καὶ σοβαρότητα τῆς μυσταγωγίας. Πᾶς δμως δύναται νὰ ἀντιμετωπισθῇ τὸ πρόβλημα τοῦτο;

Θὰ ἥτο κάλλιστα δυνατὸν νὰ γενικευθῇ τὸ ζῆτημα, ὅστε ἡ ἑρώτησις αὕτη νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τοὺς, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων Ἱεροψαλτῶν τῶν χωρίων, τυχὸν ἀδαεῖς. Διότι πολλοὶ ἔξ αὐτῶν συνήθως ἀγνοοῦν τὴν βυζαντινὴν μουσικήν. Ψάλλουν ἐκ τοῦ προχείρου, μὴ διαθέτοντες οὕτε τὰς ἀπαιτούμενας γραμματικὰς γνώσεις, οὕτε τὰ ἀπαραίτητα φωνητικὰ προσόντα. Ψάλλουν ἐκ τῶν ἐνόντων. Οὐδεμίαν βεβαίως ἀπαίτησιν δύναται τις νὰ ἔχῃ ἀπὸ τοὺς τοιούτους ἐρασιτέχνας ψάλτας, ποὺ δὲν ἀκολουθοῦν οὕτε ἥχον, οὕτε μελῳδίαν, ἀλλὰ ψάλλουν κατ' ἴδιον τρόπον, δλως ἰδιοτύπως καὶ ἀνιαρᾶς. Οἱ τοιοῦτοι, καίτοι ἀκατάλληλοι, καλύπτουν προχείρως τὰς ἀνάγκας τῶν ναῶν καὶ δὲν δημιουργοῦν προβλήματα εἰς τὸ ἐκκλησίασμα τοῦ χωρίου. Ἀποτελοῦν βεβαίως μίαν λύσιν. Ἄλλα λύσιν ἀνάγκης. Καὶ ἡ λύσις δμως αὕτη δέον δπως ὀντιμετωπίζεται ὡς προσωρινή, μέχρις δτού δυνηθοῦν καὶ τοὺς ἀντικαταστήσουν καλλίφωνοι καί, κατὰ τὸ δυνατόν, μουσικῶς κατηρτισμένοι Ἱεροψάλται. Ποῦ δμως θὰ εὑρεθοῦν οὗτοι; Ἰδοὺ τὸ δξὺ πρόβλημά μας.

Ἴεροψάλται, ἀνεκτοὶ κατὰ πάντα, θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ εὑρεθοῦν διὰ τοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς τῶν χωρίων μας, κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: εἰς ἔκαστον χωρίον ὑπηρετοῦν, ὡς γνωστόν, εἰς ἥ καὶ πλείονες δημοδιδάσκαλοι. Οὗτοι καὶ μορφωμένοι εἶναι καὶ θέσιν ὑψηλὴν κατέχουν ἐντὸς τῆς μικρᾶς κοινωνίας τοῦ χωρίου, καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ λειτουργῆ-

ματος αὐτῶν εύρισκονται εἰς στενήν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡτον, σχέσιν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ τοιοῦτοι, ἐὰν διέθετον καὶ τὴν καλὴν διάθεσιν πρὸς ἔξυπηρέτησιν τῶν Ἱερῶν Ναῶν ἀπὸ πλευρᾶς Ἱεροψαλτικῆς, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν τομέα τοῦτον λίαν πολυτίμους ὑπηρεσίας. Ἀλλωστε καὶ εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας διδάσκονται τὴν μουσικήν, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ τινα στοιχεῖα βυζαντινῆς μουσικῆς. Τὰς γνώσεις τῶν ταύτας πλουτίζοντες βαθμηδόν καὶ κατ' δλίγον, θὰ ἥδυναντο κάλλιστα νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τάς, μικρὰς ἄλλωστε, ἀπαιτήσεις τοῦ χωρικοῦ Ἱεροψαλτικοῦ ὀνταλογίου. Παρὰ ταῦτα, τινὲς τούλαχιστον ἔξ αὐτῶν, ἔξ δοσῶν ἐπληροφορήθην κατὰ τὰς περιοδείας μου ὡς ἐντεταλμένου Ἱεροκήρυκος εἰς τὰ ἀκριτικὰ χωρία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου, ἀρνοῦνται νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας τῶν ψάλλοντες εἰς τὸν Ναόν, προφασιζόμενοι τοῦτο μὲν ἄγνοιαν τῶν ἥχων, τοῦτο δὲ συστολὴν καὶ ἐντροπὴν πρὸ τοῦ ἀκροατηρίου, μηδέποτε μέχρι τοῦδε ἀνελθόντες εἰς τὸ στασίδιον. Καὶ ἄλλας δευτερευούστης σημασίας προβάλλουν δικαιολογίας, ὡς ἔλλειψιν καταλλήλου φωνῆς, φόρτον ἐργασίας, ἢ καὶ ἄλλας τινάς.

Νομίζω ὅμως ὅτι αἱ προβαλλόμεναι δικαιολογίαι εὐκόλως δύνανται νὰ ἀρθοῦν καὶ τὰ ἐμπόδια νὰ ὑπερικηθοῦν, ὅταν πρυτανεύσῃ εἰλικρινῆς ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ὡς καὶ ὅταν ληφθοῦν ὑπὸ ὅψει αἱ εἰς τὸ ἐλάχιστον περιοριζόμεναι ἀξιώσεις τοῦ πληρώματος τοῦ ἀγροτικοῦ ἐκκλησιάσματος. Ἐνας δημοδιδάσκαλος Ἱεροψάλτης, δοσονδήποτε ἀδαής καὶ ἀν εἶναι, φρονῶ ὅτι εἶναι προτιμώτερος τοῦ κοινοῦ καὶ ἀγραμμάτου ἢ ἔστω διλιγογραμμάτου ἀγροτικοῦ Ἱεροψάλτου, τοῦ

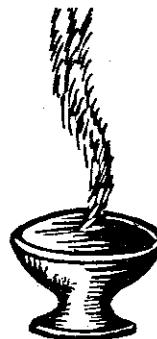
μεταβάλλοντος τὴν ἔννοιαν τῶν ψαλλομένων καὶ μὴ ἀποδίδοντος ταύτην δρθῆς. Ὅστερον, τῆς τελείας ἐλλείψεως Ἱεροψάλτου, εἶναι προτιμωτέρα ἢ διὰ τῶν διδασκάλων ἐπάνδρωσις τῶν Ἱεροψαλτικῶν στασίων καὶ ἡ διευκόλυνσις τῶν Ἱερέων εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ληφθῇ μέριμνα διὰ τὸν Ἱεροψαλτικὸν αὐτῶν καταρτισμόν, ἥδη ἀπὸ τῶν παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν.

Ἄλλ' ἡ ἐκ μέρους τῶν δημοδιδασκάλων ἀνάληψις καὶ Ἱεροψαλτικῶν καθηκόντων, ἥδυνατο νὰ ἐπιλύσῃ τὸ δλον πρόβλημα διὰ τὸ μέλλον, ὡς ἔξῆς. Οὗτοι θὰ ἥδυναντο νὰ καταρτίσουν παιδικοὺς χοροὺς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτῶν τῶν τριῶν τελευταίων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, τινὲς ἐκ τῶν ὁποίων, ἔστω καὶ πρακτικῶς, θὰ κατηρτίζοντο εἰς τὸ ψάλλειν. Οἱ ἐκ τῶν παιδῶν τούτων καταλληλότεροι, θὰ ἥδυναντο ἐνδεχομένως, μετὰ παρέλευσιν ὀρισμένων ἑτῶν, νὰ ἀναλάβωσιν, ὑπευθύνως πλέον αὐτοί, τὸ στασίδιον. Πολλοὶ ἐκ τῶν σημερινῶν Ἱεροψαλτῶν τῶν χωρίων ἔμαθον στοιχεῖα Ἱεροψαλτικῆς, κυρίως ἐκ τῶν Ἱερέων τῶν χωρίων των. Δύνανται νὰ ὑπάρξουν μελλοντικῶς τοιοῦτοι, μαθόντες παρὰ τῶν διδασκάλων των, ἐν ἔλλειψει Ἱερέως.

Οἱ οὕτω πως συνδεόμενοι μετὰ τοῦ στασιδίου μικροὶ μαθηταί, μετ' δλίγον θὰ ἐγκαταλείψουν τὸ χωρίον των, διὰ νὰ ἐγγραφοῦν εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς πόλεως. Ἔκεī, μερίμνη τοῦ Πρωτοψάλτου, ἢ καὶ ἄλλου τινὸς εἰδήμονος, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διδαχθοῦν συστηματικῶς Βυζαντινὴν Μουσικὴν εἴτε ἴδιωτικῶς παρ' αὐτοῦ, εἴτε εἰς τυχὸν ὑπάρχουσαν Σχολήν. Τὰς γνώσεις τῶν ταύτας, τὰς προσκτηθείσας κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐν τῇ πόλει σπουδῶν των, θὰ χρησιμοποιήσουν ἀργότερον, ὅταν θὰ ἐπιστρέψουν μονίμως εἰς τὸ χωρίον των.

Οὗτο μετά πάροδον διλίγων μόνον ἐτῶν, ἡ Ἐκκλησία θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαθέτῃ ίκανὰ στελέχη ἵεροψαλτῶν, ὥστε δὶ' αὐτῶν νὰ καλύπτῃ τάς, εἰς τὸν τομέα τοῦτον, ἐλλείψεις τῆς καὶ νὰ διευκολύνῃ τὸ ἔργον τῶν λειτουργῶν τῆς.

Τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις μας, θέτομεν ὑπ' ὅψει παντὸς ἀρμοδίου, ἐκκλησιαστικοῦ, δημοδιδασκαλικοῦ ἢ ἱεροψαλτικοῦ παράγοντος, ἐνδιαφερομένου διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν παρ' ἡμῖν προγιαλών. Καὶ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον, ἐὰν αὗται ἔδιδον ἀφορμὴν εἰς ἐπισταμένην καὶ πληρεστέραν μελέτην τοῦ θέματος τούτου, στενῶς συνδεομένου μὲ τὴν ἀπρόσκοπτον, κατανυκτικήν, καὶ κανονικήν τέλεσιν τῆς Θείας Λατρείας.

ΟΛΙΓΑ ΕΚ ΠΟΛΛΩΝ

(Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ἐν χρήσει εἰς τὰς Ἐκκλησίας Βουλγαρίας καὶ Ρουμανίας Μουσικὴν)

Μᾶς ἐδόθη πρό τινος ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφθῶμεν, κατόπιν ἀδείας τῶν οἰκείων ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχῶν, τὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας Βουλγαρίας καὶ Ρουμανίας καὶ νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ζωὴν καὶ δραστηριότητα αὐτῶν, ἥτις προσλαμβάνει ἴδιάζουσαν σημασίαν λόγῳ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς δποίας, μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου, εὑρέθησαν αὗται καὶ ἔξακολουθοῦν εἰσέτι νὰ εδρίσκωνται. Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐντυπώσεων μας ἀνασύρομεν σήμερον ἐκείνας αἱ δποίαι ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν θ. Λατρείαν, δπως αὕτη ἐπιτελεῖται εἰς τὰς Ἐκκλησίας ταύτας, καὶ εἰδικώτερον μὲ τὴν ψαλμῳδίαν, περὶ τῆς δποίας εἰδικῶς πραγματευόμεθα εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον.

Ἡ θ. Λατρεία, δπως συμβαίνει εἰς δλας τὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, ἀποτελεῖ τόσον ἐν Βουλγαρίᾳ δσον καὶ ἐν Ρουμανίᾳ τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Αἱ ἵεραι Ἀκολουθίαι εἶναι μακραί, διαρκοῦν ἐπὶ 4 ἡ καὶ περισσοτέρας ὥρας. Οἱ δὲ πιστοὶ παρακολουθοῦν ταύτας μετὰ προσοχῆς ἀμειάτουν καὶ κατανύξεως. Εἰς τὴν Βουλγαρίαν οἱ ὄμνοι ψάλλονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς βυζαντινὸν μέλος. Εἰς

τάς μονάς εἰδικώτερον χρησιμοποιεῖται ή βυζαντίνη μουσική ώς ταύτην γνωρίζει και χρησιμοποιεῖ και ή ήμετέρα Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Αἱ μουσικαὶ γραμμαὶ εἶναι περίπου αἱ αὐταί, ἐλαφρῶς ἔνιστε παραλλάσσουσαι λόγῳ τῆς διαφορᾶς τῶν χρησιμοποιουμένων λέξεων τοῦ σλαυονικοῦ κειμένου. Καὶ αὐτὴ ἡ ὑμνολογία εἶναι ἀπαράλλακτος ὡς η̄ ίδική μας.

Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βυζαντινῶν μελῶν ἔχουν ἐκδοθῆ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Βουλγαρίας εἰδικὰ μουσικὰ βιβλία μὲ βυζαντινὴν παρασημαντικήν, ἔνθα διασώζονται τὰ παραδοσιακὰ μέλη, οἱ δοκτῷ ἥχοι, καὶ δλα τὰ γνωρίσματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι εὔκολος ἡ κατ' ἀντιφωνίαν ψαλμωδία ἐλλήνων ὁρθοδόξων καὶ βουλγάρων, ἐκατέρων χρησιμοποιούντων εἰς τὴν γλῶσσαν των τὴν ίδιαν μελωδικὴν βυζαντινὴν μουσικὴν γραμμήν. Καὶ τοῦτο συνέβη πολλάκις κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἐψόλλομεν ἡμεῖς ἐλληνιστὶ τροπάρια καὶ ὅμνους, δοξαστικὰ καὶ στιχηρά, ἐσπερινοὺς καὶ Θ. Λειτουργίας. Ἐψαλλον καὶ οἱ βούλγαροι κληρικοὶ σλαυονιστὶ μεθ' ἡμᾶς τὴν συνέχειαν. Καὶ ἡτο ἀληθῶς συγκινητικὸν τὸ φαινόμενον τῆς λατρείας τοῦ αὐτοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ εἰς διαφορετικὰς γλώσσας, ἀλλ' ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ τὸ αὐτὸ ἐλληνικὸν κατὰ βάσιν μέλος. Ἐζούσαμεν τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Πεντηκοστῆς. Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, καὶ δὴ καὶ εἰς Σόφιαν, χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσική. Εἰς τὸν παμμεγέθη ναὸν τοῦ ἄγ. Ἀλεξάνδρου Νέφσκου, ἔνθα ἐλειτουργήσαμεν, ψάλλει 60μελής μικτὴ χορδοδία ἀπὸ τοῦ γυναικωνίτου, μὲ ἀρμονικὰς συνθέσεις ρώσων καὶ βουλγάρων μουσικῶν. Οἱ διακονοῦντες εἰς τὸν πατριαρχικὸν τοῦτον ναὸν κληρικοὶ

εἶναι καλλίφωνοι καὶ μουσικολόγοι. Οἱ διάκονοι βαρύτονοι, οἱ πρεσβύτεροι ὑψίφωνοι. Ὁλοι δὲ μαζὶ κινούμενοι εἰς ἀρμονικὰ διαστήματα, μὴ παρεκκλίνοντες ποσῶς τῆς ἀρμονικῆς γραμμῆς.

Ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ρουμανίας. Καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουν βιβλία μὲ τὴν βυζαντινὴν παρασημαντικὴν γραφήν, καὶ πολλάκις ψάλλονται ὅμνοι εἰς βυζαντινὸν μέλος. Τὸ «Ἐύλογητὸς εἰ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν» καὶ τὸ «Τῷ Υπερμάχῳ λ.χ. ἐκτελοῦνται εἰς τὰς γνωστὰς εἰς ἡμᾶς μουσικὰς γραμμάς. Βεβαίως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας χρησιμοποιεῖ ίδιαν γλῶσσαν καὶ μουσικήν. Δυνάμεθα δμως νὰ ὑποστηρίξωμεν δτι καὶ αὐτὴ εἰσέτι ἡ ἔθνικὴ μουσικὴ της, εἶναι ἐπτρεασμένη ἐν πολλοῖς ἀπὸ βυζαντινὰ μουσικὰ πρότυπα, καίτοι τοῦτο δὲν εἶναι ἐκ πρώτης δψεως ἐμφανές. Χαρακτηριστικὴ εἶναι πάντως ἡ κατὰ κόρον χρησιμοποίησις τοῦ πλογίου Α' ἥχου εἰς τὰ λειτουργικὰ ḥσματα. Καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν τοῦ Βουκουρεστίου, δπου εἴχομεν τὴν εὐκαικορίαν νὰ λειτουργήσωμεν, ψάλλει πολυμελῆς μικτὴ χορωδία, εἰς δρισμένα δὲ σημεῖα τῆς Θ. Λειτουργίας συμψάλλει δλόκληρον τὸ ἐκκλησίασμα ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ διακόνου, διὰ κινήσεως τῆς χειρὸς δίδοντος τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ μέλους.

Ἐκ τῶν συζητήσεών μας μὲ διαφόρους ἐκκλησιαστικοὺς ἀνθρώπους τόσον ἐν Βουλγαρίᾳ δσον καὶ ἐν Ρουμανίᾳ, διεπιστώσαμεν τὸν σεβασμὸν τὸν δποῖον οὗτοι τρέφουν ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡν θεωρὸν ὡς κοιτίδα τρόπον τινὰ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀρέσκονται πολὺ δλοι ἀνεξαιρέτως εἰς τὴν ἀκρόασιν βυζαντινῶν μελῶν, ὡς ταῦτα ἐκτε-

λοῦνται ἐν Ἑλλάδι. Διὰ τοῦτο καὶ, ώς μᾶς ώμολόγησαν, ὅπαντες παρακολουθοῦν κατὰ Κυριακὴν ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου τὴν ἐξ Ἀθηνῶν μετάδοσιν τῆς Θ. Λειτουργίας τοῦ Καθεδρικοῦ ναοῦ, δεδομένου ὅτι ἡ ἴδική των κατὰ Κυριακὴν Θ. Λειτουργία ἄρχεται βραδύτερον λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Ὁρθος ἔχει τελεσθῆ τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου. Ἀπὸ ἴδικῆς μας πλευρᾶς ἡ διαπίστωσις αὐτῇ παρέχει, νομίζομεν, τὸ μέτρον τῆς εὐθύνης μας διὰ τὴν ἀρτίαν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς τέλεσιν τῆς Θ. Λατρείας ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν. Τὸ γεγονός ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ζῶσα καὶ δρῶσα ἐν ἐλευθέρῳ δρθιδόξῳ χριστιανικῷ κράτει, μόνη αὐτῇ κατ' οὐσίαν ἀπολαμβάνει σήμερον τοῦ προνομίου τούτου, καθιστᾶ ταύτην, πρακτικῶς τούλαχιστον, τὸ κέντρον, πέριξ τοῦ διοίου στρέφονται μετ' ἐνδιαφέροντος καὶ προσδοκίας τὰ βλέμματα τῶν ἄλλων δρθιδόξων. Καλούμεθα ἄλλαις λέξεις νὰ διαδραματίσωμεν ἔνα σημαντικὸν ρόλον μέσα εἰς τὴν πανορθόδοξον οἰκογένειάν μας.

Εἰς τὰς Μονὰς τῆς Ρουμανίας μᾶς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ ἀκούσωμεν καὶ ἀμιγῶς βυζαντινὰ μέλη ψαλλόμενα περιτέχνως ἀπὸ μέρους μοναχῶν ἢ μοναζουσῶν. Ἐπρόκειτο περὶ είρμοιογικῶν κυρίως ἢ καὶ στιχηραρικῶν μελῶν ἐκτελουμένων κατὰ τὸν παραδοσιακὸν τρόπον. Καὶ ἦτο ἀληθῶς συγκινητικὸν τὸ φαινόμενον νὰ ἀκούεται εἰς τὰς ἐσχατιάς τῆς χώρας αὐτῆς τὸ βυζαντινὸν ἐκκλησιαστικὸν μέλος, τὸ τόσον γνώριμον εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν τῶν δρθιδόξων ἐλλήνων. Μᾶς παρεκάλουν θερμῶς, πολλάκις μετ' ἐπιμονῆς συγκινητικῆς, νὰ ψάλωμεν ἐν «Ἄξιον ἐστίν» ἢ ἐν «Χερουβικόν» ἢ μίαν ἄλλην χαρακτηριστικὴν βυζαντινὴν μελῳδίαν, καὶ εἰς τὸ ἀκουσμα αὐτῆς πολλοὶ ἐδάκρυζον καὶ μετὰ θαυμα-

σμοῦ ώμίλουν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας καὶ τὴν παράδοσίν της. Καὶ ἡμεῖς, συγκεκινημένοι εἰς τὸ ἔπακρον, διὰ τὴν τόσον πολύτιμον παρακαταθήκην τῶν πατέρων μας, ἥσθανόμεθα εἰς ὅλην της τὴν ἔκτασιν τὴν εὐθύνην αὐτῆς τῆς κληρονομίας καὶ μὲ αἴσθημα μᾶς εὐλογημένης ὑπερηφανείας, μιᾶς ἐν Κυρίῳ κανγήσεως διὰ τὰς δωρεὰς αὐτὰς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἐθνος μας, ἀφήναμεν τὸν νοῦν μας νὰ πτερυγίζῃ εἰς τὸν ἀπέραντον χῶρον τῶν ἐντυπώσεων καὶ τοῦ στοχασμοῦ, συνεπαρμένοι ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τῆς ὑπὸ οὐρανὸν Ὁρθοδοξίας, ἥτις ὑπὸ οἰασδήποτε συνθήκας γνωρίζει νὰ ἐπιβιώνῃ καὶ νὰ ἀσκῇ τὸν ποδηγετικὸν της ρόλον μέσα εἰς τὰ παμποίκιλα ρεύματα ποὺ ταράσσουν πολὺ συχνὰ τὰς συνειδήσεις καὶ τὴν πορείαν τῶν ἀνθρώπων.

ΟΛΙΓΩΝ ΕΚ ΠΟΛΛΩΝ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

Πολλοί έξι έκείνων, οἵτινες ἀνέγνωσαν εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον τὰς πρώτας ἐντυπώσεις ἡμῶν ἐκ τοῦ προσφάτου ταξιδίου εἰς Βουλγαρίαν καὶ Ρουμανίαν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζωὴν τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων, ἔξεφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συνεχίσωμεν ἐκθέτοντες αὐτὰς πρὸς πληρεστέραν ἐνημέρωσίν των. Διὸ καὶ μετὰ χαρᾶς ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, συνεχίζομεν σήμερον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

Ἡ Ἐκκλησία ἐν Ρουμανίᾳ κατέχει κεντρικήν διπωσδήποτε θέσιν μέστα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ. Κατὰ συνέπειαν καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ κληρικοὶ παντὸς βαθμοῦ ἀπολαμβάνουν τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς τιμῆς τῶν πιστῶν διπωσδήποτε, ἴδιαιτέρως ὅμως εἰς τὰς ἐπαρχίας. Μᾶς ἐπροξένησε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν ναὸν τοῦ Βουκουρεστίου, δέν διελύοντο τὰ πλήθη τῶν πιστῶν πρὶν ἥ ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα μας κατὰ τὴν ἔξοδον καὶ μᾶς συνοδεύσωσι, τρόπον τινά, μέχρι τοῦ αὐτοκινήτου. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διέλευσιν ἡμῶν ἔξι ἐπαρχιακῶν κυρίως ὁδῶν, οἱ χωρικοὶ ἡγείροντο καὶ

ἀφαιροῦντες τὸν πῦλον τῶν ὑπεκλίνοντο πρὸ ἡμῶν εἰς ἔνδειξιν ἀπεριορίστου σεβασμοῦ. Ἐρωτήσαντες ἐμάθομεν ὅτι μὲ τὰ αὐτὰ αἰσθήματα περιβάλλει ὁ λαός καὶ τοὺς ρουμάνους κληρικούς.

Τὴν εὐλάβειάν του ὁ λαός δεικνύει καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, αἵτινες εἶναι μακρόταται. Ἐπὶ πολλὰς ὥρας ὁ λαός ἵσταται, διότι ἐλάχιστα καθίσματα ὑπάρχουν, εἰς πλεῖστα δὲ σημεῖα γονυπετεῖ, παραμένων εἰς τὴν στάσιν αὐτὴν ἐπὶ μακρόν. Τὴν συνήθειαν ταύτην ἀκολουθοῦν καὶ νέοι καὶ νέαι, τοὺς δροίους εἴδομεν νὰ ἐκκλησιάζωνται, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι δὲν εἶναι εὐχάριστος εἰς τὴν Πολιτείαν ἡ συνήθεια αὕτη. Ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὅπ' ὅψιν τὸ γεγονός ὅτι τίποτε δὲν διαφεύγει τῆς προσοχῆς τῶν ἀρμοδίων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ὅργανων, ὃς μᾶς ἔλεγον, δύναται τις νὰ ἀντιληφθῇ τὴν σημασίαν τὴν ὅποιαν ἐνέχει ἡ συχνὴ φοίτησις εἰς τὸν ναὸν προσώπων νεαρᾶς ἡλικίας.

Ἐκεῖνο τὸ δρόιον κάμνει ἴδιαιτέρων ἐντύπωσιν εἶναι τὸ πλήθος τῶν Ἱερατικῶν καὶ μοναστικῶν κλίσεων. Οἱ ὑποψήφιοι μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς εἶναι περισσότεροι ἐκείνων τοὺς δροίους δύναται νὰ ἀπορροφήσῃ ἡ Ἐκκλησία. Τὰ σεμινάρια καὶ τὰ θεολογικὰ Ἰνστιτούτα εἶναι ὑπερπλήρη. Καὶ ἡ Ἐκκλησία κάμνει ἐπιλογὴν τῶν στελεχῶν της. Ἡρωτήσαμεν νὰ πληροφορηθῶμεν τὸ αἴτιον τῆς πρωτοφανοῦς ταύτης ἀνθήσεως. Πολλὰς ἀπαντήσεις ἐλάβομεν παρὰ διαφόρων. Κάποιος μᾶς εἶπεν: «Ο Μαρξισμός, καίτοι ἄθεον σύστημα, ἐν τούτοις ὀδηγεῖ εἰς τὸ Θεόν», ἐννοῶν ὅτι οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται ἐντονωτέραν τὴν ἀνάγκην τοῦ Θεοῦ, ζῶντες ὑπὸ καθεστώς ἀθεϊας. «Ἔτερος εἰς τὴν ἐρώτησιν ἡμῶν ἀπήντησε: «Ἡ οἰκογένεια βοηθεῖ πρὸς τοῦτο. Ἐγκαίρως οἱ γονεῖς ὅμιλοιν εἰς τὰ παιδιά τῶν περὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ

οἱ ἔιδοι καλλιεργοῦν εἰς τὰς ψυχάς των τὴν ἱερατικὴν ἢ τὴν μοναστικὴν κλίσιν». «Ἄλλος πάλιν ἀπήντησεν: «Δὲν πρόκειται καν περὶ ἀνθήσεως. Εἶναι ἔνα φυσιολογικὸν φαινόμενον. Εἰς τὸ παρελθόν εἴχομεν περισσοτέρας κλίσεις».

Αἱ ἀπαντήσεις αὗται, παρὰ τὴν ποικιλίαν αὐτῶν, τονίζουν ἐν τούτοις τὴν ἀναμφίβολον ἀλήθειαν, καθ' ἣν «ὁ καλὸς ρουμᾶνος εἶναι καὶ καλὸς χριστιανός», ὡς μᾶς εἶπεν εἰς μοναχός. Τονίζουν ἐπίσης τὴν ἀλήθειαν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐν Ρουμανίᾳ καὶ λόγῳ στελεχῶν, καὶ λόγῳ δργανώσεως, κυρίως δμως λόγῳ τοῦ δξυδερκοῦς Πατριάρχου της ἰσταται εἰς πολὺ δψηλὸν σημεῖον. «Δι’ ὅλους, κουμμουνιστὰς καὶ μή, οἱ κληρικοὶ παρέμειναν οἱ Πατέρες» μᾶς εἶπε λίαν χαρακτηριστικῶς ἔνας λόγιος μοναχός. Καὶ τοῦτο εἶναι ὅντως ἀληθές.

Ἡ Ἐκκλησία καλλιεργεῖ, ἐντὸς τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς μέσων, τὴν θρησκευτικότητα τοῦ λαοῦ. Κηρύγματα βεβαίως ἔξω τῶν ναῶν ἢ ἄλλῃ τις θρησκευτικὴ ἢ φιλανθρωπικὴ δραστηριότης τῆς Ἐκκλησίας ἀπαγορεύεται αὐστηρᾶς. Τὰς εἰς τὴν διάθεσιν δμως αὐτῆς δυνατότητας φροντίζει νὰ ἐκμεταλλεύεται ἢ Ἐκκλησία εἰς τὸ ἔπακρον, προσφέρουσα εἰς τοὺς πιστοὺς πνευματικὴν τροφὴν ἵκανὴν διὰ τὴν διατροφὴν των. Κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ἀναγιγνώσκεται ἐκ τοῦ Κυριακοδρομίου τοῦ Θεοτόκη τὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἡμέρας κατὰ διασκευὴν τοῦ Πατριάρχου Ἰουστινιανοῦ. Εἰς δὲ τὸ Κοινωνικὸν λαμβάνει χώραν τὸ κανονικὸν κήρυγμα ὑπὸ κληρικοῦ, μὴ λειτουργοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δστις περιβάλλεται ἐπιτραχήλιον καὶ, ἰστάμενος πρὸ τῆς Ὡραίας Πύλης, ἐκφωνεῖ τὸ «Εἰς τὸ Ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ

Ἀγ. Πνεύματος. Ἀμήν». Καὶ μετὰ ταῦτα τὸ «Ἐνλόγησον Πάτερ». Τοῦ δὲ λειτουργοῦ ἱερέως ἀπαντήσαντος: «Δι’ εὐχῶν τῶν ἀγίων Πατέρων ἡμῶν Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ δ Θεὸς ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν», ἀρχεται ἡ ἐκφώνησις τοῦ θείου κηρύγματος. Οὗτο τὸ κήρυγμα προσλαμβάνει καὶ ἐξωτερικῶς τὸν χαρακτῆρα μιᾶς λειτουργικῆς πράξεως ἐντεταγμένης δργανικῶς μέσα εἰς τὴν θείαν Λατρείαν. Τὰ κηρύγματα εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μακρά. Διαρκοῦν πέραν τοῦ ἡμιώρου. Ο λαὸς δμως μεθ’ ὑπομονῆς καὶ ἐνδιαφέροντος παρακολουθεῖ τὸν ἱεροκήρυκα, σταυροκοπούμενος εἰς δρισμένα σημεῖα τοῦ κηρύγματος, δταν ἀναφέρωνται θεῖα δνόματα.

Χαρακτηριστικὸς τῆς εὐλαβείας τῶν πιστῶν εἶναι καὶ δ τρόπος καθ’ ὅν παραδίδουσιν εἰς τὸν ἱερέα τὸ πρόσφορον μὲ τὰ πρὸς μνημόνευσιν δνόματα ἐν τῇ Προσκομιδῇ. Ἔκαστος πιστὸς συνοδεύει τὰ δῶρα του μὲ κηρίον τὸ δποῖον κρατεῖ ἀνὰ χεῖρας ὀνημμένον. Ἰσταται δὲ πρὸ τῆς πλαγίας θύρας τοῦ Ι. Βήματος, ἔως δτου ἐμφανισθῇ εἰς αὐτὴν ὁ ἱερεὺς. Τότε παραδίδει εἰς χεῖρας του τὸ πρόσφορον, τὰ δνόματα καὶ τὸ κηρίον, ἀσπαζόμενος ταυτοχρόνως τὴ δεξιάν του. Εἰς πολλοὺς ναοὺς ὑπάρχουν ἐκτεθειμένα εἰς προσκύνησιν ἄγια λείψανα ἢ καὶ ἀφθορα σώματα ἄγιων. Ἐνώπιον αὐτῶν συνωστίζονται οἱ πιστοὶ καὶ γονυκλινεῖς προσκυνοῦν τὰ χαριτόβρυτα ἵερὰ λειψανα ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τοῦ ἄγιου. Πολλάκις οἱ ἱερεῖς δι’ ὅλης τῆς ἡμέρας ἰστανται παρὰ τὰς λάρνακας τῶν ἱερῶν τούτων λειψάνων, ἀναπέμποντες εὐχάς καὶ παρακλήσεις, τῇ αἰτήσει τῶν πιστῶν. Εἴδομεν πολλοὺς χριστιανοὺς νὰ εἶναι γονατισμένοι ἐπὶ δραν ἐνώπιον τῶν ἀγίων τούτων λειψάνων καὶ νὰ προσεύχωνται ἐπὶ μακρόν. Εἴδομεν ἄλλους ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ νὰ ἐπισκέπτωνται

τοὺς Ἱεροὺς ναοὺς καὶ νὰ προσεύχωνται. Οὐδέποτε εἰσήλθομεν εἰς ναόν τινα πόλεως ἢ μονῆς, χωρὶς νὰ συναντήσωμεν ἐντὸς αὐτοῦ ἀνθρώπους προσευχομένους. Τότε ἐνεθυμήθημεν πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ Alexis Carell ὅταν παρωμοίαζε τοὺς ναοὺς πρὸς «νησάκια γαλήνης» ἐν μέσῳ τοῦ τεταραγμένου πελάγους τῆς ζωῆς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	5
Τέσσαρες «θέσεις» ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς	7
Ἡ προβολὴ καὶ ἡ διάδοσις τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς	42
Οἱ Κανόνες τῆς Ἑκκλησίας διὰ τὴν Ἑκκλησιαστικὴν μουσικὴν	81
Ἡ ἐπάνδρωσις τῶν ἐπαρχιακῶν ἀναλογίων	94
Ἐλληνικὴ ἡ Ἑκκλησιαστικὴ μας μουσικὴ (Σχέσις Βυζαντινῆς καὶ Συριακῆς μουσικῆς)	126
Πᾶς δυσφημεῖται ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ	132
Περὶ τὴν λειτουργικὴν ἀνανέωσιν (Ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς εἰσηγήσεως τοῦ Σεβ. Κοζάνης κ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ)	140
Ὀλίγα ἐκ πολλῶν (Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ἐν χρήσει εἰς τὰς Ἑκκλησίας Βουλγαρίας καὶ Ρουμανίας Μουσικὴν)	149
Ὀλίγων ἐκ πολλῶν συνέχεια	154

